

การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร
อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

นักวิจัย
พระมหาบุญสมบัตติ ปากาโร (บุญเรือง)

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา
ประจำปีงบประมาณ 2563

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

รายงานการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 2. เพื่อวิเคราะห์วิธีการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา 3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาแก่สามเณร เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ มีพื้นที่ในการวิจัยคือ วัดเจติยหลวง เครื่องมือวิจัยในการรวบรวม ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล แบบสัมภาษณ์เชิงลึกรายกลุ่ม แบบสังเกตสภาพแวดล้อม แบบสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และแบบศึกษาประวัติชีวิตของผู้ให้ข้อมูล มีการตรวจสอบความถูกต้องด้วยวิธีสามเส้า การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความและการสังเคราะห์เนื้อหาในภาพรวม

ผลการวิจัยพบว่า

1. การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวง โดยใช้กรอบไตรสิกขาเป็นเครื่องมือควบคุมและพัฒนาพฤติกรรมสามเณรได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามเป้าหมายของวัด 3 ด้าน คือ ความประพฤติดี (ศีล) กิจวัตรดี (สมาธิ) และความรับผิดชอบดี (ปัญญา)

2. วิธีการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงมีวิธีการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมด้วยการนำแนวคิดเรื่องไตรสิกขา มากลายรูปในเชิงกิจกรรมหลายอย่าง เช่น การนุ่งห่มเรียบร้อย การสนทนากับพระผู้ใหญ่ต้องประณมมือทุกครั้ง (ศีล) และการไหว้พระสวดมนต์เข้า/เย็น (สมาธิ) การกวาดลานวัด ทำความสะอาดเสนาสนะ หรือการทำวาระตามที่มอบหมายให้เรียบร้อย (ปัญญา) เป็นต้น เป็นการส่งเสริมพุทธจริยธรรมตามหลักหลักไตรสิกขาผ่านกิจกรรมและเพิ่มเติมการเรียนรู้ในมิติไตรสิกขา

3. ข้อเสนอแนะอันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต หลักไตรสิกขาทำให้เกิดมีทิศทางในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง แต่ต้องได้รับการปลูกฝังอย่างจริงจังจากหลายๆ ฝ่าย

คำสำคัญ ; การเสริมสร้าง, พุทธจริยธรรม, หลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวง,

ABSTRACT

This research of objective to: 1) to study the Buddhist ethics enhancement according to the Threefold training for the novices of Wat Chediluang, Muang District, Chiang Mai Province, 2) to understand how to strengthen Buddhist ethics using the threefold training, 3) to Suggest guidelines for improving Buddhist ethics in accordance with the Threefold training. It is a qualitative research. In which areas of research are Wat Chediluang. The research tools for the compilation were individual in-depth interviews. In-depth interviews for each group Environment observation model Non-participatory observational model and the life history study from key informants.

The research result finds that:

1. To Strengthening Buddhist ethics for Wat Chediluang's novices by using the Threefold training as a tool to develop novice's behavior very well, as a result, three aspects emerge: good behavior (precepts), good daily routine (concentration), and good responsibility (wisdom).

2. Methods for Enhancing Buddhist ethics based on Threefold training of Chediluang's novices has the way of improving Buddhist ethics by implementing to transform in many activities, such as neatly dressed, to show respect with the elder monks (precepts), praying in the morning/ evening (meditation), sweeping Week's residence, cleaning execution of agendas assigned by various departments (concentration) and so on. All activities are based on the Threefold training.

3. To Suggestions for a better way of life the Threefold training directs the proper way of life. If many parties work together to cultivate it, it has a good chance of succeeding.

Keywords: Strengthening; Buddhism ethics; Threefold training; novice of Wat Chediluang.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยนี้ สำเร็จได้ด้วยดีด้วยความหวังดีและช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากหลายฝ่าย ในทุกมิติ เช่น การให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา ช่วยเหลือหาข้อมูล ตรวจสอบต้นฉบับ แก้ไขเพิ่มเติมเป็นการเติมเต็มมิติวิชาการทางสังคมรวมทั้งมิติด้านงบประมาณและกำลังใจ เป็นต้น

ท่านเหล่านี้ พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์, ผศ., ดร. รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ จ.บุรีรัมย์ ผศ.ดร.ตระกูล ชำนาญ ผู้ช่วยอธิการบดี พระมหาวิรัตน์ สุรเมธี, ผศ., ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ล้านนา พระมหาสุกฤษ มหาวีโร, ผศ., ดร. และ ดร.อุเทน ลาพิงค์ ให้คำแนะนำแก้ไขเพิ่มเติมข้อมูลจนแล้วเสร็จ

วินโย นาม พุทธศาสนส อายุ วินโย ฐิตะ พุทธศาสน ฐิต์ โหติ : พุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ เพราะข้อปฏิบัติ (วินัย) เพราะวินัยคืออายุของพระศาสนา

ขอบคุณสามเณรวัดเจติยหลวงอย่างยิ่งที่อนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลวิจัยครั้งนี้ รวมถึงคณาจารย์สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ได้แนะนำความรู้ และประสบการณ์ตลอดระยะเวลาที่ทำรายงานการวิจัย เจ้าหน้าที่ เพื่อนร่วมงานที่เป็นกำลังใจ และอีกมากมายที่ไม่อาจเอื้อนเอ่ย ที่ให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือและเป็นกำลังใจชั้นเลิศ แน่นนอน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สถาบันด้านพระพุทธศาสนาแห่งนี้ เป็นพื้นที่ในการระยั้งที่ได้วางรากฐานและกระตุ้นส่งเสริมการศึกษา การวิจัยที่สำคัญยิ่งของผู้วิจัย

คุณค่าและประโยชน์จากรายงานการวิจัยเล่มนี้ ขอมอบเป็นหมุดหมายความรู้ใส่พานบูชาสถาบันอันทรงเกียรติแห่งนี้ บูชารำลึกถึงพระคุณพ่อแม่ ครูอาจารย์และผู้มีพระคุณทุกท่าน

พระมหาปุณณสมบัติ ปากโร (บุญเรือง)
นักวิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญแผนภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญของปัญหาและที่มาของการทำวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
1.3 ขอบเขตการวิจัย	5
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
1.5 หน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์	6
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ	6
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
2.1 แนวคิดการเสริมสร้างพุทธจริยธรรม	8
2.2 แนวคิดหลักไตรสิกขาในพระพุทธานุศาสน์	32
2.3 ลักษณะข้อมูลพื้นฐานวัดเจติยหลวงวรวิหาร	52
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	56
2.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย	61
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	63
3.1 การเลือกพื้นที่ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (Key Informants)	63
3.2 ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย	64
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	65
3.4 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย	65
3.5 เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม	65
3.6 การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล	66
3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล	66
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	68
4.1 ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา ของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	68
4.2 ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์วิธีการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลัก ไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	72
4.3 ส่วนที่ 3 ผลสรุปข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตาม หลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่	75

บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	80
5.1 สรุปผลการวิจัย	80
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	85
5.3 ข้อเสนอแนะ	94
บรรณานุกรม	96
ภาคผนวก	102
ภาคผนวก ก เครื่องมือการวิจัย	103
ภาคผนวก ข ภาพการเก็บข้อมูลงานวิจัย	110
ประวัติผู้วิจัย	113

สารบัญตาราง

	หน้า
2.1 ตาราง : ทักษะเมืองคือ	53
2.2 ตาราง : ชื่อช้างรอบพระเจดีย์หลวงวรวิหาร	54
2.3 ตาราง : รายชื่ออดีตเจ้าอาวาสและปัจจุบัน	55
3.1 ตาราง : แผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย	64

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
2.1 แผนภาพ : ปริมาตรอำนาจ	14
2.2 แผนภาพ : แบบแผนการรู้คิดของการเสริมสร้างพลังอำนาจ	17
2.3 แผนภาพ : จุดเริ่มต้นหรือแหล่งที่มาของการศึกษา	40
2.4 แผนภาพ : กรอบแนวคิดในการวิจัย	62

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหาและที่มาของการทำวิจัย

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมไทยต้องอาศัยการพัฒนาประเทศด้วยการพัฒนาคน สังคม และประเทศชาติตามแนวคิดสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2554) ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 มุ่งพัฒนาภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขเศรษฐกิจเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน เพื่อให้สามารถรองรับกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศที่ปรับเปลี่ยนเร็วภาคการณได้ยากและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าว ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท จากการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ ภัยธรรมชาติที่รุนแรง เช่น ภัยแล้ง น้ำท่วม วาตภัย เป็นต้น อันเป็นผลมาจากการทำลายธรรมชาติของมนุษย์ กระแสนิยมวัฒนธรรมต่างชาติ การบริโภคนิยม การว่างงาน ความขัดแย้งภายในประเทศ ส่งผลให้ความรัก ความสามัคคี ความเอื้ออาทร คุณธรรมของคนในชุมชนลดลง จึงจำเป็นต้องพัฒนาส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ และสามารถปรับตัวให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งจะเป็นหนทางต่อการแก้ไขปัญหาและเป็นแรงหนุนต่อการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านการพัฒนาคนในชุมชนให้มีความเข้มแข็งภายในชุมชนโดยใช้วัดเป็นฐานในการพัฒนา และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2559) ได้เสนอแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 มีวิสัยทัศน์ คือ สู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน กรอบวิสัยทัศน์แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ให้ความสำคัญกับการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่มุ่งสู่การเปลี่ยนผ่านประเทศไทยจากประเทศที่มีรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง มีความมั่นคง และยั่งยืน สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

กรอบวิสัยทัศน์และเป้าหมาย กรอบวิสัยทัศน์แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 จากสถานะของประเทศและบริบทการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ประเทศกำลังประสบอยู่ทำให้การกำหนดวิสัยทัศน์แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ยังคงมีความต่อเนื่องจากวิสัยทัศน์แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 และ กรอบหลักการของการวางแผนที่น้อมนำและประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม การพัฒนาที่ยึดหลักสมดุล ยั่งยืน โดยวิสัยทัศน์ของการพัฒนาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ต้องให้ความสำคัญกับการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่มุ่งสู่การเปลี่ยนผ่านประเทศไทยจากประเทศที่มีรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง มีความมั่นคง และยั่งยืน สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ระยะยาว “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ของประเทศ การกำหนดตำแหน่งทางยุทธศาสตร์ของประเทศ (Country Strategic Positioning) เป็นการกำหนดตำแหน่งทางยุทธศาสตร์ของประเทศที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.) ได้จัดทำขึ้น ประเทศไทยเป็นประเทศรายได้สูงที่มีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม เป็นศูนย์กลางด้านการขนส่งและโลจิสติกส์ของภูมิภาค สู่ความเป็นชาติการค้าและบริการ (Trading and Service Nation) เป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตร

อินทรีย์และเกษตรปลอดภัย แหล่งอุตสาหกรรมสร้างสรรค์และมินิวัตกรรมสูงที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

เป้าหมาย 1) การหลุดพ้นจากกับดักประเทศรายได้ปานกลางสู่รายได้สูง 2) การพัฒนาศักยภาพคนให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศและการสร้าง สังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ 3) การลดความเหลื่อมล้ำในสังคม 4) การสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 5) การบริหารราชการแผ่นดินที่มีประสิทธิภาพวางรากฐานการพัฒนาประเทศไปสู่สังคมที่มีความสุขอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ได้กำหนดเป้าหมาย ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาประเทศในระยะ 5 ปี ซึ่งจะเป็นแผนที่มีความสำคัญในการวางรากฐานการพัฒนาประเทศไปสู่สังคมที่มีความสุขอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน สอดคล้องตามยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่เป็นกรอบการพัฒนาประเทศในระยะยาว รัฐบาลมีนโยบายในการสร้างความมั่นคงและเข้มแข็งให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งเร่งสร้างสังคมที่มีคุณภาพ โดยการจัดอุปสรรคต่าง ๆ ที่มีต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ตลอดจนการวางแผนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ในระยะยาว ครอบคลุมถึงการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การสร้างความมั่นคง มั่งคั่งทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เป็นสิ่งสำคัญที่ประเทศจะต้องมีทิศทางและเป้าหมายการพัฒนาระยะยาวที่ชัดเจน โดยทุกภาคส่วนในสังคมต้องร่วมมือกันอย่างเข้มแข็ง เพื่อผลักดันให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับการปฏิรูปประเทศที่มุ่งสู่ความ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ในอนาคต เน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” สร้างความมั่นคงของชาติ พัฒนาคนทุกวัยให้เป็น คนดี คนเก่ง แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 ยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” สำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของประเทศในระยะ 5 ปี จะยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับก่อนหน้า เพื่อให้การพัฒนาในทุกมิติมีการบูรณาการบนทางสายกลาง มีความพอประมาณ มีเหตุผล รวมถึงมีระบบภูมิคุ้มกันที่ดี สอดคล้องกับภูมิสังคม การพัฒนาทุกด้าน มีดุลยภาพ ทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม และระบบนิเวศน์ มีความสอดคล้อง เกื้อกูล และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยการพัฒนาในมิติหนึ่งต้องไม่ส่งผลกระทบทางลบต่อมิติอื่น ๆ รวมทั้งต้องมุ่งเน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” สร้างความมั่นคงของชาติ พัฒนาคนทุกวัยให้เป็น คนดี คนเก่ง มีศักยภาพ และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันทั้งในภาคการผลิตและภาคบริการเพื่อสร้างความเข้มแข็ง มีคุณธรรมจริยธรรม มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวมนำไปสู่การสร้างสังคมที่พึงปรารถนา รวมถึงมีจิตอนุรักษ์ รักษา ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องและเหมาะสม

ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การวิจัยที่ 2 : การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของหมู่บ้าน/ชุมชน ให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีสภาพเศรษฐกิจที่ไม่เป็นหนี้สิน และอยู่อย่างพึ่งพาตนเองได้ รวมถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันสำหรับสมาชิกในหมู่บ้าน/ชุมชน แนวทางหนึ่งคือ การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นหลักในการดำรงชีวิต อีกแนวทางหนึ่งคือการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของประชาชนในระดับหมู่บ้าน/ตำบล โดยจัดเวทีเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ถึงปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไข ปัญหา ไปจนถึง การเรียนรู้เพื่อค้นหาทางเลือกในการแก้ปัญหา ทั้งในส่วนที่ครัวเรือนดำเนินการเอง

ทำร่วมกันเป็นกลุ่ม ขอให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมด้วย และที่จะให้ส่วนราชการช่วย ข้อเสนอเหล่านี้จะถูกประมวลขึ้นเป็นแผนชุมชนส่งต่อไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอ และจังหวัดตามลำดับจะส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน

ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 3 บริการพระพุทธศาสนาที่ช่วยพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนและท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ปัญหาขาดความเข้มแข็งของชุมชน มั่งคั่ง มั่นคง แต่ไม่ยั่งยืน หมายถึงชุมชนยังไม่สามารถในการจัดการปัญหาของตนเองได้ในระดับหนึ่ง ไม่มีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ คุณค่าดั้งเดิม ศาสนา และเศรษฐกิจชุมชนที่พึ่งพาเอื้อต่อกันและกัน โดยแต่ละชุมชนมีศักยภาพของตนเองแต่ไม่ได้นำมาใช้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนคือ อบรมมุข ขาดความสามัคคี ไม่รู้จักพอเพียง การเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นการดึงชุมชนให้เห็นรากเหง้าของตนเอง เรียนรู้ที่จะเป็นไทย หันมาสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมือง สร้างความรักในชุมชนและท้องถิ่น เพื่อพัฒนาสังคม ความเป็นชุมชนอิสระหรือองค์กรแบบพลเมืองที่เข้มแข็ง มีความหลากหลาย ปราศจากการครอบงำจากองค์กรรัฐและหน่วยงานต่าง ๆ ชุมชนก็จะเกิดความร่วมมือและช่วยเหลือกันในการแก้ปัญหาพัฒนาเพื่อให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้ในที่สุด (โกวิทย์ พวงงาม : 2553) ดังนั้น จากปัญหาที่กล่าวมาสังคมชุมชนจึงต้องร่วมกัน สร้างพลังชุมชน และใช้พลังชุมชน ในการพัฒนาชุมชน วิถีชีวิตของคนไทย คนไทยมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ บุญกิริยาวัตถุ คือ ทาน ศีล ภาวนา หรือการแสดง ความเคารพ การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ หรือหลักไตรสิกขา ประกอบ ด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา หลักการเหล่านี้ล้วนเป็นอิทธิพลจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ซึ่งได้หล่อหลอมให้คนไทยมีลักษณะเฉพาะตัว เป็นเอกลักษณ์ของคนไทยที่นานาชาติดียกย่องชื่นชม จากภาคเหนือตอนบนประกอบด้วยจังหวัดเชียงราย พะเยา แพร่ น่าน ลำปาง ลำพูน แม่ฮ่องสอน และเชียงใหม่ ได้มีนักวิชาการจัดทศวรรษ บวรพัฒน์ (2538) ได้กล่าวว่ามียุทธศาสตร์หลายกลุ่ม เช่น กะเหรี่ยง ม้ง เย้า มูเซอ ละว้า เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหลายเหล่านี้อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ชาวไทยภูเขาเหล่านี้เป็นกลุ่มชนหรือกลุ่มชนชาติพันธุ์ที่มีเอกลักษณ์ทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเองโดยมีการสืบทอดต่อ ๆ กันมาเป็นเวลาช้านาน สังคมชาวไทยภูเขาเป็นสังคมที่แยกตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยวจากสังคมไทยพื้นราบ ทั้งนี้เพราะชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่อาศัยอยู่กระจัดกระจายอยู่ตามเทือกเขา ต่าง ๆ ในระดับความสูงที่แตกต่างกันไประหว่าง 2,000 ถึงกว่า 5,000 ฟุตจากระดับน้ำทะเลเส้นทางคมนาคมไม่สะดวกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูฝน หมู่บ้านชาวไทยภูเขาหลายแห่งจะไม่สามารถติดต่อกับโลกภายนอกได้ โดยเฉพาะพื้นที่ในภาคเหนือ จะมีลักษณะภูมิประเทศแตกต่างไปจาก ภาคอื่น ๆ มีภูเขาสูงสลับกับหุบเขาซึ่งเป็นที่ราบแคบ การติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างชาวไทยภูเขากับชาวไทยในพื้นราบจึงไม่มีความแน่นแฟ้นและใกล้ชิดกันแต่อย่างใด ปัจจุบันสภาพความเป็นอยู่ดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไปมาก เพราะกระแสการพัฒนาประเทศได้แพร่กระจายไปทุกที่ไม่เว้นกระทั่งชุมชนชาวไทยภูเขา เช่น การคมนาคม การศึกษา การค้าขาย การส่งเสริมอาชีพ และสุขภาพอนามัย เป็นต้น

การพัฒนาดังกล่าว โดยเฉพาะด้านการศึกษาทำให้เด็กและเยาวชนชาวไทยได้มีโอกาส มากขึ้นในการศึกษา ช่องทางหนึ่งที่เปิดโอกาสกว้างสำหรับเด็กชายชาวไทยคือการบวชเป็นสามเณร โดยวัดในพระพุทธศาสนาได้ให้โอกาสเด็กชาวไทยภูเขาบวชเป็นสามเณรได้รับการศึกษา ทำให้ผู้ปกครอง

ได้ส่งบุตรหลาน ของตนเข้ามาศึกษาภายในวัดมากขึ้นเด็กชาวไทยภูเขาเหล่านี้เมื่อเข้ามาบวชเรียนเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนาแล้วต้องเข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันในวัดซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมใหม่ ที่มีความแตกต่างจากครอบครัวและสังคมเดิมของตนเอง ที่มีพ่อแม่และญาติพี่น้องคอยดูแลและให้การช่วยเหลือเมื่อประสบกับปัญหาต่าง ๆ การเข้ามาอยู่ ร่วมกันในวัดของสามเณรจากเผ่าต่าง ๆ เหล่านี้มีความแตกต่างกันในด้านภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ รวมถึงสังคมที่วัดตั้งอยู่ด้วยการดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุขได้นั้น ทำให้สามเณร ต้องมีการปรับตัว ซึ่งได้แก่การเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะการเรียนรู้ทางสังคม และวัฒนธรรมเพื่อให้สามารถอยู่ในสิ่งแวดล้อมใหม่ได้

สามเณรเหล่านี้ เมื่อเข้ามาบวชเรียน บุญมี แท่นแก้ว (2539 : 48) ได้กล่าวว่า จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเชิงคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้เป็นคนดีตามที่สังคมต้องการพิจารณาจากพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น มีเหตุผล มีความอดทน มีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม ซึ่งสอดคล้องกับค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ คือ การพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียรและมีความรับผิดชอบ การประหยัดและหมั่นออม การมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย การปฏิบัติตามหลักธรรมของพุทธศาสนา ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์สามเณรเหล่านี้อยู่ในช่วงของเด็กวัยรุ่น ซึ่งวัยรุ่นเป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญยิ่ง ต้องมีการปรับตัวเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ ด้าน ได้แก่ ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญาและจริยธรรม นอกจากจะต้องปรับตัวตามวัยแล้วสามเณรเหล่านี้ยังต้องมีการปรับตัวเองในเรื่องที่อยู่อาศัย ด้านอาหารการกิน การปรับตัวต่อกฎระเบียบข้อบังคับของวัด การปรับตัวทางสังคม ต้องปรับตัวให้เข้ากับอาจารย์ที่โรงเรียน การปรับตัวกับเพื่อนเผ่าเดียวกันและต่างเผ่า เมื่อต้องมาพักอยู่ด้วยกัน และการปรับตัวกับเพื่อนนักเรียนจากพื้นราบที่มีสังคม วัฒนธรรม และสภาพครอบครัวที่แตกต่างกันปัจจุบันจังหวัดเชียงใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดเจติยหลวง วรวิหาร มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม มีนักเรียนที่เป็นสามเณรจำนวน 300 กว่ารูป เป็นสามเณรชาวไทยภูเขา คิดเป็นร้อยละ 90.00 สามเณรเหล่านี้ล้วนได้รับความอนุเคราะห์เลี้ยงดูให้การศึกษาและได้ความอบอุ่นในด้านต่าง ๆ จากเจ้าอาวาสที่ตนสังกัดอยู่ จากการที่สามเณรส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีอาชีพทำไร่ทำนา อีกทั้งยังมาจากหลายท้องถิ่น วัฒนธรรม และความคิด เมื่อสามเณรเหล่านี้ มาอยู่ พื้นราบทำให้เกิดการเลียนแบบจากวัฒนธรรมสมัยใหม่ ทำให้สามเณรเหล่านี้ มีการปรับตัว เพื่อให้เข้ากับสังคมใหม่ ซึ่งจากปัญหาสังคมปัจจุบันที่เต็มไปด้วยสิ่งยั่วยุ สามเณรชาวไทยภูเขาจะมีภาวะเสี่ยงมากขึ้นในระหว่างที่อยู่ทั้งในและนอกรั้วโรงเรียนสถานศึกษาและวัดซึ่งมีความใกล้ชิดกับสามเณร

ดังนั้น ในฐานะที่ผู้วิจัยมีส่วนในหน่วยงานที่ให้การศึกษาและส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่ และผู้วิจัยซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบงานเกี่ยวกับการศึกษา จึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่าการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีรูปแบบการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1.2.2 เพื่อวิเคราะห์วิธีการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1.2.3 เพื่อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1.3 ขอบเขตการวิจัย

ในการทำวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีการนำเสนอขอบเขตการวิจัย ไว้ 4 ด้าน ดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหาและตัวแปรที่วิจัย เป็นการศึกษาในทุกมิติของวิธีการการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ของสามเณรวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ การให้ปันสิ่งของ การรักษาศีล หรือการประพฤติดีมีระเบียบวินัย และการอยู่ร่วมกัน และการเจริญภาวนาคือการอบรมจิตใจเจริญปัญญา เป็นการศึกษาในทุกมิติของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีต่อการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมของสามเณร เป็นการศึกษาในทุกมิติของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่นำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต และผลที่ได้รับของคณะสงฆ์วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร และวิเคราะห์การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งแนวทางการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาด้วยเท่านั้น

1.3.2 ขอบเขตด้านประชากรที่วิจัย การวิจัยนี้เป็นการเลือกเฉพาะเจาะจงสามเณรที่มีความรู้ และทัศนคติ การใช้พุทธจริยธรรมในการดำเนินชีวิต ในเรื่องนี้ เป็นอย่างดีและมีอายุที่อาศัยอยู่ไม่น้อยกว่า 3-15 ปี โดยเลือกการวิจัยจากผู้วิจัย 1:5 จำนวนรวมทั้งสิ้น ประมาณ 20 คน และทดสอบในกลุ่มจำนวน 10 รูป และสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 10 รูป จากผู้ที่อาศัยในวัดเจดีย์หลวงวรวิหารนี้เท่านั้น

1.3.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ทำวิจัย การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยโดยการเก็บข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ พื้นที่วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ประมวลผลที่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เชียงใหม่

1.3.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา (ระยะเวลา 1 ปี ตามงบประมาณ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2562 – 30 กันยายน 2563) นอกนั้นไม่อยู่ในขอบเขตของการวิจัย

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 ได้องค์ความรู้ใหม่ ๆ วิธีการการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1.4.2 ได้คู่มือการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1.4.3 ได้นำผลการวิจัยไปแก้ปัญหาที่การอบรมสามเณรและรูปแบบในการแก้ปัญหาในพฤติกรรมในชุมชนอื่น ๆ และใกล้เคียง

1.4.4 ได้นำผลการวิจัยไปเผยแพร่ในการประชุมสัมมนาทางวิชาการของส่วนงานราชการ รวมทั้งเขียนบทความวิจัยลงในวารสารต่าง ๆ

1.4.5 ได้นำเสนอผู้บริหาร เขียนบทความ หรือสัมมนาในประเทศหรือต่างประเทศ และนำผลการวิจัยไปเผยแพร่ และเสนอที่ราชประสงค์

1.4.6 นำผลการวิจัยไปต่อยอดการวิจัยในครั้งต่อไป

การนำไปใช้ประโยชน์ในด้านวิชาการ ด้านนโยบาย ด้านเศรษฐกิจ/พาณิชย์/อุตสาหกรรม และด้านสังคมและชุมชน

1.5 หน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.5.1 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

1.5.2 กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

1.5.3 ศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัดเชียงใหม่

1.5.4 วัดต่าง ๆ และสำนักปฏิบัติธรรมทั่วประเทศ

1.5.5 สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดเชียงใหม่

1.5.6 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

การเสริมสร้างพุทธจริยธรรม หมายถึง ชุมชนสงฆ์ที่มีขีดความสามารถในการจัดการปัญหาของตนเองได้ในระดับหนึ่ง ด้วยการนำหลักการพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต มีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง บนพื้นฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ คุณค่าดั้งเดิม ศาสนา และเศรษฐกิจชุมชนที่พึ่งพาเอื้อต่อกันและกัน โดยชุมชนได้ใช้ศักยภาพของตนเองเข้าคลี่คลายและจัดการปัญหาได้ด้วยตนเองภายใต้ความร่วมมือของคนในสังคม

การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา หมายถึง การนำหลักการพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต มีการเรียนรู้และปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง บนพื้นฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ คุณค่าดั้งเดิม ศาสนาประกอบด้วย ไตรสิกขา แปลว่า สิกขา 3 หมายถึง ข้อสำหรับศึกษา การศึกษา ข้อปฏิบัติที่พึงศึกษา การฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา 3 อย่างคือ

อธิศีลสิกขา คือ ศึกษาเรื่องศีล อบรมปฏิบัติให้ถูกต้องดีงาม ให้ถูกต้องตามหลักจุลศีล มัชฌิมศีล และมहाศีล ตลอดถึงปฏิบัติอยู่ในหลัก มัชฌิมศีล และมहाศีล ตลอดถึงปฏิบัติอยู่ในหลัก อินทริยสังวร สติสัมปชัญญะ และสันโดษ

อธิจิตตสิกขา คือ ศึกษาเรื่องจิต อบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ ได้แก่การบำเพ็ญสมณกรรมฐานของผู้สมบุรณ์ด้วยอริยศีลชั้นธรรมาภิธรรมระดับนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้

อธิปัญญาสิกขา คือ ศึกษาเรื่องปัญญาอบรมตนให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง ได้แก่การบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐาน สามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ สามารถประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตจริงได้

แนวทางการเสริมสร้างพุทธจริยธรรม หมายถึง รูปแบบการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยหลัก 3 ประการ คือ สीलสิกขา จิตสิกขา และปัญญาสิกขา

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีสาระสำคัญที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาจัดทำกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

- 2.1 แนวคิดการเสริมสร้างพุทธจริยธรรม
- 2.2 แนวคิดหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา
- 2.3 ลักษณะข้อมูลพื้นฐานวัดเจติยหลวงวรวิหาร
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดการเสริมสร้างพุทธจริยธรรม

2.1.1 การเสริมสร้างความเข้มแข็งของคุณธรรม จริยธรรม

จากการศึกษาความหมายของการเสริมสร้างความเข้มแข็งของคุณธรรม จริยธรรมอันต้องศึกษาแนวคิดการเรียนรู้เป็นอันดับแรกก่อนได้มีนักวิชาการหลายๆ ท่านให้ความหมายไว้ดังนี้

การเสริมสร้าง (Empowerment) หมายถึง “การเสริมสร้างพลังอำนาจ” (Empowerment) ตามพจนานุกรมของ Merriam Webster (2005) ให้ความหมายไว้ 3 ประการ คือ 1) การให้อำนาจที่เป็นทางการ (to give official authority) หรือที่ถูกต้องตามกฎหมาย (Legal power to) 2) การจัดหาหรือให้ออกาส (to provide with the means or opportunity) และ 3) การส่งเสริมความเป็นตัวเอง (to promote the self-actualization) นอกจากนี้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้หลายทัศนะดังนี้

กรีสเลย์และคิง (Greasley & King, 2005) กล่าวว่า ความหมายของการเสริมสร้างพลังอำนาจ มีความสัมพันธ์กับแนวคิดของอำนาจ (Concept of power) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเน้นถึงการควบคุม (Control) การปกครอง (Hierarchy) และการควบคุมอย่างเคร่งครัด (Rigidity) แต่ความหมายของการเสริมสร้างพลังอำนาจในด้านองค์กรและการจัดการจะหมายถึง การให้อำนาจและความรับผิดชอบแก่ผู้ปฏิบัติงาน ทำให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของและการควบคุมงานได้ด้วยตนเอง การทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มศักยภาพ (Tebbitt, 1993) ทั้งส่วนบุคคล ทีมงาน และองค์กรโดยรวม (Kinlaw, 1995) และมีการจัดเครื่องมือและทรัพยากร เพื่อการพัฒนาการสร้างและเพิ่มพูนประสิทธิภาพและความสามารถของบุคคล (Hawks, 1992)

คอนเจอร์ และคานูโก (Conger & Kanungo, 1988) เน้นถึงการเสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจ โดยการจัดความรู้สึกไว้อำนาจของบุคคล ให้มีความรู้สึกมั่นใจในการทำงาน เช่นเดียวกับ โทมัส และเวลเฮาส์ (Thomas & Velhouse, 1990) และสเปริตเซอร์ (Spreitzer, 1995) ที่ให้ความหมายของการเสริมสร้างพลังอำนาจว่า เป็นการสร้างแรงจูงใจ ให้ผู้ปฏิบัติเกิดความมั่นใจในตนเองว่ามี

ความสามารถในการทำงานให้สำเร็จได้ ความหมายดังกล่าวเป็นการพัฒนาความรู้สึกของบุคคลให้มีความเชื่อในเรื่อง ประสิทธิภาพของบุคคลเพื่อทำงานร่วมกันไปสู่เป้าหมายของงาน หรือขององค์กร

กิบสัน (Gibson, 1991) ได้กล่าวถึงการเสริมสร้างพลังอำนาจว่า เป็นแนวคิดที่อธิบายกระบวนการทางสังคม การแสดงถึงการยอมรับและชื่นชม การส่งเสริม การพัฒนาและเสริมสร้างความสามารถของบุคคลในการตอบสนองความต้องการของตนเองและแก้ปัญหาด้วยตนเอง รวมถึงความสามารถในการใช้ทรัพยากรที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เพื่อให้เกิดความรู้สึกเชื่อมั่นในตนเองและรู้สึกว่าตนเองมีอำนาจสามารถควบคุมความเป็นอยู่หรือวิถีชีวิตของตนเองได้

จากความหมายการเสริมสร้างพลังอำนาจที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจ เป็นการเพิ่มศักยภาพของบุคคล โดยผู้บังคับบัญชาถ่ายทอดอำนาจให้อิสระในการตัดสินใจ และจัดหาทรัพยากรในการปฏิบัติงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชา รวมถึงการจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน และส่งเสริมให้บุคคลเกิดความสามารถในการทำงานและแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้บรรลุผลสำเร็จของตนเองและองค์กร

ความสำคัญของการเสริมสร้างพลังอำนาจการเสริมสร้างพลังอำนาจเป็นการแบ่งปันอำนาจระหว่างผู้บริหาร เพื่อนร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทุกคนมีความสามารถที่จะไปถึงเป้าหมายของงานหรือขององค์กรและเสริมสร้างให้กับผู้อื่นเพื่อให้เขามีความสามารถที่จะไปถึงจุดหมายเช่นกัน ในด้านพยาบาลศาสตร์ได้มีนักวิชาการนำเอาแนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจมาใช้ในลักษณะของการพัฒนาพลังอำนาจของผู้ป่วยในการดูแลตนเอง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ป่วยเรื้อรัง ดังนั้นในปัจจุบันการเสริมสร้างพลังอำนาจจึงเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่นำมาประยุกต์ใช้เป็นกิจกรรมสอดแทรกในการพัฒนาทั้งระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่มองค์กรและชุมชน

การเสริมสร้างพลังอำนาจในงานแก่บุคลากรพยาบาล ถือเป็นกลยุทธ์การบริหารที่ผู้บริหารควรให้ความสำคัญ เพราะการเสริมสร้างพลังอำนาจมีผลต่อประสิทธิภาพการทำงานโดยรวม และความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์กร (Wilson & Laschinger, 1994) การเสริมสร้างพลังอำนาจจึงมีความสำคัญต่อองค์กรพยาบาล 3 ระดับ ดังนี้

1. ความสำคัญต่อบุคคลในองค์กร การเสริมสร้างพลังอำนาจมีความสำคัญกับบุคคลทั้งระดับผู้ปฏิบัติงานและผู้บริหารงานในองค์กรพยาบาล ดังนี้

1.1 การเสริมสร้างพลังอำนาจบุคคลระดับผู้ปฏิบัติงาน คือ การที่ให้ผู้ปฏิบัติงานได้รับโอกาส ในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจร่วมกับผู้บริหารในการดำเนินงานขององค์กร ซึ่งอาจจะเป็นผู้ป่วย แผนก หรือ ฝ่ายการพยาบาลตามความเหมาะสมแก่ระดับของผู้ปฏิบัติการณ์นั้น ๆ เช่น ถ้าเป็นพยาบาลประจำการในหอผู้ป่วย ก็ควรได้รับโอกาสให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการหอผู้ป่วย แต่ถ้าเป็นหัวหน้าหอผู้ป่วยก็ควรมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแผนก เช่น แผนกอายุร-กรรม หรือ แผนกกุมารเวชศาสตร์ เป็นต้น ถ้าเป็นหัวหน้าแผนกก็ควรมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการฝ่ายการพยาบาล การเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับผู้ปฏิบัติงานโดยเฉพาะพยาบาลประจำการที่ปฏิบัติงานดูแลผู้ป่วยและผู้ให้บริการของโรงพยาบาล บุคคลกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่จะนำกลยุทธ์ต่างๆไปปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร โดยทำงานที่ให้การพยาบาลผู้ป่วยโดยตรง ซึ่งต้องปฏิบัติงานผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันตลอด 24 ชั่วโมง งานดังกล่าวเป็นงานที่ก่อให้เกิดความเครียดสูงเนื่องจากเป็นงานที่ต้องดูแลรับผิดชอบชีวิตผู้อื่น (ทัศนา บุญทอง, 2533) นอกจากนี้ยังมีงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การพัฒนา

คุณภาพบริการพยาบาลเพื่อนำไปสู่การรับรองคุณภาพโรงพยาบาล จะเห็นได้ว่างานของพยาบาลมีจำนวนมากขึ้นในขณะที่ผู้ปฏิบัติงานมีเท่าเดิมหรือลดลง ทำให้พยาบาลเกิดความเบื่อหน่ายในงาน (พวงรัตน์ บุญญานุรักษ์, 2536) อย่างไรก็ตามการปฏิบัติงานที่ต้องรับผิดชอบสูงแต่ขาดอำนาจในการตัดสินใจขณะปฏิบัติงานในหน้าที่ความรับผิดชอบของตน ทำให้พยาบาลขาดความมั่นใจ ขาดกำลังใจในการทำงาน และรู้สึกว่าตนเองด้อยค่าส่งผลให้พยาบาลไม่เกิดความภาคภูมิใจในวิชาชีพของตน

ดังนั้นการเสริมสร้างพลังอำนาจจึงเป็นเหมือนแรงจูงใจที่จะทำให้พยาบาลปฏิบัติงานอย่างเต็มใจ และพึงพอใจในงานโดยการที่พยาบาลได้รับการสนับสนุน ได้ข้อมูลข่าวสาร ได้รับทรัพยากร และได้รับโอกาส (Kanter, 1997) หรือให้การเสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติเกิดความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าขององค์กรและมีความรับผิดชอบต่อองค์กร มีส่วนร่วมในการพัฒนาปรับปรุง และพัฒนาการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพและนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายขององค์กรในที่สุด (Kinlaw, 1995) นอกจากนี้การเสริมสร้างพลังอำนาจแก่พยาบาลก็เพื่อให้พยาบาลเหล่านั้นไปเสริมสร้างพลังอำนาจแก่ผู้อื่นได้ แต่ถ้าตนเองยังอยู่ในความรู้สึกไร้อำนาจ (Powerlessness) พยาบาลจะไม่มีพลังอำนาจที่จะช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นได้หากได้รับการเสริมสร้างพลังอำนาจในงานจากองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว จะช่วยเพิ่มสมรรถนะของพยาบาลให้มั่นใจในการทำงานของตนมากขึ้น ซึ่งเป็นผลสะท้อนโดยตรงถึงความสามารถทางการพยาบาลที่จะนำไปสู่คุณภาพงานพยาบาล

1.2 การเสริมสร้างพลังอำนาจระดับผู้บริหาร การเสริมสร้างพลังอำนาจในระดับนี้จะมี ความแตกต่างจากผู้ปฏิบัติ คือ ต้องเป็นทั้งผู้ที่ได้รับการเสริมสร้างพลังอำนาจและเป็นผู้เสริมสร้างพลังอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชา โฮโนลด์ (Honold, 1997) กล่าวว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจถือเป็นเครื่องมือการบริหารงานอย่างหนึ่งที่ผู้บริหารหรือผู้นำใช้บริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร เนื่องจากการเสริมสร้างพลังอำนาจเป็นการแบ่งปันพลังอำนาจแก่ผู้อื่นเพื่อให้เขามีความสามารถ ที่จะไปถึงเป้าหมาย (Puetz, 1988) เป็นการอยู่ร่วมกันของบุคคลในองค์กรที่ให้ประโยชน์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน (McKay, Forbes & Bournier, 1990) และเป็นการกระตุ้นให้ผู้ใต้บังคับบัญชาแสดงความสามารถของตนในการปฏิบัติงานเมื่อได้รับโอกาสหรือได้รับการส่งเสริมให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความก้าวหน้าและมีศักยภาพในงานเพิ่มขึ้น (Rappaport, 1987) ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีอิสระในการปฏิบัติงาน (Job autonomy) (Sabiston & Laschinger, 1995; Laschinger & Havens, 1995) เกิดความพึงพอใจในงาน (Laschinger, et al., 2004) และคงอยู่ในงาน (อโณทัย วีระพงษ์สุชาติ, 2541)

2. ความสำคัญต่อทีมงาน ทีมงานหรือทีมในการทำงาน คือผู้ปฏิบัติงานแต่ละคนมีปฏิสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยปกติลักษณะทีมจะมีหัวหน้าทีม และสมาชิกทีม ในการดำเนินงานของทีมอาจจะมีปัญหาเรื่องความขัดแย้ง หรือมีความคิดเห็นที่ไม่ลงรอยกัน มีการเกี่ยงกันทำงาน เป็นเหตุให้สัมพันธภาพในทีมไม่ดี แต่ถ้าทีมงานได้รับการเสริมสร้างพลังอำนาจมีการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และมีการประสานงานเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในการทำงาน ให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งก็ทำให้ ทุกคนในทีมรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของและรับผิดชอบต่อร่วมกันในผลงานที่จะเกิดขึ้น มีการปรับปรุงและพัฒนาการทำงานของทีมอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผลิตผลจากการทำงานเพิ่มสูงขึ้น (ยงยุทธเกษสาคร, 2541)

3. ความสำคัญต่อระดับองค์กร คินลอว์ (Kinlaw, 1995) กล่าวว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจ เป็นแนวคิดในการพัฒนาบุคลากรและทีมงานในการกระตุ้นและส่งเสริมการเรียนรู้ของบุคลากร โดยมีผู้บริหารเป็นผู้อำนวยความสะดวก หรือเป็นผู้แนะนำแก่ผู้ปฏิบัติในการทำงานให้บรรลุความสำเร็จของงาน ซึ่งการเสริมสร้างพลังอำนาจมีส่วนช่วยให้องค์กรดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และการเสริมสร้างพลังอำนาจยังเป็นการเพิ่มความเชื่อมั่นจากการได้กระทำบางสิ่งที่คุณปฏิบัติคิดว่าตนเองไม่สามารถทำได้ ว่าตนเองมีความสามารถที่จะทำงานนั้นได้สำเร็จ การให้ข้อมูลข่าวสารและการเปิดโอกาสให้มีการพัฒนาตนเอง คิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ มาใช้ในหน่วยงาน ก็เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาความสามารถในการปฏิบัติงานและพัฒนางานการส่งเสริมให้มีการพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ก็จะส่งผลให้เกิดประสิทธิผลขององค์กรนอกจากองค์กรจะได้งานตามที่ตั้งเป้าหมายไว้แล้ว การร่วมมือร่วมใจกันทำงานของผู้ปฏิบัติงาน โดยมีหัวหน้าเป็นผู้เสริมสร้างพลังอำนาจให้ในหลาย ๆ ด้าน เช่น ให้โอกาสทุกคนมีส่วนร่วมในการคิดและร่วมตัดสินใจ ให้โอกาสทุกคนได้พัฒนาความรู้ความสามารถ และมีระบบการให้รางวัลที่ยุติธรรม กลยุทธ์เหล่านี้ จะทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีขวัญและกำลังใจในการทำงาน เกิดความพึงพอใจในงาน ปฏิบัติงานให้หน่วยงานอย่างเต็มความสามารถ มีความสุขกับการทำงาน และในที่สุดทุกคนจะมีความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กร (McDermott, Laschinger, & Shamian, 1996; Wilson & Laschinger, 1994)

อย่างไรก็ตาม การที่จะนำการเสริมสร้างพลังอำนาจมาใช้ ผู้บริหารต้องเรียนรู้ว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อการเสริมสร้างพลัง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างพลังอำนาจของผู้บริหารการพยาบาล ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งพบว่า มีนักวิชาการได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจในงาน ไว้ดังนี้ (Gomez & Rosen, 2001; Kanter, 1979; Klakovich, 1996; Laschinger, et al., 2001; Laschinger & Havens, 1994; Morrison, et al., 1997; Tebbitt, 1993; จิตรศิริ ชันเงิน 2545; พิสมัย ฉายแสง 2540)

1. ระบบโครงสร้างองค์กร โดยทั่วไปโครงสร้างและระบบการจัดการในองค์กร จะขึ้นอยู่กับอำนาจหน้าที่และตำแหน่ง องค์กรใดที่มีการบริหารงานแบบรวมอำนาจ ผู้บริหารเป็นผู้กำหนดทุกอย่างโดยไม่ได้เกิดจากความต้องการของผู้ปฏิบัติ ออกคำสั่งโดยไม่ฟังเสียงประชาคม ปรับเปลี่ยนโครงสร้างหรือกระบวนการทำงานโดยไม่ไต่ใช้ประสบการณ์ของผู้ปฏิบัติ กำหนดเป้าหมายและควบคุมตารางการทำงานทั้งหมดขององค์กร กล่าวคือ ไม่มีการกระจายอำนาจไปพร้อม ๆ กับการมอบหมายงาน องค์กรนั้นจะมีการเสริมสร้างพลังอำนาจน้อย

2. วัฒนธรรมองค์กร จากการวิเคราะห์งานวิจัยด้วยวิธีวิเคราะห์เมต้าเกี่ยวกับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างพลังอำนาจในงาน ของจิตรศิริ ชันเงิน (2545) โดยวิเคราะห์จากงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ทั้งในและต่างประเทศ จำนวน 24 เรื่อง พบว่าวัฒนธรรมองค์กรแบบสร้างสรรค์ให้ความสำคัญต่อค่านิยมที่สร้างความพึงพอใจในบุคคลขององค์กรคือต้องการความสำเร็จบนพื้นฐานของการส่งเสริมความรักและสัมพันธ์ภายในองค์กร เป็นการทำงานที่มีเป้าหมายร่วมกัน ลักษณะวัฒนธรรมองค์กรดังกล่าวส่งผลต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจส่วนวัฒนธรรมองค์กรแบบปกป้องเฉื่อยชา (Passive defensive organization culture) ซึ่งเป็นการบริหารแบบตั้งรับเมื่อเกิดปัญหา ในยามปกติองค์กรจะไม่มีการเคลื่อนไหว ปล่อยให้ทุกอย่างเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ ในองค์กร

ดังกล่าว จะไม่มีการส่งเสริมการเรียนรู้การเสริมสร้างพลังอำนาจในงานแก่บุคลากร ดังนั้นวัฒนธรรมองค์กรแบบเฉื่อยชา จึงเป็นวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งผลทางลบต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจ

3. ผู้บริหารองค์กร นอกจากผู้บริหารจะต้องมีความสามารถในการบริหารงานแล้วผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำที่เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกน้อง สร้างแรงบันดาลใจในการปฏิบัติงาน คำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลและกระตุ้นให้ลูกน้องใช้สติปัญญาในการสร้างสรรค์งาน ภาวะผู้นำดังกล่าว ได้แก่ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Ozaralli, 2003) และพฤติกรรมของผู้นำในการเสริมสร้างพลังอำนาจมีส่วนสำคัญต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจในงาน แลงคาสเตอร์ (Laschinger, et al.,1999) และสจิวต์ (Stewart ,1994) กล่าวว่า ผู้นำต้องยึดหลักการสำคัญ 8 ประการ คือ 1) การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกับบุคลากร 2) การให้ความรู้ความสามารถเพื่อผู้ปฏิบัติงานตัดสินใจได้ถูกต้อง 3) สามารถจัดปัญหาและอุปสรรคที่ขัดขวางการปฏิบัติงานได้ 4) มีการสื่อสารที่เปิดเผย 5) มีความกระตือรือร้น 6) มีการเตรียมพร้อมอยู่เสมอ 7) มีการประเมินความก้าวหน้าและผลลัพธ์ของงาน และ 8) สามารถคาดการณ์ล่วงหน้า สามารถประเมินจุดแข็ง จุดอ่อน สิ่งคุกคามและโอกาสของหน่วยงานได้ โดยเฉพาะในเรื่องของความสำเร็จของงาน ส่วนด้านความสามารถในการบริหาร เทปปิท (Tebbit, 1993) กล่าวว่า ผู้บริหารต้อง มีการวางแผน กำหนดเป้าหมาย ระบุปัญหาที่ชัดเจน ตัดสินใจที่ดีภายใต้ข้อมูลและข้อเท็จจริงที่ครบถ้วน สามารถสร้างสัมพันธภาพภายในทีมได้ดี มีการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ รู้จักจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างสมเหตุสมผล และมีการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงาน สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานของพฤติกรรมในการเริ่มสร้างเสริมพลังอำนาจในงานได้

4. บุคลากร ในองค์กรหนึ่ง ๆ จะมีบุคลากรที่มีความแตกต่างกัน เนื่องจากบุคลากรเหล่านั้นมาจากความหลากหลายของ วัฒนธรรม ค่านิยม พื้นฐานการศึกษาและระดับความเชี่ยวชาญ ยิ่งในองค์กรใหญ่ก็ยิ่งจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ซึ่งต้องใช้กลยุทธ์การยืดหยุ่นในการเสริมสร้างพลังอำนาจในงาน แต่ถ้าผู้บริหารสามารถเชื่อมโยงค่านิยมที่หลากหลายเข้าด้วยกันและชี้ให้บุคลากรเห็นคุณค่าในพันธกิจและวิสัยทัศน์ขององค์กรได้ ก็จะทำให้เกิดการเสริมสร้างพลังอำนาจได้เช่นกัน นอกจากนี้ความสามารถและความเต็มใจของบุคลากรในการทำงานจะตอบสนองความต้องการที่จะปรับปรุงพฤติกรรมอย่างต่อเนื่อง

5. ความไว้วางใจในองค์กร ความไว้วางใจ เป็นการแสดงออกถึงความเชื่อมั่นระหว่างกันว่าทุกคนเห็นพ้องต้องกันในเป้าหมายขององค์กร ภายในองค์กรมีบรรยากาศของความไว้วางใจซึ่งกันและกัน กล่าวคือ การเปิดเผย จริงใจ เป็นมิตร ต่อกันทั้งผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน ความไว้วางใจนี้จะทำให้เกิดการร่วมมือ ความผูกพัน และความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน องค์กรใดที่สมาชิกทุกคนมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน องค์กรนั้นจะมีการเสริมสร้างพลังอำนาจมาก

6. ลักษณะงาน คานเตอร์ (Kanter,1979) กล่าวถึงลักษณะงานที่ทำให้เกิดการเสริมสร้างพลังอำนาจไว้ ต้องมีลักษณะดังนี้ คือ เป็นงานที่ยืดหยุ่นระเบียบในหน่วยงานน้อย มีความยืดหยุ่นในบางโอกาสงานที่ยืดระบอบอาวุโสน้อยและเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความรู้ความสามารถในการพิจารณาความดีความชอบ ต้องมีเกณฑ์ที่ยุติธรรมและขึ้นอยู่กับความสามารถไม่ใช่อายุหรือความอาวุโส งานที่เป็นงานประจำน้อยแต่เป็นงานที่สร้างสรรค์มาก เป็นงานที่อาศัยการประสานงานและความร่วมมือจากหลายฝ่าย งานที่เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น และเป็นงานที่มีการสนับสนุนความก้าวหน้าของผู้ใต้บังคับบัญชา กล่าวโดยสรุป ก็คือ ต้องมีการจัดลักษณะงานต้อง

เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงาน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติเกิดความมั่นใจ พึงพอใจในงาน คงอยู่ในองค์กร และร่วมกันพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง

7. สัมพันธภาพระหว่างหัวหน้ากับลูกน้อง เป็นการแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์และการตอบแทนซึ่งกันและกัน โดยที่หัวหน้าให้ความไว้วางใจและยอมรับในความสามารถของลูกน้อง มีความผูกพันทั้งเรื่องงานและเรื่องส่วนตัว เมื่อหัวหน้ามอบหมายงาน ลูกน้องก็เต็มใจที่จะปฏิบัติงานที่หัวหน้ามอบหมายและทำงานอย่างเต็มกำลังความสามารถของตน ตามทฤษฎีการแลกเปลี่ยนระหว่างหัวหน้ากับลูกน้อง (Leader-member exchange) หัวหน้าจะมีการมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบ ส่งเสริมสนับสนุนและให้รางวัลแก่สมาชิกในกลุ่มที่ตนดูแลรับผิดชอบ ซึ่งสัมพันธภาพดังกล่าวเป็นพื้นฐานของการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Gomez & Rosen, 2001)

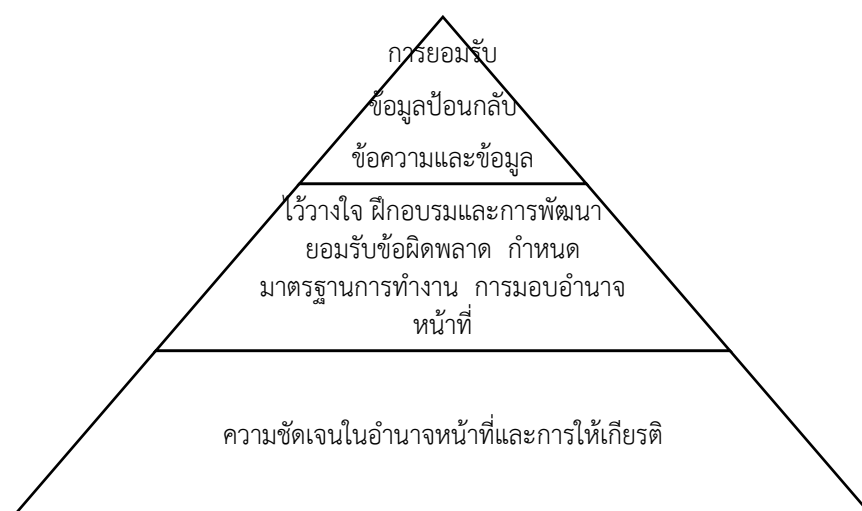
วิลกินสัน (Wilkinson, 1998) กล่าวว่าแนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจ เป็นแนวคิดที่พัฒนามาจากทฤษฎีการจัดการและพฤติกรรมองค์กร โดยเริ่มจากยุคปฏิรูปอุตสาหกรรมซึ่งเป็นยุคที่สินค้าผลิตด้วยช่างฝีมือซึ่งรับผิดชอบทุกขั้นตอนของการผลิต ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของการแบ่งงานกันทำต่อมาเป็นยุคอุตสาหกรรมรถยนต์ โดยมีช่างผู้ชำนาญเป็นผู้วางแผนและออกแบบการผลิต ในปี 1920 เป็นต้นมา เฮนรี ฟาโย (Henri Fayol) เริ่มให้มีการแบ่งงานกันทำตามความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของแต่ละบุคคล โดยมีการแบ่งเป็นระดับ คือ ระดับผู้บริหารและผู้ปฏิบัติ โดยใช้กระบวนการบริหารงานเป็นสื่อกลางเพื่อให้เกิดความร่วมมือกันทำงานทำให้เพิ่มผลผลิต แต่วิธีการนี้มีข้อด้อย คือ มีอัตราคนลาออก โอนย้าย และเกิดความขัดแย้งระหว่างกันสูง ต่อมาเมื่อมีผู้เสนอแนวคิดการมีส่วนร่วมในงานของพนักงาน ซึ่งทำให้คนงานมีแรงจูงใจภายในและทำงานได้ดีโดยปราศจากการควบคุมอย่างใกล้ชิด

ส่วน คินลอว์ (Kinlaw, 1995) ได้กล่าวว่าแนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจพัฒนามาจากแนวคิดการจูงใจของ ดักลาส แมคเกรเกอร์ (Douglas McGregor) คือ ทฤษฎี Y จริง ๆ แล้ว แมคเกรเกอร์พัฒนาสมมติฐานลักษณะของคนขึ้นมา 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่ง เรียกว่า ทฤษฎี X และอีกกลุ่มหนึ่งคือ ทฤษฎี Y กล่าวคือ ตามทฤษฎี X จะเชื่อว่า คนมีความเกียจคร้าน เลีย้งงาน ไม่มีความรับผิดชอบ ต้องการการควบคุมอย่างใกล้ชิด ส่วนแนวคิดตามทฤษฎี Y จะเชื่อว่า คนขยัน มีความรับผิดชอบต่องาน ต้องการการควบคุมและสั่งการตนเองในการทำงาน และมีความเต็มใจที่จะช่วยแก้ปัญหาในองค์กร นอกจากนี้ แมคเกรเกอร์ ยังเชื่อว่า ในองค์กรหนึ่ง ๆ จะมีคนทั้งสองประเภท และคนในแต่ละประเภทนี้ ต้องการแรงจูงใจที่แตกต่างกัน ดังนั้นผู้บริหารต้องวิเคราะห์ผู้ใต้บังคับบัญชาแต่ละคนว่าต้องการอะไรเพื่อสร้างแรงจูงใจในการทำงานแนวคิดที่นำมาใช้ควบคู่กับทฤษฎีดังกล่าวเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใต้บังคับบัญชา คือ ทฤษฎีความต้องการของ มาสโลว์ (Maslow) และทฤษฎีแรงจูงใจของเฮร์เบิร์ต (Herzberg) นอกจากนี้การเพิ่มงานและความรับผิดชอบ (Job enrichment) เป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่มีรากฐานมาจากทฤษฎีแรงจูงใจของเฮร์เบิร์ตโดยใช้กระบวนการออกแบบงานใหม่ เพื่อให้โอกาสความสำเร็จ ความรับผิดชอบ การยกย่อง ความเจริญเติบโตและความก้าวหน้ากับผู้ปฏิบัติ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในงาน ก็เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่นำมาใช้ในองค์กร เพื่อให้ผู้ปฏิบัติมีแรงจูงใจภายในและปฏิบัติได้ดีโดยปราศจากการควบคุมอย่างใกล้ชิด แมคกรอว์ (McGraw, 1992) กล่าวว่า ทฤษฎีความต้องการของมนุษย์ตามลำดับขั้นของมาสโลว์เป็นทฤษฎีคู่ขนานกับการเสริมสร้างพลังอำนาจ โดยเริ่มต้นจากความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งได้แก่ ความต้องการทางกายภาพ (Physical need) เปรียบได้กับความต้องการได้รับการตอบสนองด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน

เช่น การจัดการที่פקการจัดสถานที่ทำงานเมื่อความต้องการขั้นแรกได้รับการตอบสนองความต้องการ
 ขั้นต่อไป คือ ความต้องการความปลอดภัย (Safety need) ซึ่งเปรียบได้กับความมั่นคงในองค์กร
 หมายถึงสภาพแวดล้อมในการทำงานที่ดี ทำงานด้วยเหตุผลได้ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีความ
 ใ่วางใจซึ่งกันและกัน ส่วนความต้องการทางสังคม (Social need) เปรียบได้กับวัฒนธรรมองค์กร
 ซึ่งเป็นการแสดงออกในการยอมรับองค์กรรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของและเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร
 กล่าวคือมีความผูกพันกับองค์กรซึ่งวัฒนธรรมองค์กรต้องเปิดกว้าง ให้การสนับสนุนแก่ผู้ปฏิบัติงาน
 เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานพัฒนาคุณภาพงานความต้องการขั้นต่อไป คือ ความต้องการการยกย่อง
 (Esteem need) เปรียบได้กับการได้รับการยกย่องและยอมรับจากองค์กรต้องการความใ่วางใจ และ
 การมีภาพลักษณ์ที่ดีให้มีความสำคัญแก่บุคคลในองค์กรและความต้องการขั้นสุดท้ายของ มาสโลว์ คือ
 ความสำเร็จในชีวิต (Self-actualization) เปรียบได้กับการเสริมสร้างพลังอำนาจ คือการสร้าง
 แรงจูงใจ ตอบสนองความต้องการในแต่ละลำดับขั้น จนทำให้พยาบาลสามารถทำงานอยู่บนพื้นฐาน
 ของความมั่นคง และปลอดภัย มีอิสระในการปฏิบัติงาน สิ่งเหล่านี้จะทำให้พยาบาลรู้สึกว่าคุณค่าตนเองมี
 ความสำคัญกับหน่วยงาน เกิดความพึงพอใจในงานและมีความสุขในการทำงาน

ในยุคการบริหารสมัยใหม่ หรือตั้งแต่ ค.ศ.1980 เป็นต้นมาได้เริ่มมีการนำแนวคิดการ
 บริหารคุณภาพโดยรวมเข้ามาใช้ในองค์กร ในยุคนี้ เดมิง (Deming) (Walton, 1986) ได้เสนอแนวคิด
 การบริหารคุณภาพโดยรวม (Total Quality Management: TQM) ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญประการ
 หนึ่งของลักษณะการบริหารคุณภาพโดยรวม คือการให้อำนาจแก่ผู้ปฏิบัติงานในการปรับปรุงงาน นั้น
 ก็คือ การเสริมสร้างพลังอำนาจนั่นเอง มีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอแนวคิดการเสริมสร้างพลัง
 อำนาจในองค์กรซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ การเสริมสร้างพลังอำนาจด้านโครงสร้างและการเสริมสร้าง
 พลังอำนาจด้านจิตใจ ทั้งสองส่วนนี้นำมาใช้ในศาสตร์การบริหารการพยาบาล ส่วนการให้การพยาบาล
 แก่ผู้ป่วย นักวิชาการด้านการพยาบาลได้เสนอแนวคิดไว้ แตกต่างจากการเสริมสร้างพลังอำนาจใน
 องค์กร สรุปเป็นแนวคิดได้ ดังนี้

1. แนวคิดขั้นตอนการเสริมสร้างพลังอำนาจของเทรซี (Tracy, 1990) ซึ่งกำหนดขั้นตอน
 ของการเสริมสร้างพลังอำนาจไว้ 10 ขั้นตอน ที่เรียกว่า พีระมิดอำนาจ (Power pyramid) ดังภาพที่ 2.1

จากภาพแผนภูมิภาพที่ 2.1 พีรามิดอำนาจมีรายละเอียดแต่ละขั้นตอน ดังนี้

1. ให้ความชัดเจนเกี่ยวกับงานที่รับผิดชอบ (Clearly define responsibilities) ของผู้ปฏิบัติงานและร่วมกันกำหนดเป้าหมายและภารกิจขององค์กร
2. มอบหมายอำนาจหน้าที่ (Delegate authority) ให้แก่ผู้ปฏิบัติงานตามขอบเขตของงานที่ได้รับมอบหมาย
3. กำหนดมาตรฐานการทำงาน (Set standard of excellence) องค์กรต้องให้การสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานไปถึงมาตรฐานที่ตั้งไว้
4. มีการฝึกอบรมและการพัฒนา (Training and development) ให้โอกาสผู้ปฏิบัติงานได้พัฒนาตนเองและการทำงานตามความสนใจและความสามารถ
5. ให้ความรู้และสารสนเทศ (Provide knowledge and information) เกี่ยวกับองค์กรที่จำเป็นต่อการตัดสินใจในการทำงานอย่างถูกต้องชัดเจน
6. ให้ข้อมูลป้อนกลับ (Give feedback) เกี่ยวกับการทำงาน
7. ให้การยกย่องยอมรับ (Recognition) ในผลสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการทำงาน
8. ให้ความไว้วางใจ (Trust) ในการทำงาน โดยให้อิสระในการตัดสินใจ
9. ยอมรับข้อผิดพลาด (Permission to fail) ผู้บริหารพร้อมที่จะยอมรับความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้น โดยร่วมรับผิดชอบกับผู้ปฏิบัติงาน
10. ให้เกียรติและเคารพต่อการตัดสินใจของผู้ปฏิบัติงาน (Respect)

2. ทฤษฎีการเสริมสร้างพลังอำนาจในองค์กรของคานเตอร์

คานเตอร์ (Kanter, 1993 cited in Laschinger, et. al., 1999) เจ้าของทฤษฎีการเสริมสร้างพลังอำนาจในองค์กร (Kanter's Theory of Organization Empowerment) เสนอว่าการเสริมสร้างพลังอำนาจเป็นข้อกำหนดเชิงโครงสร้างที่มีผลต่อพฤติกรรมขององค์กรและทัศนคติของบุคคลซึ่งถูกหล่อหลอมขึ้นมาจากการที่บุคคลมีตำแหน่งสูงขึ้น ทำให้มีอำนาจที่จะได้รับข้อมูลข่าวสารแหล่งสนับสนุน แหล่งประโยชน์ซึ่งจะทำให้ทัศนคติเปลี่ยนไป อำนาจดังกล่าวจะได้รับมาจาก 2 แหล่ง คือ 1) อำนาจที่เป็นทางการ (Formal power) เป็นอำนาจที่พบในการทำงานที่มีรูปแบบที่เห็นได้ชัดเจนในองค์กร คืองานที่มีความยืดหยุ่น งานที่เป็นที่ยอมรับงานที่ตัดสินใจด้วยความรอบคอบ งานที่มีความคิดสร้างสรรค์และมีการพัฒนามีความสัมพันธ์กับกระบวนการร่วมมือสนับสนุนทั้งภายใน และภายนอกองค์กรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร 2) อำนาจที่ไม่เป็นทางการ (Informal power) เป็นอำนาจที่พัฒนามาจากความสัมพันธ์ของบุคลากรที่มีความสำคัญในองค์กร เป็นอำนาจที่แต่ละคนมีอยู่ในตำแหน่งต่างๆในองค์กร เช่น บุคคลที่เกี่ยวข้องทางการเมือง ผู้ร่วมงาน ผู้ได้บังคับบัญชา เป็นต้น

อำนาจทั้งสองส่วนนี้ จะเป็นจุดเริ่มต้นของการเสริมสร้างพลังอำนาจ ซึ่งประกอบด้วย 4 ด้าน คือ

1. การได้รับทรัพยากร หมายถึงความสามารถในการจัดหาสิ่งจำเป็นในการสนับสนุนการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย ได้แก่ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ดังนี้

- 1.1 ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย วัสดุอุปกรณ์ (Material) เงินทุน (Fund) ขอบเขต (Space) และเวลา (Time) ซึ่งวัสดุอุปกรณ์ หมายถึง อาคารสถานที่ ที่ให้ความสะดวกหรือเอื้อต่อการปฏิบัติงาน รวมถึงเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อส่งเสริมให้การปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมาย

เงินทุน หมายถึง งบประมาณที่องค์กรจัดสรร เพื่อใช้ในกิจกรรมของแต่ละแผนก ขอบเขต หมายถึง การเปิดช่องว่างให้กว้าง เพื่อให้บุคคลได้ปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ ส่วนเวลา หมายถึง การใช้เวลาที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติงานของบุคลากร

1.2 ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย คุณลักษณะส่วนบุคคล ซึ่งเป็นทรัพยากรส่วนบุคคล ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับตนเองด้านบวก ทักษะการรับรู้ ความสามารถในการปรับตัว ความกล้าหาญ อดทน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นทรัพยากรภายในที่ผู้นำควรสนับสนุน ส่งเสริม ให้เกิดขึ้นเพื่อให้สามารถนำทรัพยากรภายนอก ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความสำเร็จได้ตามเป้าหมาย เป็นการเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงาน และทำให้เกิดความพึงพอใจในงาน เนื่องจากการได้รับการตอบสนองความต้องการในการปฏิบัติงาน มีความผูกพันในงาน และทุ่มเทให้กับงานอย่างเต็มที่เพื่อประโยชน์ขององค์กร และมีความสุขในการทำงาน

2. ด้านการได้รับการสนับสนุน หมายถึง การที่ผู้บริหารสนับสนุนและส่งเสริมผู้ปฏิบัติงาน ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การให้การยอมรับและเห็นชอบตามกฎหมายส่งเสริมสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลและหมู่คณะเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการปฏิบัติงาน และเป็นการสร้างเครือข่ายในการทำงาน รวมไปถึงการที่ผู้บริหารสนับสนุนให้บุคลากรมีพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ (Porter-O'Grady, 1986) ได้แก่ การส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติแสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ให้โอกาสตัดสินใจแก้ปัญหาการปฏิบัติงาน พัฒนางาน หรือปรับปรุงแนวทางในการปฏิบัติงานให้ดีขึ้น การให้ข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับผลการปฏิบัติงาน (feedback) การยืดหยุ่นในการปฏิบัติงาน การยอมรับในความผิดพลาด การแสดงความพึงพอใจในงานที่ทำสำเร็จ การแสดงความห่วงใยรับฟัง และเข้าใจปัญหาทุกด้านของบุคลากร ตลอดจนการแสดงไมตรีจิต ยิ้มแย้ม และให้ความเป็นกันเองกับบุคลากร การได้รับการสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชา จะทำให้บุคลากรรู้สึกสุขใจ และมีคุณค่า มีการรับรู้ถึงการได้รับการเสริมสร้างพลังอำนาจในงานเป็นแรงจูงใจให้เกิดความพึงพอใจในการทำงาน เมื่อบุคคลมีความพึงพอใจในการทำงานแล้ว ย่อมมีขวัญและกำลังใจที่จะปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มกำลังความสามารถ มีความกระตือรือร้น ขยันหมั่นเพียรและยึดมั่นผูกพันต่อองค์กร

3. ด้านการได้รับข้อมูลข่าวสาร ซึ่งได้แก่ ข้อมูลความรู้ทางเทคนิค ทักษะความชำนาญในการปฏิบัติงาน และข่าวสารการเมือง ข้อมูลข่าวสารที่ผู้บริหารควรแบ่งปันให้ผู้ปฏิบัติ ควรเป็นข้อมูลที่สนับสนุนการตัดสินใจ และวางแผนในการดำเนินการและได้รับข้อมูลข่าวสารทำให้ผู้ปฏิบัติรู้การเคลื่อนไหวภายในองค์กร ทราบนโยบายและการตัดสินใจขององค์กร ข้อมูลข่าวสารที่ได้ ควรมีการสื่อสารแบบสองทาง ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและทันต่อเหตุการณ์ จะช่วยสนับสนุนการตัดสินใจของผู้ปฏิบัติงาน และทำให้เกิดคุณภาพและประสิทธิผลขององค์กร ในทางตรงข้ามถ้าผู้ปฏิบัติไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องเพียงพอ และไม่ทราบว่าอะไรเกิดขึ้นบ้างในองค์กร (Gunden & Crissman, 1992) ผู้ปฏิบัติจะรู้สึกผิดหวัง ไม่พอใจกับการกระทำของผู้บังคับบัญชา ส่งผลให้เกิดความไม่พึงพอใจในงานและประสิทธิผลขององค์กรต่ำลง

4. การได้รับโอกาส ผู้บริหารต้องตระหนักถึงการเติบโตและความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่และการทำงาน รวมทั้งโอกาสในการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความสามารถของผู้ปฏิบัติงานด้วย ซึ่งการได้รับโอกาสนี้ คานเตอร์ (Kanter, 1977) แบ่งเป็น 3 ด้าน คือ

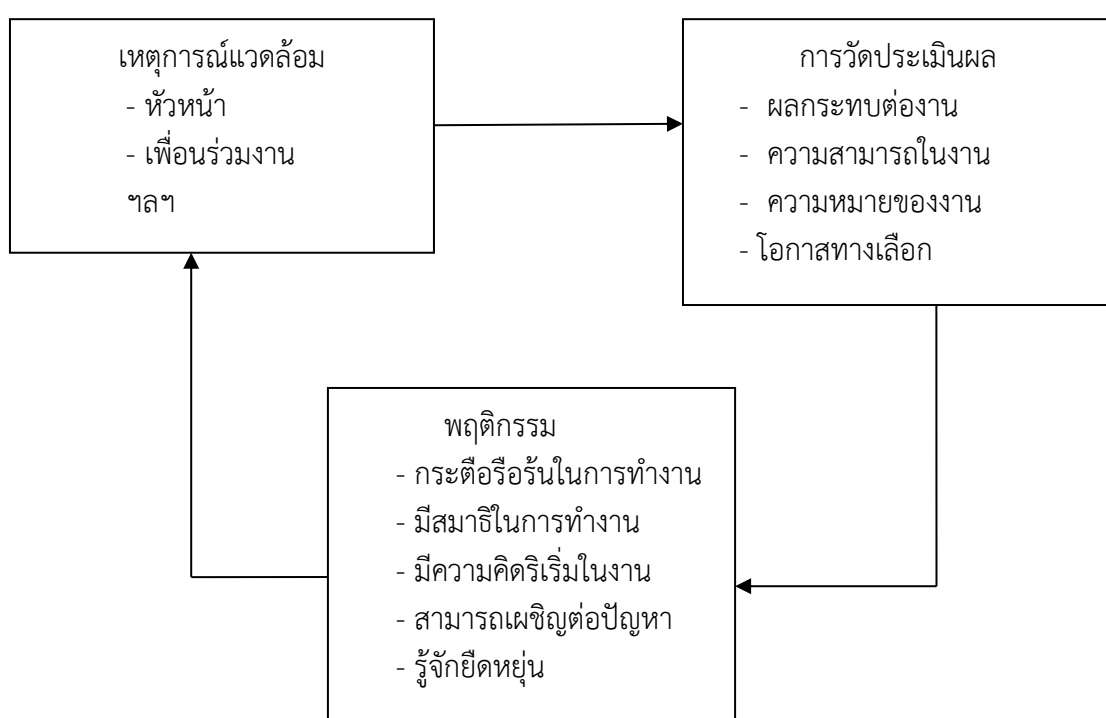
4.1 การได้รับความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน (Advancement) การส่งเสริมสนับสนุน ผู้ปฏิบัติงานในการเลื่อนตำแหน่ง พิจารณาความดีความชอบ เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งอย่างยุติธรรม ให้โอกาสก้าวหน้าในการปฏิบัติงานในระดับที่สูงขึ้น

4.2 การได้รับความเพิ่มพูนทักษะความสามารถ (Competence and skill) การให้โอกาสผู้ปฏิบัติงานในการไปอบรม เพิ่มพูนความรู้ในการประชุมวิชาการ การศึกษาดูงาน หรือลาศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น

4.3 การได้รับการยกย่องชมเชยและการยอมรับ (Reward and recognition) การให้ความสำคัญกับผู้ปฏิบัติที่ปฏิบัติงานดี โดยการกล่าวคำยกย่องชมเชย ประกาศเกียรติคุณ หรือให้รางวัล เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ เกิดความภาคภูมิใจและรู้สึกตัวเองมีคุณค่า

3. แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจของโทมัสและเวลเฮาส์โทมัสและเวลเฮาส์ (Thomas & Velthouse, 1990)

ได้เสนอรูปแบบการรับรู้การเสริมสร้างพลังอำนาจ ซึ่งส่งผลให้เกิดแรงจูงใจภายในของบุคคล และผลของงานที่ได้จะมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ในบทบาทของบุคคลนั้น ๆ และเป็นการให้ความสำคัญต่อผู้ปฏิบัติงานในด้านการรับรู้ความหมายของงาน ความสามารถของตนเองในการทำงาน ซึ่ง โทมัสและเวลเฮาส์ ได้เสนอแบบแผนการรับรู้การเสริมสร้างพลังอำนาจ (Cognitive model of empowerment) ซึ่งประกอบด้วย ส่วนที่เป็นเหตุการณ์แวดล้อม (Environmental events) พฤติกรรม (Behavior) และการวัดประเมินงาน (Task assessment) (ดูจากภาพที่ 2.2)

แผนภูมิภาพที่ 2.2 : แบบแผนการรับรู้การเสริมสร้างพลังอำนาจ
ที่มา : Thomas & Velthouse, 1990:670)

ตามแนวคิดแบบแผนการรับรู้การเสริมสร้างพลังอำนาจ ในส่วนของเหตุการณ์แวดล้อม (Environmental events) จะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรวมทั้งบุคคลแวดล้อมตัวเราด้วย เช่น หัวหน้างาน กลุ่มเพื่อนร่วมงานกลุ่มเพื่อนสนิท การจัดฝึกอบรม เป็นต้น เหตุการณ์แวดล้อม จะส่งผลต่อการประเมินงาน ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่ 1) ผลกระทบต่องาน (Impact) เป็นการประเมินระดับของพฤติกรรมที่ส่งผลต่อการทำงาน เช่น ความตั้งใจในการทำงาน เป็นต้น 2) ความสามารถในการงาน (Competence) เป็นการประเมินระดับความสามารถในการทำงานให้สำเร็จ 3) ความหมายของงาน (Meaningfulness) เป็นการประเมินความรู้สึกของบุคคลที่มีต่องานรวมถึงความใส่ใจต่องานที่ได้รับมอบหมาย และ 4) โอกาสทางเลือก (Choice) เป็นการประเมินความรับผิดชอบในการกระทำของแต่ละบุคคล การเลือกและคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการทำงาน เมื่อได้รับการประเมินผลอย่างใดอย่างหนึ่ง จะส่งผลให้บุคคลมีพฤติกรรมการทำงานที่แตกต่างกัน เช่น มีความกระตือรือร้นในการทำงานมากขึ้น (Activity) มีสมาธิมุ่งมั่นในการทำงาน (Concentration) การแสดงออกถึงความคิดริเริ่มใหม่ ๆ (Initiative) ความสามารถในการเผชิญกับปัญหา (Resiliency) และการมีพฤติกรรมยืดหยุ่น (Flexibility) ปรับตัวอย่างเหมาะสมเพื่อผลสัมฤทธิ์ของงาน และพฤติกรรมเหล่านี้ก็สามารถส่งผลไปถึงเหตุการณ์แวดล้อมด้วย เช่น ถ้าได้รับการประเมินออกมาดี หัวหน้าจะให้ความไว้วางใจมากขึ้น แต่ถ้าผลการประเมินไม่ผ่านเกณฑ์ หัวหน้าต้องดูแลบุคคลนั้นอย่างเคร่งครัดมากขึ้น

4. แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจของ สปริตเซอร์ Spreitzer

สปริตเซอร์ Spreitzer (1995) ได้เสนอองค์ประกอบเสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจ ซึ่งผ่านการทดสอบการวิเคราะห์องค์ประกอบแบบยืนยัน (Confirmatory factor analysis) พบว่า มี 4 องค์ประกอบตรงตามที่โทมัสและเวลเฮาส์ (Thomas & Velthouse, 1990) ได้ระบุไว้ คือ การรับรู้ความหมายของงาน ความสามารถในการทำงาน การตัดสินใจด้วยตนเอง และผลกระทบต่อหน่วยงาน ซึ่งสปริตเซอร์ (Spreitzer, 1995) ให้ความหมายไว้ดังนี้

1. การรับรู้ความหมาย (Meaning) หมายถึง การให้คุณค่ากับเป้าหมายของงาน ความต้องการบทบาทในงานที่สอดคล้องกับความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงาน ทำให้ผู้ปฏิบัติรู้สึกทำงานที่ทำอยู่มีความสำคัญ และมีความหมายต่อตนเอง

2. ความสามารถในการทำงาน (Competence) หมายถึง การที่ผู้ปฏิบัติรับรู้ว่าตนเองมีทักษะ และความสามารถ ทำงานได้ประสบความสำเร็จ

3. การตัดสินใจด้วยตนเอง (Self-determination) หมายถึง การที่ผู้ปฏิบัติงานมีอิสระในการตัดสินใจ คิดริเริ่มสร้างสรรค์งานได้ และควบคุมการทำงานที่ได้รับมอบหมายด้วยตนเอง

4. ผลกระทบต่อหน่วยงาน (Impact) หมายถึง การที่ผู้ปฏิบัติงานรับรู้ว่าตนเองมีส่วนทำให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กร

5. การเสริมสร้างพลังอำนาจสำหรับผู้บริหารในฐานะผู้นำ

สจิวต์ (Stewart (1994) กล่าวว่าในกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ บทบาทที่สำคัญที่ผู้บริหารต้องใช้ในการบริหารจัดการและการนำผู้ปฏิบัติงานมีดังนี้

1. การเสริมสร้าง (Enabling) ผู้บริหารต้องมีความสามารถในการจัดหาทรัพยากรที่จำเป็นและเพียงพอต่อการปฏิบัติของบุคลากร เช่น เวลา เงิน วัสดุ อุปกรณ์และบุคลากร นอกจากนี้ต้องเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติได้แสดงความสามารถอย่างเต็มศักยภาพ มีความเชื่อมั่นในตนเอง โดยการ

เตรียมผู้ปฏิบัติงานให้มีความพร้อมทั้งด้านความรู้และทักษะ มีความเข้าใจและมีประสบการณ์ในการทำงาน ตลอดจนได้รับการฝึกอบรม อีกทั้งโอกาสแสดงความสามารถ

2. การอำนวยความสะดวก (Facilitating) ผู้บริหารต้องให้ข้อมูลที่จำเป็นและเพียงพอในการปฏิบัติงาน รวมทั้งจัดปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่มากีดขวางการปฏิบัติงานของผู้ปฏิบัติ ตลอดจนจัดระบบภายในองค์กรที่ส่งเสริมความมีอิสระในการปฏิบัติงาน

3. การให้คำปรึกษา (Counseling) ผู้บริหารต้องสามารถให้คำปรึกษาและช่วยเหลือผู้ปฏิบัติงาน ให้สามารถเผชิญปัญหาต่าง ๆ ตลอดจนสามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นกระตุ้นให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

4. การให้ร่วมมือ (Collaborating) ผู้บริหารต้องไม่อาศัยอำนาจจากตำแหน่งหน้าที่สั่งการให้ผู้ปฏิบัติงานตามคำสั่ง แต่ควรใช้หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายและให้ความร่วมมือกับผู้ปฏิบัติ

5. การเป็นพี่เลี้ยง (Mentoring) ระบบพี่เลี้ยง มีความสำคัญต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจให้กับผู้ปฏิบัติ ทั้งในด้านความรู้และความชำนาญ เป็นการสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้ร่วมงาน สร้างบรรยากาศในการทำงานร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่ประสิทธิภาพของงาน อีกทั้งยังเป็นการรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง เป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น

6. การสนับสนุน (Supporting) ผู้บริหารมีหน้าที่ในการส่งเสริมสนับสนุนผู้ปฏิบัติงานในองค์กร ให้มีความสามารถปฏิบัติงานได้อย่างอิสระรวมทั้งสนับสนุนให้กำลังใจในการทำงานไม่ประสบความสำเร็จหรือทำงานผิดพลาด

นอกจากนี้ กูเดนและคริสแมน (Gunden&Crissman, 1992) ได้กล่าวถึงทักษะของผู้นำ เพื่อการเสริมสร้างพลังอำนาจดังนี้

1. ความไว้วางใจ (Trust) ผู้นำต้องสร้างและคงไว้ซึ่งความไว้วางใจ โดยเป็นผู้ที่มีความมั่นคงทางอารมณ์ รู้จักกาลเทศะ มีความซื่อสัตย์ รักษาข้อผูกพันและสัญญา

2. การให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ผู้นำจะต้องได้รับข้อมูลย้อนกลับว่ารูปแบบการทำงานเป็นอย่างไร มีข้อดี ข้อเสีย หรือมีสิ่งใดบ้างที่ต้องปรับปรุง

3. การสอนและการปฏิบัติเป็นแบบอย่าง (Teaching coaching and role modeling) ผู้นำสามารถสอนและเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้ปฏิบัติงาน

4. การติดต่อสื่อสาร (Communication) ผู้บริหารควรใช้การสื่อสารสองทาง โดยสื่อสารได้หลายรูปแบบ เช่น การประชุมย่อย การพบปะกันในแผนก การประชุมปรึกษา เพื่อให้ได้รับข่าวสารร่วมกัน

5. การตั้งเป้าหมาย (Goal setting) ควรมีการตั้งเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งเป็นการสนับสนุนการเสริมสร้างพลังอำนาจ เพื่อให้ทุกคนรู้สึกถึงการมีส่วนร่วม รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของงาน ทำให้ตนเองรู้สึกมีคุณค่า

6. การสนับสนุนในทางบวก (Positively support) ผู้นำจะต้องสร้างหรือให้คำแนะนำเชิงสร้างสรรค์ จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติในการสร้างรูปแบบทางความคิด เพื่อสร้างความมั่นใจในการทำงาน สรุปลการเสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจ เป็นการคำนึงถึงการเสริมแรงทางด้านจิตใจ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานมีความเชื่อมั่นในสมรรถนะของตนเองที่จะทำให้งานประสบความสำเร็จ แนวคิดการ

เสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจนี้ มีผู้เสนอแนวคิดไว้คล้ายคลึงกัน คือ แนวคิดของ โทมัส และ เวลเฮ้าส์ (Thomas & Velthouse, 1990) และ สปริตเซอร์ (Spreitzer, 1997) ที่ต้องการให้ผู้ปฏิบัติงานรับรู้ความหมายของงาน รับรู้ความสามารถในการทำงานของตนเอง สามารถตัดสินใจเองได้ และรับรู้ว่ามีส่วนทำให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กรได้ ทำให้ผู้ปฏิบัติรู้จักคุณค่าของตนเองเพิ่มสมรรถนะของตน และเกิดความพึงพอใจในงาน

6. แนวคิดทฤษฎีการเสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจ

ในการเสริมสร้างพลังอำนาจให้กับผู้ปฏิบัติงานนั้น ต้องมีการเสริมสร้างพลังอำนาจทั้งด้านโครงสร้างและด้านจิตใจไปพร้อม ๆ กัน โฮโนลด์ (Honold, 1997) และจากผลการวิจัยหลายเรื่องที่ผ่านมาพบว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจด้านโครงสร้างเป็นส่วนที่จะช่วยผลักดันให้เกิดการเสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจ และ การเสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจ จะส่งผลโดยตรงต่อความพึงพอใจในงานของพยาบาล ในขณะที่บางงานวิจัยระบุว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจด้านโครงสร้างจะส่งผลทางอ้อมต่อความพึงพอใจในงานเท่านั้น (Lashcinger et al., 2004) ดังนั้นการเสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างพลังซึ่งเป็นแรงจูงใจภายในให้กับผู้ปฏิบัติงาน เช่น การรับรู้ถึงความสามารถของตน การรับรู้ว่าคุณค่าต่อตนเอง และงานมีความหมายต่อตนเอง เป็นต้น

คอนเจอร์ และ คาร์นูกโก (Conger & Kanungo, 1988) ได้กล่าวถึงกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ ซึ่งประกอบทั้งการเสริมสร้างพลังอำนาจทั้งด้านโครงสร้างและด้านจิตใจ โดยด้านโครงสร้างผู้บริหารจะเน้นการบริหารจัดการ ส่วนการเสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจ ซึ่งถือว่าเป็นด้านของจิตวิทยา จะเน้นการรับรู้ของผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับความสำคัญของงานและของตนเองที่มีต่องาน นอกจากแนวคิดของคอนเจอร์ และ คาร์นูกโก แล้ว โทมัสและเวลเฮ้าส์ (Thomas & Velthouse, 1990) และ สปริตเซอร์ (Spreitzer, 1995) กล่าวถึงการเสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจเช่นกัน

ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ตามทฤษฎีของบลูม Bloom's Taxonomy (Bloom, et al. (1956)). กล่าวถึงการจำแนกการเรียนรู้ตามทฤษฎีของบลูม ซึ่งแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย โดยในแต่ละด้านจะมีการจำแนกระดับความสามารถจากต่ำสุดไปถึงสูงสุด เช่น ด้านพุทธิพิสัย เริ่มจากความรู้ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมิน นอกจากนี้ยังนำเสนอระดับความสามารถที่มีการปรับปรุงใหม่ตามแนวคิดของ Anderson and Krathwohl (2001) เป็นการจำ (Remembering) การเข้าใจ (Understanding) การประยุกต์ใช้ (Applying) การวิเคราะห์ (Analysing) การประเมินผล (Evaluating) และการสร้างสรรค์ (Creating) ด้านจิตพิสัย จำแนกเป็น การรับรู้, การตอบสนอง, การสร้างค่านิยม, การจัดระบบ และการสร้างคุณลักษณะจากค่านิยม ด้านทักษะพิสัย จำแนกเป็น ทักษะการเคลื่อนไหวของร่างกาย, ทักษะการเคลื่อนไหวอวัยวะสองส่วนหรือมากกว่าพร้อมๆกัน, ทักษะการสื่อสารโดยใช้ท่าทาง และทักษะการแสดงพฤติกรรมทางการพูด

ทฤษฎีการเรียนรู้คืออะไรการเรียนรู้ (Learning) คือ กระบวนการของประสบการณ์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างค่อนข้างถาวร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้ไม่ได้มาจากภาวะชั่วคราว วุฒิภาวะ หรือสภาวะขาดยา (Klein 1991:2) การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร โดยเป็นผลจากการฝึกฝนเมื่อได้รับการเสริมแรง มิใช่เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติที่เรียกว่า ปฏิกริยาสะท้อนการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่บุคคลได้พยายามปรับพฤติกรรม

ของตน เพื่อเข้ากับสภาพแวดล้อมตามสถานการณ์ต่าง ๆ จนสามารถบรรลุถึงเป้าหมายตามที่แต่ละบุคคลได้ตั้งไว้ (Pressey, Robinson and Horrock, 1959)

ทฤษฎีการเรียนรู้ของบลูม เป็นอย่างไร Bloom,et al. (1956) ได้แบ่งการเรียนรู้เป็น 6 ระดับ

1. ความรู้ที่เกิดจากความจำ (knowledge) ซึ่งเป็นระดับล่างสุด
2. ความเข้าใจ (Comprehend)
3. การประยุกต์ (Application)
4. การวิเคราะห์ (Analysis) สามารถแก้ปัญหา ตรวจสอบได้
5. การสังเคราะห์ (Synthesis) สามารถนำส่วนต่างๆ มาประกอบเป็นรูปแบบใหม่ได้ให้

แตกต่างจากรูปเดิม เน้นโครงสร้างใหม่

6. การประเมินค่า (Evaluation) วัดได้ และตัดสินได้ว่าอะไรถูกหรือผิด ประกอบการตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผลและเกณฑ์ที่แน่ชัด

ทฤษฎีการเรียนรู้ เบนจามินบลูมและคณะ (Bloom et al, 1956) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. พุทธิพิสัย (Cognitive Domain) พฤติกรรมด้านสมองเป็นพฤติกรรมเกี่ยวกับสติปัญญา ความรู้ ความคิด ความเฉลียวฉลาด ความสามารถในการคิดเรื่องราวต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นความสามารถทางสติปัญญา

พฤติกรรมทางพุทธิพิสัย 6 ระดับ Bloom,et al. (1956) ได้แก่

1. ความรู้ความจำ ความสามารถในการเก็บรักษาผลประสบการณ์ต่างๆ จากการที่ได้รับรู้ไว้และระลึกสิ่งนั้นได้เมื่อต้องการเปรียบเทียบกับบันทึกเสียงหรือวิทัศน์ที่สามารถเก็บเสียงและภาพของเรื่องราวต่างๆได้ สามารถเปิดฟังหรือ ดูภาพเหล่านั้นได้ เมื่อต้องการ

2. ความเข้าใจเป็นความสามารถในการจับใจความสำคัญของสื่อ และสามารถแสดงออกมาในรูปของการแปลความ ตีความ คาดคะเน ขยายความ หรือ การกระทำอื่น ๆ

3. การนำความรู้ไปใช้ เป็นขั้นที่ผู้เรียนสามารถนำความรู้ ประสบการณ์ไปใช้ในกาแก้ปัญหา ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ซึ่งจะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจ จึงจะสามารถนำไปใช้ได้

4. การวิเคราะห์ ผู้เรียนสามารถคิด หรือ แยกแยะเรื่องราวสิ่งต่าง ๆ ออกเป็นส่วนย่อย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญได้ และมองเห็นความสัมพันธ์ของส่วนที่เกี่ยวข้องกัน ความสามารถในการวิเคราะห์จะแตกต่างกันไปแล้วแต่ความคิดของแต่ละคน

5. การสังเคราะห์ ความสามารถในการที่ผสมผสานส่วนย่อย ๆ เข้าเป็นเรื่องราวเดียวกันอย่างมีระบบ เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ที่สมบูรณ์และดีกว่าเดิม อาจเป็นการถ่ายทอดความคิดออกมาให้ผู้อื่นเข้าใจได้ง่าย การกำหนดวางแผนวิธีการดำเนินงานขึ้นใหม่ หรือ อาจจะทำให้เกิดความคิดในอันที่จะสร้างความสัมพันธ์ของสิ่งที่เป็นนามธรรมขึ้นมาในรูปแบบ หรือ แนวคิดใหม่

6. การประเมินค่า เป็นความสามารถในการตัดสิน ตีราคา หรือ สรุปรเกี่ยวกับคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ออกมาในรูปของคุณธรรมอย่างมีกฎเกณฑ์ที่เหมาะสม ซึ่งอาจเป็นไปตามเนื้อหาสาระในเรื่องนั้น ๆ หรืออาจเป็นกฎเกณฑ์ที่สังคมยอมรับก็ได้

2. จิตพิสัย (Affective Domain) (พฤติกรรมด้านจิตใจ)

ค่านิยม ความรู้สึก ความซาบซึ้ง ทศนคติ ความเชื่อ ความสนใจและคุณธรรม พฤติกรรมด้านนี้อาจไม่เกิดขึ้นทันที ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมและสอดแทรกสิ่งที่ดึงดูดอยู่ตลอดเวลา จะทำให้พฤติกรรมของผู้เรียนเปลี่ยนไปในแนวทางที่พึงประสงค์ได้ ด้านจิตพิสัย จะประกอบด้วย พฤติกรรมย่อย ๆ 5 ระดับ ได้แก่

1. การรับรู้ เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นต่อปรากฏการณ์ หรือสิ่งเร้าอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเป็นไปในลักษณะของการแปลความหมายของสิ่งเร้านั้นว่าคืออะไร แล้วจะแสดงออกมาในรูปของความรู้สึกที่เกิดขึ้น

2. การตอบสนอง เป็นการกระทำที่แสดงออกมาในรูปของความเต็มใจ ยินยอม และพอใจต่อสิ่งเร้านั้น ซึ่งเป็นการตอบสนองที่เกิดจากการเลือกสรรแล้ว

3. การเกิดค่านิยม การเลือกปฏิบัติในสิ่งที่เป็นที่ยอมรับกันในสังคม ยอมรับนับถือในคุณค่า นั้น ๆ หรือปฏิบัติตามในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จนกลายเป็นความเชื่อ แล้วจึงเกิดทัศนคติที่ดีในสิ่งนั้น

4. การจัดระบบ การสร้างแนวคิด จัดระบบของค่านิยมที่เกิดขึ้นโดยอาศัยความสัมพันธ์ถ้าเข้ากันได้ก็จะยึดถือต่อไปแต่ถ้าขัดกันอาจไม่ยอมรับอาจจะยอมรับค่านิยมใหม่โดยยกเลิกค่านิยมเก่า

5. บุคลิกภาพ การนำค่านิยมที่ยึดถือมาแสดงพฤติกรรมที่เป็นนิสัยประจำตัว ให้ประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ถูกต้องดีงามพฤติกรรมด้านนี้ จะเกี่ยวกับความรู้สึกและจิตใจ ซึ่งจะเริ่มจากการรับรู้จากสิ่งแวดล้อม แล้วจึงเกิดปฏิกิริยาโต้ตอบ ขยายกลายเป็นความรู้สึกด้านต่าง ๆ

จนกลายเป็นค่านิยม และยังพัฒนาต่อไปเป็นความคิด อุดมคติ ซึ่งจะเป็ความคุมทิศทางพฤติกรรมของคนคนจะรู้ดีรู้ชั่วอย่างไรนั้น ก็เป็นผลของพฤติกรรมด้านนี้

3. ทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) (พฤติกรรมด้านกล้ามเนื้อประสาท) พฤติกรรมที่บ่งถึง ความสามารถในการปฏิบัติงานได้อย่างคล่องแคล่วชำนาญ ซึ่งแสดงออกมาได้โดยตรงโดยมีเวลาและคุณภาพของงานเป็นตัวชี้ระดับของทักษะพฤติกรรมด้านทักษะพิสัย ประกอบด้วยพฤติกรรมย่อย ๆ 5 ชั้น ดังนี้ Bloom,et.al. (1956)

1. การรับรู้ เป็นการให้ผู้เรียนได้รับรู้หลักการปฏิบัติที่ถูกต้อง หรือ เป็นการเลือกหาตัวแบบที่สนใจ

2. กระทำตามแบบ หรือ เครื่องชี้แนะ เป็นพฤติกรรมที่ผู้เรียนพยายามฝึกตามแบบที่ตนสนใจและพยายามทำซ้ำ เพื่อที่จะให้เกิดทักษะตามแบบที่ตนสนใจให้ได้ หรือ สามารถปฏิบัติงานได้ตามข้อแนะนำ

3. การหาความถูกต้อง พฤติกรรมสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยเครื่องชี้แนะ เมื่อได้กระทำซ้ำแล้ว ก็พยายามหาความถูกต้องในการปฏิบัติ

4. การกระทำอย่างต่อเนื่องหลังจากตัดสินใจเลือกรูปแบบที่เป็นของตัวเองจะกระทำตามรูปแบบนั้นอย่างต่อเนื่อง จนปฏิบัติงานที่ย่างยากซับซ้อนได้อย่างรวดเร็ว ถูกต้อง คล่องแคล่ว การที่ผู้เรียนเกิดทักษะได้ ต้องอาศัยการฝึกฝนและกระทำอย่างสม่ำเสมอ

5. การกระทำได้อย่างเป็นธรรมชาติ พฤติกรรมที่ได้จากการฝึกอย่างต่อเนื่อง จนสามารถปฏิบัติ ได้คล่องแคล่วว่องไวโดยอัตโนมัติ เป็นไปอย่างธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นความสามารถของการปฏิบัติในระดับสูง

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535, หน้า 115 – 117) ทฤษฎีเกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนการสอนอย่างไร ทฤษฎีการเรียนรู้ของบลูม (Bloom 1976) บลูมได้เสนอทฤษฎีการเรียนรู้ในโรงเรียนไว้ดังนี้

- พื้นฐานของผู้เรียนเป็นหัวใจในการเรียน ผู้เรียนแต่ละคนจะเข้าชั้นเรียนด้วยพื้นฐานที่จะช่วยให้เขา ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ต่างกัน ถ้าเขามีพื้นฐานที่คล้ายคลึงกัน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจะไม่แตกต่างกัน

- คุณลักษณะของแต่ละคน เช่น ความรู้ที่จำเป็นก่อนเรียน แรงจูงใจในการเรียน และคุณภาพของการสอน เป็นสิ่งที่ปรับปรุงได้ เพื่อให้แต่ละคนและทั้งกลุ่มมีระดับการเรียนรู้ที่สูงขึ้น

สรุป เพราะฉะนั้นเราสามารถสรุปได้ว่า การเรียนรู้หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากเดิมไปสู่พฤติกรรมใหม่ที่ค่อนข้างถาวร และพฤติกรรมใหม่นี้เป็นผลมาจากประสบการณ์หรือการฝึกฝน มิใช่เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติหรือสัญชาตญาณ หรืออูณหภูมิ ภาวะ หรือพิษยาต่าง ๆ หรืออุบัติเหตุ หรือความบังเอิญ พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปจะต้องเปลี่ยนไปอย่างค่อนข้างถาวร จึงจะถือว่าเป็นการเรียนรู้ขึ้น หากเป็นการ เปลี่ยนแปลงชั่วคราวก็ยังไม่ถือว่าเป็นการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรของบุคคลอันเป็นผลมาจากประสบการณ์ในอดีต ทั้งจากการฝึกฝนและการที่มนุษย์ได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว และมีปริมาณของความรู้ที่เพิ่มขึ้น โดยการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าวนี้ไม่ได้ เกิดขึ้นจากการกินยา ความเหน็ดเหนื่อย หรือเป็นผลเนื่องมาจากอุณหภูมิภาวะ

เมื่อบุคคลเกิดการเรียนรู้ จะเกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้ (Bloom, 1959)

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ความเข้าใจ และความคิด (Cognitive Domain) หมายถึง การเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระใหม่ ก็จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ได้มากขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมอง

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก ทศนคติ ค่านิยม (Affective Domain) หมายถึง เมื่อบุคคลได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ก็ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกทางด้านจิตใจ ความเชื่อ ความสนใจ

3. ความเปลี่ยนแปลงทางด้านความชำนาญ (Psychomotor Domain) หมายถึง การที่บุคคลได้เกิดการเรียนรู้ทั้งในด้านความคิด ความเข้าใจ และเกิดความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม ความสนใจ ด้วยแล้ว ได้นำเอาสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปปฏิบัติ จึงทำให้เกิดความชำนาญมากขึ้น เช่น การใช้มือ เป็นต้น

ประเวศ วะสี (2550, หน้า 3-5)กล่าวถึงระบบการศึกษา ที่คุณธรรมนำความรู้ว่าอุปสรรคของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมก็คือระบบการศึกษาที่เอาวิชาเป็นตัวตั้งเน้นว่าเรียนวิชาอะไรได้ใช้ตำราอะไรสอบวิชาอะไรและสำเร็จวิชาอะไรเรื่องนี้ท่านเจ้าคุณพรหมคุณาภรณ์พุดมา 20-30 ปีว่าเป็นการแยกส่วนส่วนการศึกษาจากชีวิตเด็กไม่อยากคุยกับพ่อแม่ปู่ย่าตายายมีความรู้ในตัวมานานจะเรียนรู้ วิจิตรศรีสะอ้านกล่าวว่าหากนำจริยธรรมไปทำเป็นวิชาจริยธรรมก็จะไม่เกิดเพราะ จริยธรรมไม่ใช่วิชา ท่านอาจารย์พุทธทาสจะย้ำว่าการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุดคือการปฏิบัติและได้ผลจากการปฏิบัติที่เรียกว่า ปฏิเวธคือผลจากการปฏิบัติ

เพ็ชร ฐปะวิเชตร์ (2547, หน้า 14-15) กล่าวว่า การสร้างคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษาเป็นจำนวนมากที่ได้ละเลยหรือขาดความเข้มแข็งในการที่จะรักษาหรือส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของบุคลากรทั้งที่เป็นผู้สอนและผู้เรียนทั้งนี้เพราะมีการมุ่งเน้นการผลิตคนให้มีความรู้เป็นปริญญาดุษฎี

มากกว่าปัญญาชนหรือบางแห่งผลิตคนที่มีความรู้แต่ขาดคุณธรรมและจริยธรรม หรือมีทัศนคติหรือค่านิยมที่ผิด ๆ จนทำให้คนในสังคมวัดคุณค่ากันที่ผลประโยชน์การมองหาสิ่งตอบสนองความต้องการของตนเองอย่างขาดคุณธรรมประจักษ์ใจมีความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยการเอาเปรียบซึ่งกันและกันนอกจากนี้ยังให้ความเห็นว่าการแก้ไขหรือการสร้างคุณธรรมจริยธรรมเพราะเป็นเรื่องภายในจิตใจที่สะท้อนออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอกครูจึงควรเป็นแบบอย่างที่ดีครูจะต้องสร้างวิจัยที่มีเมตตากรุณาต่อนักเรียนมีความปรารถนาดีต่อนักเรียนการสอนทุกครั้งจะต้องสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมและทักษะชีวิตตลอดจนเป็นที่ปรึกษาของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอครูต้องหมั่นหาบทความรายงานการวิจัยงานเขียนเรื่องราวหรืออาจสร้างบทความที่ดีที่สร้างคุณธรรมจริยธรรมให้แก่สังคมและนำมา แปลให้กับนักเรียนในห้องเรียนหรือติดบอร์ดเพื่อให้มีการอ่านอย่างทั่วถึงอยู่เสมอครูต้องมีการณรงค์ส่งเสริมยกย่องประกาศให้รางวัลแก่ผู้เรียนหรือคนในสังคมที่ทำความดีความงามมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นที่ยกย่องและเป็นแบบอย่างคณะเดียวกันนักเรียนที่ขาดคุณธรรมจริยธรรมที่ติงามครูจะต้องให้อภัยและให้โอกาสสนับสนุนให้นักเรียนคนนั้นกลับตัวกลับใจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเสียใหม่อย่างอดทนอดกลั้นและทุ่มเท

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา(2550,หน้า 20) ได้กำหนดคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์เป็นคนเก่งคนดีและมีความสุข โดยมีการพัฒนาที่เหมาะสมกับวัยซึ่งในมาตรฐานการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ของผู้เรียนไว้ 6 ประการคือ (1) ผู้เรียนมีวินัยมีความรับผิดชอบ (2) ผู้เรียนมีความซื่อสัตย์สุจริต (3) ผู้เรียนมีความกตัญญูกตเวที (4) ผู้เรียนมีเมตตากรุณาอบรมบารมีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่เห็นแก่ตัว (5) ผู้เรียนมีความประหยัดและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า (6) ผู้เรียนปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม สำนักงานมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาสำหรับแนวทางการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมวิจารณ์พานิชได้ให้ความหมายไว้ว่า แนวคิดการจัดการความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมจำเป็นต้องเน้นผู้เรียนคือปฏิบัติกิจกรรมที่ผู้ปฏิบัติจะต้องเอาจริยธรรมเอาประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนความรู้กัน (Sharing) ความรู้ปฏิบัติด้านคุณธรรมแต่ไม่ใช่เพียงแลกเปลี่ยนแต่การเล่าเรื่องต้องมีการจดบันทึกขุมความรู้ (knowledge assets) เพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้วยแล้วรวบรวมเอาสังเคราะห์เป็นแก่นความรู้ หรือปัญญาธรรม

สุนอมรวิวัฒน์ (2549, หน้า 15) กล่าวว่า คุณความรู้หรือปัญญาธรรมว่าเป็นหลักการระบบความเชื่อที่ควรได้รับหรือได้รวบรวมจากประสบการณ์อันยาวนานและได้ถูกถ่ายทอดสืบต่อกันมายาวนาน และสร้างสรรค์ขึ้นใหม่อย่างแยบยลและกลมกลืนกันการสั่งสอนอบรมมีนิสัยเป็นวิธีการสอนแบบไทยที่นำมาใช้พัฒนาจิตใจโดยปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน

ถ้วนสายยศและอังคณาสายยศ (2543, หน้า 169170) ได้กล่าวถึงการวัดจริยธรรมว่าการพัฒนาจริยธรรม ไม่ใช่สิ่งที่ติดมาแต่กำเนิดแต่จริยธรรมเกิดจากสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญแต่คุณภาพในการเรียนรู้และสั่งสมจริยธรรมแต่ละคนแตกต่างกันบางคนมีสำนึกทางจริยธรรมตั้งแต่เด็กๆบางคนโตแล้วยังไม่มีสำนึกทางจริยธรรมโครงสร้างทางสมองโครงสร้างการรับรู้และโครงสร้างของการมีสำนึกบาปบุญคุณโทษเป็นสิ่งสำคัญมากที่ก่อร่างสร้างบุญแต่ละคนให้เป็นตัวตนคนหนึ่ง ให้คนภูมิใจและเสียใจในความเป็นตัวตนของตนผลจากโครงสร้างทางสมองและอวัยวะสั่งการของร่างกายให้เป็นคนแสดงออกทางจริยธรรมแตกต่างกันหลายคนจึงยกให้เป็นผลมาจากยีน (Genetic) แต่ก็ให้น้อยกว่า

สภาพแวดล้อมซึ่งเป็นสภาพของสังคมทั้งหลายที่คนนั้นเจริญเติบโตขึ้นหรือได้เรียนรู้มีประสบการณ์ทางจริยธรรมจากสังคมในนั้น ๆ ครอบครัวเพื่อนโรงเรียนสื่อล้วนมีอิทธิพลในการพัฒนาจริยธรรมอย่างมาก

กรมวิชาการ (2539, หน้า 33-37) ได้กล่าวถึง การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในสถานศึกษากกรมวิชาการได้กล่าวถึงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมว่า ต้องดำเนินการพัฒนาร่วมกันทั้งระบบในโรงเรียนหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนได้แก่ผู้บริหารครูผู้สอนนักเรียนผู้ปกครองและชุมชนสำหรับขั้นตอนในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนคือศึกษาปัญหาเพื่อกำหนดปรัชญา นโยบายและเป้าหมายของโรงเรียนจัดตั้งองค์กรโรงเรียนและพัฒนาบุคลากรสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชนจัดตั้งองค์กรนักเรียนจัดกิจกรรมในหลักสูตรให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาทักษะด้านจิตพิสัยจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรประเมินผล

2.1.2 ความหมายของจริยธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตโต) ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรมนั้นหมายถึงหลักความประพฤติการดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ

พระธรรมโกศาจารย์ (2547) หลวงพ่อพุทธทาสอินทปัญโญ ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับจริยธรรม ว่า เป็นธรรมที่ควรปฏิบัติ

วศิน อินทสระ (2529, หน้า 226) ได้ให้ความหมาย จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติการกระทำและความคิดที่ถูกต้องเหมาะสม เว้นสิ่งที่ควรเว้นกระทำในสิ่งที่ควรกระทำด้วยความฉลาดรอบรู้ รอบคอบรู้เหตุรู้ผล ถูกต้องตามกาลเทศะและบุคคล

มาลี จุฑา มาลี จุฑา (2542, หน้า 263) ได้ให้ความหมาย จริยธรรม หมายถึง เป็นความประพฤติและการแสดงออกที่ดีงามเพื่อแผ่แผ่แผ่มีน้ำใจช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์

สุรพันธ์ ฉันทแดนสุวรรณ (2550, หน้า 152) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า จริยธรรมหมายถึงคุณธรรมในลักษณะที่ดีงาม ถูกต้องเหมาะสม เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา และพึงประสงค์

กิริติ บุญเจือ จริยธรรม (Ethical Rules) (2538, หน้า 4) คือประมวลกฎเกณฑ์ความประพฤติ

บุญมี แท่นแก้ว (2541, หน้า 1) จริยธรรมหมายถึงธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ จัดว่าเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่ดีงามถูกต้อง อันเป็นสิ่งที่ประสงค์ของสังคมและจริยธรรมจะมีได้จำต้องอาศัยหลักคำสอนทางศาสนา อันได้แก่ ศีล (Precept) อันหมายถึงหลักหรือกฎเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติเพื่อตัดหรือฝึกหัดกายและวาจาให้เรียบร้อย ให้เป็นปกติกล่าวคือ จะพูดหรือทำสิ่งใดให้เป็นไปตามธรรมชาติ อย่าให้ผิดปกติ (ผิดศีล) เช่น พูดให้ถูกต้องให้เป็นธรรม กระทำให้ถูกต้องให้เป็นธรรมเมื่อพูดหรือกระทำให้ถูกต้องและเป็นธรรมย่อมมีความสุขความสบาย เยือกเย็น ไม่เดือดร้อนดังกล่าว จึงเป็นผลของการมีศีลหรือเป็นผลของการมีคุณธรรมในจิตใจ เมื่อมีคุณธรรมในจิตใจแล้วก็ประพฤติปฏิบัติจริยธรรมได้ถูกต้อง ดังนั้น คุณธรรมและศีลจึงเป็นโครงสร้างของจริยธรรม

พิภพ วังเงินจริยธรรม (2546, หน้า 4) คือ กิริยามารยาทการประพฤติปฏิบัติที่สังคมปรารถนา เป็นแนวทางเพื่อบรรลุสภาพชีวิตที่ดีงามทั้งทางกาย วาจา ใจ (ทำ พูด คิด) เป็นไปในทางที่ดีและละเว้นสิ่งที่ผิดต่อปทัสถานของสังคม (social Norm)

มัชฌิมา นวอวชาดจริยธรรม (2541, หน้า 6) คือ กฎเกณฑ์ความประพฤติที่มนุษย์ควรประพฤติ โดยได้จากหลักการทางศีลธรรม หลักปรัชญา วัฒนธรรม กฎหมายหรือจารีตประเพณี เพื่อเสริมสร้างมนุษย์สมบัติที่มีอยู่แล้วในตัวมนุษย์โดยธรรมชาติ เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคม นอกจากนี้จริยธรรมยังใช้เป็นแนวทางประกอบการตัดสินใจเลือกความประพฤติ การกระทำที่ถูกต้องเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ด้วย

กล่าวโดยสรุปจริยธรรมหมายถึงหลักพฤติกรรมหรือแนวทางการกระทำหรือการประพฤติ การแสดงออกถึงลักษณะคุณงามความดีที่ถูกต้องเหมาะสมทั้งกายวาจาและใจให้สอดคล้องกับสังคมที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน ก่อให้เกิด จริยธรรมในใจของผู้ประพฤติและเป็นมาตรฐานในการควบคุมสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

วศิน อินทสระ (2518, หน้า 6-7) ความสำคัญของจริยธรรม จริยธรรมนับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ถ้าคนใดขาดจริยธรรมอาจมีผลร้ายต่อตนเองและสังคมสังคมที่มีคนขาดจริยธรรมมากย่อมเป็นสังคมที่วุ่นวายไร้ความสุข เจ้าพบได้จากการเกิดวิกฤตศรัทธาในวิชาชีพหลายแขนงในปัจจุบันทั้งในวงการวิชาชีพครูแพทย์ตำรวจทหารหรือนักการเมือง เป็นต้นจึงมีคำกล่าวว่าเราไม่สามารถสร้างกุญแจพื้นฐานของคนไม่ดีและไม่สามารถผลิตแพทย์ตำรวจทหารนักธุรกิจที่ดีได้ถ้าบุคคลเหล่านั้นมีพื้นฐานทางนิสัยและความประพฤติที่ไม่ดีจริยธรรมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญต่อชีวิตและสังคมมีส่วนสำคัญที่จะนำความสุขและความเจริญก้าวหน้ามาสู่สังคมนั้น ๆ เมื่อบุคคลในสังคมมีจริยธรรมจิตใจก็ยิ่งสูงส่งมีความสะอาดและสว่างในจิตใจจะทำการใดก็ไม่ต้องก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่นเป็นบุคคลที่มีค่ามีประโยชน์ต่อสังคมคนทุกคนควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมไปพร้อมกันจริยธรรมและคุณธรรมมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมมากซึ่งอาจสรุปความสำคัญของจริยธรรมได้ดังนี้

1. ช่วยให้มีชีวิตดำเนินไปด้วยความราบรื่นและสงบไม่พบอุปสรรคถ้าคนในสังคมทุกคนมีคุณธรรมและจริยธรรมสังคมของเราก็จะสงบสุขตามไปด้วยทุกคนจะใช้เวลาที่มั่งคั่งช่วยกันพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญมั่นคงเป็นปึกแผ่นเป็นอารยะประเทศไม่ต้องแบ่งเวลาไปคอยระมัดระวังอันตรายใด ๆ ที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของคนเลว

2. ช่วยให้เราใช้ชีวิตอย่างมีความสุขอยู่ตลอดเวลา คุณธรรมและจริยธรรมที่มีอยู่ในตัว แต่ละคน แจ้งเตือนสติให้รักษาเกียรติยศชื่อเสียงของตนเองและวงศ์ตระกูลไม่ไปเบียดเบียนผู้อื่นรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือผู้อื่นที่ด้อยโอกาสกว่าสังคมก็จะสงบสุขประเทศชาติก็จะมั่นคง

3. ช่วยสร้างความมีระเบียบวินัยให้แก่บุคคลในชาติ โดยจะเป็นตัวกำหนดการประพฤติปฏิบัติของบุคคลให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับว่าถูกต้องกตเช่นนั้นจะมาจากความพอใจของคนเพียงคนเดียวไม่ได้คนเมื่ออยู่ในสังคมแล้วจะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเป็นญาติพี่น้องกันหรือเพื่อนฝูงร่วมสังคมเดียวกันจะอยู่คนเดียวอยู่คนเดียวไม่ได้เมื่อบุคคลประพฤติตามคุณธรรมและจริยธรรมของสังคมชีวิตก็จะมีรักแบบไม่ต้องพบกับอุปสรรค ถ้าทุกคนปฏิบัติเหมือนกันในสังคมประเทศชาติก็จะมีความมีระเบียบตามไปด้วย

4. ช่วยควบคุมไม่ให้คนชั่วมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นการปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นนับว่าเป็นคุณแก่สังคมเพราะนอกจากจะเป็นตัวอย่างโดยการขึ้นทางอ้อมแล้วยังจะออกปากแนะนำสั่งสอนโดยตรงได้ด้วยเช่นแนะนำให้เห็นความรับผิดชอบต่อสังคมอย่าเห็นแก่ตัวอย่าเห็นแก่ได้จนสร้างความ

เดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นซึ่งส่งผลกระทบไปถึงความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติมิฉะนั้นผู้ที่คอยจู่เราเป็นตัวอย่างอาจหมดความศรัทธาและหมดกำลังใจในการสร้างคุณธรรมจริยธรรมหันไปทำความชั่วเช่นเดิม

5. ช่วยให้นำความรู้และประสบการณ์ที่ได้ร่ำเรียนมาสร้างสรรค์แต่สิ่งที่ดีมีคุณค่าถ้ามนุษย์นำความรู้และประสบการณ์มาใช้ในการประกอบอาชีพที่สุจริตย่อมสร้างสรรค์คุณประโยชน์ให้แก่คนทั่วไปรวมทั้งสังคมและประเทศชาติได้ด้วย ในทางตรงกันข้ามถ้ามนุษย์ขาดคุณธรรมและจริยธรรมก็จะนำความรู้และประสบการณ์ที่มีไปเอาเปรียบผู้อื่นสร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคมและประเทศชาติประเทศชาติเพียงหวังให้ตนเองมีทรัพย์สินมีความสุขผู้อื่นจะทุกอย่างก็ไม่รู้ไม่สนใจ

6. ช่วยควบคุมความเจริญทางด้านวัตถุและจิตใจของตนให้เติบโตไปพร้อม ๆ กันปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีสูงมาก ถ้าคนนำความเจริญนี้มาใช้ในทางที่ผิดเช่นสร้างอาวุธมาประหารกันจนคนล้มตายลงเป็นจำนวนมากโดยหวังความเป็นใหญ่ความมีอำนาจความร้อนกว่าจะเกิดจากคนทั่วไปถ้าผู้ผลิตเทคโนโลยีมีคุณธรรมและจริยธรรมเหตุการณ์เหล่านี้ก็จะไม่เกิดสิ่งที่จะได้รับการสร้างหรือผลิตขึ้นมาก็จะมองแต่ประโยชน์ที่จะเกิดจากคนทั่วไปเช่นเครื่องคอมพิวเตอร์เครื่องถ่ายเอกสารดาวเทียมเพราะจิตใจที่สงบสุขจึงสามารถสร้างสิ่งที่มีคุณค่าต่อคนในสังคมและประเทศชาติได้

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉิม (2520, หน้า 4-6) รายงานการวิจัยเรื่อง จริยธรรมของเยาวชนไทย ได้แบ่งประเภทของจริยธรรมการประพฤติของคนมีได้หลายระดับแยกตามสภาพจิตใจและ การได้รับผลมากน้อย ขึ้นอยู่กับระดับสติปัญญาของบุคคลนั้นบางคนปฏิบัติได้ระดับสูงสุดแต่บางคนก็ปฏิบัติได้ตามระดับมาตรฐานขั้นต่ำที่มนุษย์ควรปฏิบัติเท่านั้นดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแขประจันปัจฉิม แบ่งจริยธรรมออกเป็น 4 ประเภทคือ

1. ความรู้เชิงจริยธรรมหมายถึงลักษณะของความรู้ที่บุคคลต่าง ๆ สามารถบอกได้ว่าควรทำหรือบอกได้ว่าพฤติกรรมใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมเช่นการที่เรารู้ว่ามารยาทที่ดีนั้นเป็นอย่างไรรู้ว่าเราต้องมีความรับผิดชอบในหน้าที่อย่างไรเป็นต้นความรู้เชิงจริยศาสตร์นี้ขึ้นอยู่กับอายุระดับการศึกษาและพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั้นด้วย

2. ทศนคติเชิงจริยธรรมหมายถึงความรู้สึกรู้สึกของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความชอบหรือไม่ชอบทำดีเป็นลักษณะทำถูกต้องทำชอบเป็นลักษณะทำถูกต้องการตัดสินใจตัดสินความดีความชอบโดยถือเอาเกณฑ์ของความถูกต้องและความถูกต้องของบุคคลมาประเมินค่าจริยธรรมจึงเป็นทศนคติเชิงจริยธรรมเช่นการที่เราไม่พอใจคนที่แย่งที่นั่งคนแก่บนรถเมล์หรือไม่ช่วยคนที่ถือของพะรุงพะรัง

3. เหตุผลเชิงจริยธรรมหมายถึงการตัดสินใจที่จะกระทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งลงไปจะต้องประกอบด้วยเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นเฉพาะหน้านั้นและเหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลเกิดจากประสบการณ์และสติปัญญาของบุคคลนั้น

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรมหมายถึงการที่บุคคลแสดงถึงพฤติกรรมที่สังคมชื่นชอบหรือดการกระทำที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบและค่านิยมในสังคมนั้นพฤติกรรมเชิงจริยธรรมซึ่งเป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบและสนับสนุนมีหลายประการเช่นการช่วยเหลือผู้ตกยาก เป็นต้น

ปราชญา กล้าผจญ (2544, หน้า 87) ได้แบ่งจริยธรรมออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. จริยธรรมสำหรับผู้ครองเรือนเป็นจริยธรรมเบื้องต้นที่มนุษย์ทั่วไปสามารถปฏิบัติได้ เช่น ศีล 5 เป็นธรรมประจำใจสำหรับผู้ครองเรือนที่เรียกว่าฆราวาสหรืออาศาริกชนผู้อยู่ในอาคารบ้านเรือน มนุษย์ผู้ยังมีโลกียวิสัยอันอยู่ในชั้นธนัตถ

2. จริยธรรมสำหรับผู้ประพฤติพรหมจรรย์ได้แก่ ธรรมอันมิใช่โลก ได้แก่ผู้ทิ้งตเว้นจากกาม ทั้งปวงละโลกสละเพศฆราวาสออกบวชเป็นพระนักบวชฤาษีชีไพรท่องเที่ยวไปในป่า หรือไม่ก็อยู่ในวัด หรือเป็นพระธุดงค์ออกจาริกแสวงบุญไปในที่ต่างๆ พวกนี้เรียกว่าอนาคาริกชนพวกไม่มีบ้านช่องอาศัย

2.1.3 องค์ประกอบของจริยธรรม

กระทรวงศึกษาธิการ สำนักคณะกรรมการข้าราชการครู (2543) ได้สรุปองค์ประกอบของ จริยธรรมไว้ดังนี้คือ

1. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่หมายถึงความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะกระทำการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับที่ได้รับมอบหมายด้วยความมานะพยายามไม่เห็นจากความเหน็ดเหนื่อยทั้งยังมีความละเอียดรอบคอบ เพื่อให้เพื่อให้ผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่นั้นบรรลุสำเร็จตามความมุ่งหมายโดยมีความพยายามที่จะปรับปรุงและแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติหน้าที่ให้ดีขึ้น

2. ความซื่อสัตย์หมายถึงการปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริงประพฤติกออย่างตรงไปตรงมาทั้งกายวาจาใจต่อตนเองและผู้อื่น

3. ความมีเหตุผลหมายถึงความสามารถในการใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติรู้จักไตร่ตรองไม่หลงมก

4. ความกตัญญูกตเวทียหมายถึง กตัญญู คือ ความรู้สึกสำนึกในการอุปการะคุณที่ผู้อื่นมีต่อเรากตเวทียหมายถึง การแสดงออกและการตอบแทนบุญคุณดังนั้นความกตัญญูกตเวทียซึ่งหมายถึง ความรู้บุญคุณและการตอบแทนต่อผู้อื่นและสิ่งที่มีบุญคุณ

5. การรักษาระเบียบวินัยหมายถึงการควบคุมความประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยาบรรณมารยาทข้อบังคับกฎหมายและศีลธรรมช่วยให้สังคมเป็นระเบียบเรียบร้อย และเกิดความสุขความเจริญในประเทศชาติ

6. ความเสียสละหมายถึงการละความเห็นแก่ตัวการให้ปันกับคนที่ควรให้ด้วยกำลังกาย กำลังทรัพย์กำลังปัญญารวมทั้งการรู้จักสละทิ้งอารมณ์ร้ายในตนเอง

7. ความสามัคคีหมายถึงการที่บุคคลมีความพร้อมเพียรกันทั้งกายใจความคิดเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันร่วมมือร่วมใจกันกระทำกิจการให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

8). การประหยัดหมายถึงการใช้สิ่งทั้งหลายพอเหมาะพอควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุดไม่ยอมให้มีส่วนเกินมากนัก

9. ความยุติธรรมหมายถึงการปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรงสอดคล้องกับความเป็นจริงและเหตุผลไม่มีความลำเอียง

10. ความอุตสาหะ หมายถึงความพยายามอย่างอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดความสำเร็จใน การงาน

11. ความเมตตากรุณาหมายถึงความรักใคร่ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขความสงสารจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

สำนักงานคณะกรรมการประณศึกษาแห่งชาติ (2525, หน้า 11) คณะกรรมการกอง
วัฒนธรรม กล่าวถึงหลักจริยธรรมไว้ 10 ประการคือ

1. ให้มีความสำนึกในเรื่องชาติเกียรติวินัยกล้าหาญ
2. ให้มีความสำนึกในเรื่องซื่อสัตย์สุจริตและหิริโอตตัปปะ
3. ให้มีความสำนึกในเรื่องกตัญญูกตเวที
4. ให้มีความสำนึกในเรื่องความเข้มแข็งขยันหมั่นเพียรและอดทน
5. ให้มีความสำนึกในเรื่องสุภาพอ่อนโยนและมารยาทอันดีงาม
6. ให้มีใจกว้างขวางรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
7. ให้มีความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ
8. ให้มีความเป็นระเบียบในการงานและความคิด
9. ให้มีความรู้จักรับผิดชอบและรู้จักหน้าที่
10. ให้มีความสามัคคีรู้จักแพ้รู้จักชนะรู้จักถอยให้ถอยซึ่งกันและกัน

สำนักงานคณะกรรมการประณศึกษาแห่งชาติ (2525, หน้า 26) กรมการฝึกหัดครู ได้สรุป
ลักษณะทางจริยธรรมไว้ 30 ลักษณะคือ

1. ความซื่อสัตย์สุจริต
2. ความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำผิด
3. ความจริงใจต่อตนเองและผู้อื่น
4. ความรับผิดชอบ
5. การรักษาสาธารณสมบัติ
6. การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
7. การรักษาระเบียบวินัย
8. การเคารพและการปฏิบัติตามกฎหมาย
9. ความสุภาพเรียบร้อย
10. ความเสียสละ
11. ความเมตตากรุณา
12. ความเป็นผู้มีน้ำใจ
13. ความสามัคคี
14. ความเป็นระเบียบ
15. ความรักชาติ
16. ความเป็นผู้นำ
17. ความยุติธรรม
18. ความมีเหตุผล
19. ความกตัญญูกตเวที
20. ความเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่
21. การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี
21. ความเชื่อมั่นในตน

23. ความมีสติ
24. การรู้จักควบคุมตนเอง
25. ความอดุสาหะ
26. ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
27. ความเป็นผู้ยึดมั่นในศาสนา
28. การประหยัดและออมทรัพย์
29. ความเป็นผู้มีศีลและธรรมประจำใจ
30. ความเป็นผู้รักสงบ

คารณี พานทองพาลุสุข และ สุรเสกข์ พงษ์หาญยุทธ (2548, หน้า 4 – 41) การที่จะทำ
ให้พฤติกรรมปฏิบัติหรือการกระทำที่แสดงออก มาในลักษณะที่ดังกล่าวนั้นมีความถูกต้องด้วยความ
เหมาะสมต่อตนเองและผู้อื่นและสังคมโดยรวมจะต้องมีองค์ประกอบ ด้วยกัน 3 ประการคือ

1. ความรู้ความเข้าใจ connection ต่อสิ่งต่างๆที่ได้พบเห็นคือเมื่อคนเราได้ประสบสิ่งต่างๆ
ในสภาพแวดล้อมที่จะเกิดการรับรู้เก็บเอาความรู้ต่าง ๆ ที่ได้รับนั้นไว้แล้วจัดเข้าหมวดหมู่ในระบบ
โครงสร้างของข่าวสารที่คล้ายคลึงกันเข้าด้วยกันเมื่อเราประสบสิ่งต่าง ๆ สิ่งที่แตกต่างกันเราก็จะมีการ
ตอบสนองต่อสิ่งเหล่านั้นที่แตกต่างกันด้วย

2. ความรู้สึก affection คือ เมื่อคนเราได้เกิดความรู้สึกความเข้าใจต่อสิ่งแวดล้อม ก็จะจัด
ความรู้สึกต่อสิ่งนั้น ตามไปด้วยอาจจะเป็น ความรู้สึกในทางที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยดีหรือเลวซึ่ง
ความรู้สึกที่เรามีต่อสิ่งต่าง ๆ นั้นจะมีระดับของความรู้สึกในอันดับที่ตั้งแต่ต่ำสุดจนถึงมากที่สุด การ
กำหนด ความรู้สึกต่อสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เรามีความรู้ความเข้าใจนั้นกำหนดจากประสบการณ์และ
การเรียนรู้ของบุคคลและจุดมุ่งหมายที่เรามีต่อสิ่งนั้น

3. พฤติกรรม หมายถึง แนวโน้มของการกระทำ บุคคลที่มีต่อสิ่งที่ได้ มีความรู้ความเข้าใจ
และความรู้สึกต่อพฤติกรรมที่แสดงออกจะเป็นในทิศทางเดียวกันกับความรู้สึกคือถ้าเรามีความรู้สึกที่ดี
ต่อสิ่งใดเราก็จะกระทำในทางเราก็จะมีการกระทำในทางที่ดีต่อสิ่งนั้นด้วย

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนึก (2520, หน้า 4-5) องค์ประกอบของ
จริยธรรมมีดังนี้

1. ความรู้เชิงจริยธรรมหมายถึงการมีความรู้ในสังคมของตนนั้นถือว่าเป็นการกระทำชนิด
ใดดีควรกระทำและการกระทำผิดใดไม่ดีควรเว้นพฤติกรรมใดเหมาะสมพฤติกรรมใดไม่เหมาะสม

2. เจตคติเชิงจริยธรรมหมายถึงความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะหรือพฤติกรรมเชิง
จริยธรรมต่าง ๆ ว่าชอบหรือไม่ชอบลักษณะนามนั้นเพียงใดเจตคติเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะ
สอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้นแต่บางคนในสถานการณ์ปกติอาจจะมี 7 คติที่แตกต่างกันจากค่านิยม
ของสังคมก็ได้

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำหรือเลือกที่
จะไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเหตุผลที่กล่าวถึงนี้จะแสดงให้เห็นถึงเหตุเหตุผลใจหรือ
แรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล

4. พฤติกรรมจริยธรรมหมายถึงการที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบหรืองดเว้น
พฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ ค่านิยมในสังคมนั้นซึ่งพฤติกรรมจริยธรรมอาจจะเกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะคือ

เมื่อมีความรู้เชิงจริยธรรมก่อให้เกิดเจตคติเชิงจริยธรรมแล้วนำไปสู่พฤติกรรมจริยธรรมอีกส่วน ส่วนอีกลักษณะคือเมื่อมีความรู้และเจตคติเชิงจริยธรรมทำให้เกิดเหตุผลเชิงจริยธรรมแล้วนำไปสู่พฤติกรรมจริยธรรมซึ่งในลักษณะที่ 2 นี้จะยั่งยืนมากกว่า

การที่มนุษย์มีพฤติกรรมปฏิบัติที่แสดงออกถึงคุณงามความดีถูกต้องเหมาะสมทั้งกายและใจมีองค์ประกอบหลักอยู่ 4 ประการ 1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยพิจารณาว่าสิ่งใดควรกระทำสิ่งใดไม่ควรกระทำ 2 ต้องมีความรู้สึกรับชอบ หรือไม่ชอบ 3 มีเหตุมีผลเลือดในการปฏิบัติหรือเลือกการกระทำที่มีการประพฤติดุปฏิบัติที่ถูกต้องและเหมาะสม 4 มีการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสม

2.1.4 ประโยชน์ของจริยธรรม

วิทย์ วิศเวศ และเสถียร พงษ์วรรณปก (2533) ประโยชน์ของจริยธรรมจริยธรรมนั้นมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมมนุษย์นั้นจะอยู่ร่วมกันได้จะต้องมีกฎเกณฑ์ร่วมกันจะมาเป็นส่วนหนึ่งของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ โดยใช้หลักจริยธรรมในการดำรงชีวิตเพื่อให้เกิดความสงบและผาสุก

1. จริยธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมเริ่มก่อให้เกิดผลดีต่อตนเองความรู้ความสามารถที่ตนมีอยู่จะ ถูกนำไปใช้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์เช่นความมั่งคั่งร่ำรวยความร่ำรวยชอบความรู้จักประมาณตนเป็นต้นเมื่อได้ปฏิบัติตามแล้วย่อมทำให้ตัวเองได้รับความสำเร็จและความเจริญในชีวิต

2. จริยธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมการปฏิบัติตามหลักจริยธรรมนอกจากผู้ปฏิบัติเองจะได้รับประโยชน์แล้วยังก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมด้วย หรืออย่างน้อยผู้อื่นก็ไม่เสียประโยชน์อะไร จริยธรรมทำให้ครอบครัวและสังคมอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสุข

3. จริยธรรมเป็นอาหารทางใจ การปฏิบัติตามจริยธรรมนอกจากจะช่วยให้เราประสบความสำเร็จด้านความเป็นอยู่อาชีพการงานซึ่งก่อให้เกิดความสุขสงบในสังคมแล้วยังทำให้ตัวเองอิ่มใจด้วยเช่นความละเอียดต่อความชั่วเสียสละความบริสุทธิ์ใจ ฯลฯ เหล่านี้ล้วนทำให้ เราเป็นสุขใจทำให้จิตใจเป็นอิสระปราศจากต่อความเร่าร้อนคนที่ทำความชั่วนั้นผลประโยชน์ที่ได้ก็เพียงชั่วคราว

รัตนวดี โชติกะพาณิชย์ (มปป, หน้า 8-9) ได้กล่าวไว้ ในจริยธรรมและจรรยาบรรณในวิชาชีพครู จริยธรรมจะมีประโยชน์ก็ต่อเมื่อนำไปปฏิบัติเป็นหลักสำคัญ สำหรับการปฏิบัติการศึกษาเพื่อเข้าใจหรืออธิบายให้ได้เท่านั้นไม่มีประโยชน์แต่การนำจริยธรรมไปใช้ได้นั้นจะเป็นประโยชน์ได้ดังนี้

1. ต่อตนเองคนที่มีจริยธรรมย่อมมีเครื่องมือที่จะช่วยให้คิดให้กระทำในสิ่งที่ดีสร้างประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวมมีสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและจงใจให้ทำแต่สิ่งดีที่มีความเจริญตัวตนเอง เช่นคนที่ขยันเรียนมีความรับผิดชอบย่อมประสบความสำเร็จในการเรียนในทางตรงกันข้าม คนที่ขาดความขยันหมั่นเพียรก็จะสอบตกเป็นต้นพนักงานขายของที่มีวาจาสุภาพอ่อนน้อมต่อลูกค้าจะได้รับคำชมมากกว่าผู้ที่มีการยั่วจาหาหยาบไร้มารยาท

2. ต่อสังคมคนที่มีจริยธรรมย่อมทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและแก่ผู้อื่นน้อยน้อยการไม่ทำชั่วก็เป็นการช่วยให้สังคมไม่ต้องไปแก้ไขปัญหากันในสังคมมีจริยธรรมดีสังคมนั้นก็จะมี

ความเจริญก้าวหน้าได้เช่นกันคนดีจึงเป็นผู้รักษาสังคมด้วยการไม่ทำลายสังคมไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรของประเทศสภาพแวดล้อมหรือการประเพณีทิวทัศน์ต่าง ๆ

3. ด้านการรักษจริยธรรมจริยธรรมเป็นสิ่งที่มีความค่าทั้งค่าทางกายใจจะรักษาไว้ได้ก็ด้วยการปฏิบัติถ้าไม่ปฏิบัติแล้วก็เป็นเพียงตัวหนังสือด้วยคำพูดเปล่า ๆ จะช่วยใครไม่ได้ทั้งสิ้นการศึกษาการศึกษาจริยธรรมและนำไปปฏิบัติจึงเป็นการรักษจริยธรรมให้บ้านเมืองน่าอยู่

4 การพัฒนาบ้านเมืองต้องพัฒนาจิตใจคนก่อนหรืออาจพัฒนาควบคู่กันไปกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจสังคมเพราะการพัฒนาที่ไม่มีจริยธรรมเป็นแกนนำจะสูญเปล่าและเกิดผลเสียเป็นอันมาก

สรุปได้ว่า การพัฒนาจริยธรรมเป็นสิ่งที่มีความค่าทั้งค่าทางกายใจ ด้วยการลงมือปฏิบัติจริงจึงต่อหลักการทางศาสนาแต่เป็นไปด้วยความยึดหยุ่น การศึกษาการศึกษาจริยธรรมและนำไปปฏิบัติจึงเป็นการรักษจริยธรรมให้บ้านเมืองน่าอยู่ การพัฒนาบ้านเมืองต้องพัฒนาจิตใจคนก่อนควบคู่กับการพัฒนาสังคมด้านเศรษฐกิจเพราะการพัฒนาสังคมที่ไม่มีจริยธรรมย่อมเป็นการทำลายมากกว่าการสร้างสรรคสังคมที่ดีและยั่งยืน

2.2 แนวคิดหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา

กล่าวถึงทฤษฎีเกี่ยวกับวิธีการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมในพระพุทธศาสนา คือ หลักไตรสิกขา คำว่าจริยธรรมในพระพุทธศาสนามุ่งเน้นถึงความประพฤติปฏิบัติที่บุคคล มีจริยะหรือมีจาริต ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักการในพระธรรมวินัยหรือกฎระเบียบที่พระพุทธเจ้าได้วางไว้เรียกว่าจริยธรรมและระเบียบแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ ซึ่ง ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเกี่ยวกับทฤษฎี ความหมายของจริยธรรมในพุทธศาสนาซึ่งมี นักวิชาการได้ให้แนวคิดดังต่อไปนี้

สุเมธ ตันติเวชกุล (2549) ก่อนที่จะนำแนวคิดของนักวิชาการมากล่าวจะได้ขออัญเชิญพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่ได้ตรัสไว้ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อวันพฤหัสบดีที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ.2533 ที่ได้ตรัสไว้เกี่ยวกับจริยธรรมในด้าน ความประพฤติปฏิบัติของนักศึกษาว่า “ความเป็นบัณฑิตนอกจากจะหมายถึงได้ที่ความรู้และความฉลาดสามารถของบุคคลในการใช้วิทยาการให้เกิดประโยชน์แล้วยังสังเกตทราบได้จากการกระทำคำพูดและความคิดอีกทางหนึ่งบัณฑิตนั้นเมื่อจะกระทำจะพูดหรือจะยึดยอมพยายามทำให้ดีพูดให้ดีคิดให้ดีเสมอถ้าไม่ดีหมายถึงทำด้วยความตั้งใจและจริงใจให้เป็นการสร้างสรรค์อย่างแท้จริงไม่ว่าการและกันใหญ่ก็พยายามทำอย่างดีที่สุดเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและประโยชน์ของการที่ทำงานนั้นโดยครบถ้วนไม่ทำโดยเพทุบายหรือมีเจตนาไม่บริสุทธิ์แอบแฝงการพูดให้ดีหมายถึงการกล่าววาจาชอบให้เกิดประโยชน์เช่นดาวในสิ่งที่จะก่อให้เกิดความรู้ความฉลาดความเจริญความดีความสามัคคีปรองดองไม่กล่าวในสิ่งที่ไม่รู้จริง สิ่งที่จะก่อให้เกิดความสับสนหรือที่ทำลายความดีงามความเจริญมั่นคงความการคิดให้ดีนั้นหมายถึงการคิดด้วยสติด้วยความมีสติตั้งมั่นเป็นกลางไม่ถูกเหนี่ยวนำด้วยอคติพักอาศัยความถูกต้องด้วยหลักวิชาเหตุผลความเป็นจริงและศีลธรรมจริยธรรมเป็นพื้นฐานเครื่องวินิจฉัยเพื่อให้เกิดเพื่อให้เกิดความคิดนั้นปราศจากพิษภัยเป็นกุลเป็นประโยชน์แท้จริง” การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเยาวชนโดยผ่านกระบวนการการศึกษาและศาสนาเพื่อสร้างฐานความรู้คู่คุณธรรมหรือจริยธรรมตามแนวพระราชพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลย

เดช ที่ตรัสไว้เกี่ยวกับศาสนาว่า “คนเราต้องมีศาสนาคือความคิดหรือสิ่งที่คิดประจำใจอันเป็นแนวทางปฏิบัติในใจประจำตัวและต้องมีการศึกษาคือความรู้ต่างๆทั้งในด้านจิตใจทั้งในด้านวัตถุเพื่อประกอบกับตัวเพื่อที่จะมีชีวิตอยู่ได้ทั้งสองอย่างเป็นสิ่งสำคัญและเป็นสิ่งที่จะแยกกันไม่ได้”

2.2.1 ความหมายของจริยธรรมในพระพุทธศาสนา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2553, หน้า 57) ได้กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึงธรรม คือความประพฤติธรรมคือการดำเนินชีวิตหลักความประพฤติหลักการดำเนินชีวิต 1) ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติศีลธรรมหรือกฎศีลธรรม 2) จริยหรือจริยธรรมอันอันประเสริฐเรียกว่าพรหมจริย พรหมจริยาทำและพรหมจรรย์แปลว่าความประพฤติอันประเสริฐหรือการดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ หมายถึงมรรคมีองค์ 8 หรือศีลสมาธิปัญญา

ไสว มาลาทอง (2542, หน้า 6) จริยธรรม หรือ จริยศาสตร์ เป็นหนึ่งในวิชาหลักของวิชาปรัชญา ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับความดีงามทางสังคมมนุษย์ จำแนกแยกแยะว่าสิ่งไหนถูกและสิ่งไหนผิด หากจะอธิบายอย่างง่าย ๆ แล้ว จริยธรรม หมายถึง การแยกสิ่งถูกจากผิด ดีจากเลว มาจากคำ 2 คำ คือ จริย กับ ธรรม ซึ่งแปลตามศัพท์ คือ จริยะ แปลว่า ความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติ คำว่า ธรรม แปลว่า คุณความดี คำสั่งสอนในศาสนา หลักปฏิบัติในทางศาสนา ความจริง ความยุติธรรม ความถูกต้อง กฎเกณฑ์ เมื่อเอาคำ จริยะ มาต่อกับคำว่า ธรรม เป็นจริยธรรม แปลเอาความหมายว่า กฎเกณฑ์แห่งความประพฤติ หรือหลักความจริงที่เป็นแนวทางแห่งความประพฤติปฏิบัติ

ราชบัณฑิตยสถาน (2542) ความหมายตามพจนานุกรมในภาษาไทย จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติ ศีลธรรมอันดี ตามธรรมเนียมยุโรป อาจเรียก จริยธรรมว่า Moral philosophy (หลักจริยธรรม) จริยธรรม น. ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม

วศิน อินทสระ (2544, หน้า 5) ได้ให้ความหมายของจริยศาสตร์ไว้ว่า จริยศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยความถูกความผิด ความดี ความชั่ว และการวิเคราะห์ถึงความดีอันเป็นจุดหมายสูงสุด ความดีตามอุดมคติ ไม่ใช่ความดีที่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเห็นว่าดี และ

วศิน อินทสระ (2541, หน้า 11-12) กล่าวว่า พุทธจริยศาสตร์นั้นเป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ซึ่งท่านผู้รู้มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ได้ทรงวางไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่พื้นฐานเบื้องต้น ท่ามกลางและระดับสูง เพื่อให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติเท่าที่มนุษย์จะขึ้นให้ถึงได้ ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีสติปัญญา มีความสุขอันสมบูรณ์ที่สุด เพราะจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุดมคติของชีวิต หรือความดีอันสูงสุด (supreme good) เพื่อขึ้นให้ถึงความดีงามอันสูงสุดนั้น จะต้องปฏิบัติ (path : way : method) สำหรับดำเนิน คือ เป็นการสร้างเหตุบรรลุลผล ถ้าต้องการผลอันสูงสุดก็ต้องสร้างเหตุให้สมควรกัน พุทธศาสนาเป็นกัมมาทะ กิริยาทะ

พระมหาสาคร ศรีดี (2560) กล่าวว่า คำว่า "จริยธรรม" นั้นมีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ซึ่งสรุปได้ดังนี้ คือ จริยธรรม หมายถึง แนวทางในการประพฤติตนที่ดีงามเหมาะสม เพื่อให้สมาชิกในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เป็นความหมายที่สอดคล้องกับพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (2536) ดังคำว่า "ธมมสส จริยา ธมมา วา อนเปตา จริยา ธมมจริยา" แปลว่า "ความประพฤติที่เหมาะสม หรือความประพฤติที่ไม่ปราศจากธรรม เรียกว่า ธรรมจริยา" เมื่อกล่าวในแง่ของพระพุทธศาสนา เรียกว่า พุทธจริยธรรม ตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา พุทธจริยธรรมนั้นนอกจากจะเป็นหลักของการดำเนินชีวิตแล้ว ยังเป็นวิธีการแก้ปัญหาด้วย

แสง จันทร์งาม (2542, หน้า 125) คำสอนพุทธศาสนาในระดับจริยธรรมเป็นคำสอนที่ว่าด้วยความดีและความชั่วความถูกต้องความผิดความควรและไม่ควรว่า สำหรับตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมและว่าด้วยการปฏิบัติเกี่ยวกับคุณค่าทางจริยธรรมคำสอนระดับจริยธรรมมุ่งผลทางสังคมโดยมุ่งผลต่อส่วนรวมมากกว่าส่วนตัวการกระทำบางอย่างเป็นผลดีต่อส่วนรวมแต่อาจเป็นผลเสียในส่วนตัวก็ได้เช่นการช่วยเหลือผู้อื่นเราจะต้องสูญเสียทรัพย์กำลังและเวลาโดยที่ไม่ได้สิ่งใดตอบแทนบางทีอาจจะได้รับความภูมิใจน้อยกว่าที่ตนได้ช่วยเหลือเขาบางทีอาจจะได้รับการช่วยเหลือตอบแทนจากเขาในเวลาต่อมาแต่ก็ไม่แน่ว่าบางทีก็ไม่ได้อะไรตอบแทนการต่อสู้เข้าศึกเพื่อป้องกันเอกราชของชาติคนอาจจะต้องสูญเสียสิ่งที่มีค่าที่สุดในชีวิตนั่นก็คือชีวิตนั่นเองเพื่อรักษาส่วนรวมให้คงอยู่คำสอนระดับจริยธรรมมุ่งให้เกิดผลในชาตินี้มากกว่าชาติหน้าในโลกนี้มากกว่าในโลกหน้าดังนั้นจึงเน้นการช่วยเหลือกันระหว่างมนุษย์ในสังคมเดียวกัน งดเว้นจากการเบียดเบียนกัน เน้นการทำหน้าที่ให้บริบูรณ์เน้นการพัฒนาคุณธรรมที่จะก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคมและการกำจัดคุณภาพจิตฝ่ายต่ำอาธรรมที่จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนในสังคม

2.2.2 องค์ประกอบของจริยธรรมในพระพุทธศาสนา

จริยธรรมของบุคคลเกิดขึ้นได้จากส่วนประกอบ 3 ประการคือ 1 ส่วนประกอบทางด้านความรู้ คือความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงามสามารถตัดสินแยกความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้องได้ด้วยการพิจารณาไตร่ตรอง 2 ส่วนประกอบด้านอารมณ์ความรู้สึก คือความพึงพอใจศรัทธาเลื่อมใสเกิดความนิยมยินดีที่จะรับ น้อมรับนำจริยธรรมมาเป็นแนวทางปฏิบัติ 3 ส่วนประกอบทางด้านพฤติกรรมแสดงการแสดงออกคือพฤติกรรมการกระทำที่บุคคลตัดสินใจกระทำหรือผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่างๆ เชื่อว่ามีอิทธิพลส่วนหนึ่งของการกระทำหรือไม่กระทำแบบพฤติกรรมในไทย ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของส่วนประกอบทั้งสองคือทั้งส่วนแวดล้อมและการเรียนรู้ องค์ประกอบทั้งสองประการบางส่วนอาจขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่นเช่นลักษณะ ของบุคคลนั้นๆหรือความรุนแรงของการบีบคั้นของรัชกาลที่ลูกน้องบุคคลนั้นเองด้วย

สวลี ศิริไล (2528, หน้า 96-97) ส่วนประกอบทั้ง 3 ประการดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้จากการที่บุคคลแต่ละคนได้รับการปลูกฝังการถ่ายทอดความรู้การเรียนรู้ตลอดจนได้เห็นแบบอย่างของจริยธรรม นำไปฝึกฝนปฏิบัติสม่ำเสมอจนเป็นความเคยชินที่ฝังแน่นซึ่งเรียกว่าคุณธรรม

จริยธรรมในพระพุทธศาสนาแบ่งได้ 2 ระดับ ดังนี้

1. ระดับทั่วไปได้แก่ระดับทำเรื่อระดับที่ยังเป็นธรรมคือเป็นข้อแนะนำสั่งสอนหรือหลักความประพฤติที่แสดงให้เห็นให้ผู้ทำความดีทำความชั่วมีความประพฤติดีความประพฤติชั่วหรือรักษาศีลละเมียดละมัยได้รับผลดีผลช่วยเองตามเหตุและปัจจัยตามกฎธรรมดาส่งความดีและความชั่วที่เล่ากฎแห่งกรรมหรือตามกฎแห่งกรรมนั้น

2. ระดับเฉพาะได้แก่ระดับวินัยหรือระดับที่เป็นวินัยคือเป็นแบบแผนแบบแผนข้อบังคับที่เป็นข้อบัญญัติคือวางหรือกำหนดขึ้นไว้เป็นทำนองประมวลกฎหมายสำหรับกำกับความประพฤติของสมาชิกในหมู่ในชุมชนโดยสอดคล้องกับความมุ่งหมายของหมู่คณะโดยชุมชนนั้นโดยเฉพาะผู้ละเมิดบทบัญญัติแห่งศีลประเภทวินัยนี้มีความผิดตามมาของชุมชนเข้าไปชั้น 1 เพิ่มจากอกุศลเจตนาที่จะได้รับผลตามกฎแห่งกรรมของธรรมชาติ

พระพรหมคุณาภรณ์ปอปปยุตโต (2555, หน้า 917) เมื่อพิจารณาตามหลักนี้ก็จะเห็นได้ว่า สังคมกว้างคือมนุษย์เครื่องมือมนุษย์ทั้งหมดมีสภาพต่างกันไปทางโดยกาลเทศะ อิทธิพลของภาวะเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจและการเมืองเป็นต้นซึ่งแตกต่างกันไปตามถิ่นตามยุคสมัยการที่จะวาง บทบัญญัติเกี่ยวกับสินในส่วนของการรายละเอียดลงไปไว้เป็นแบบแผนอย่างเดียวกันตายตัวโดยอานา อย่างที่เรียกว่าวินัยนั้นมิใช่ฐานะที่จะพึงกระทำเพราะไม่อาจให้สังคมทุกยุคสมัยสภาพแวดล้อมดำรง อยู่ได้ดีและมีสภาพเกื้อกูลด้วยประมวลบทบัญญัติที่มีข้อป็นเกล้ายาหนึ่งของเดียวอย่างเดียวกัน ทั้งหมดดั่งนั้นให้สำหรับสังคมมนุษย์ทั่วไปพระพุทธศาสนาจึงแนะนำสั่งสอนหรือเสนอหลักธรรมหมวด ที่นิยมเรียกกันว่าศีล 5 ไว้เป็นข้อกำหนดอย่างต่ำหรือหลักความประพฤติอย่างน้อยที่สุดในระดับศูนย์ เลยจากนั้นไป ก็มีสิทธิ์ในการบดหรือกุกศลกรรมบถ 7 ข้อข้างต้นหรือสิ่งที่เป็นองค์แห่งมากได้แก่สมา วาจาสัมมาสัมมัณตะสมาชีวะซึ่งเป็นหลักของศีลอย่างกว้าง ๆ

หลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้อธิบายเกี่ยวกับ ไตรสิกขาโดยจัดอยู่ใน อริยมรรคมีองค์ 8 ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่าอริยมรรคมีองค์ 8 นี้ได้แก่ 1) สัมมาทิฐิเห็นชอบ 2) สัมมาสังกัปปะดำริชอบ 3) สัมมาวาจาเจรจาชอบ 4) สัมมาสัมมัณตะกระทำชอบ 5) สัมมาอาชีวะเลี้ยงชีพชอบ 6) สัมมาวายามะพยายามชอบ 7) สัมมาสติ ระลึกชอบ 8) สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ (ม.อ. (ไทย) 14/325/392)

พระพรหมคุณาภรณ์ปอปปยุตโต (2555, หน้า 563) องค์ประกอบที่สำคัญยิ่งที่จะทำให้พุทธ จริยธรรมในพระพุทธศาสนาเกิดความงอกงามภายในและตลอดไปต้องมีองค์ประกอบนี้ คือ ปรัตโฆ สะที่ตี กัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการ การทำในใจโดยแยบคาย ที่สำคัญอย่างยิ่งคือ สัมมาทิฐิ เป็น องค์ประกอบสำคัญของมรรค ในฐานะเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติธรรม หรือเป็นขั้นเริ่มแรกในระบบ การศึกษาตามหลักการของพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่ต้องพัฒนาให้ดี ชัดเจน จนไปสู่จุดหมายสูงสุด ทางศาสนาให้ได้ ดังนั้น การเสริมสร้างสัมมาทิฐิจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง

มีข้อความในพระไตรปิฎก แสดงหลักการสร้างเสริมสัมมาทิฐิไว้ ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ปัจจยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ มี 2 ประการ ดังนี้ คือ ปรัตโฆสะ โยนิโสมนสิการ” (อง.ทูก. (ไทย) 20/371/110)

พระพรหมคุณาภรณ์ปอปปยุตโต (2555, หน้า 563) ปัจจยแห่งสัมมาทิฐิ 2 อย่างตามที่ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ คือ

1. ปรัตโฆสะ เสียจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น การสั่งสอน แนะนำ การถ่ายทอดการโฆษณาการคำบอกเล่าข่าวสารข้อเขียนคำชี้แจงอธิบายการเรียนรู้จากผู้อื่นในที่นี้ไม่ เอาเฉพาะส่วนที่ดั่งามถูกต้องเฉพาะอย่างยิ่งการรับฟังธรรมความรู้หรือคำแนะนำจากบุคคลที่เป็น กัลยาณมิตร (Hearing or leaning from others; inducement by others) ขอแลกนี้เป็น องค์ประกอบถ่ายภายนอกได้แก่ปัจจยทางสังคมการเรียกว่าวิธีการแห่งศรัทธา

2. โยนิโสมนสิการการทำในใจโดยแยบคายการใช้ความคิดถูกวิธีความรู้จักคิดคิดเป็นหรือ คิดอย่างมีระเบียบหมายถึงการรู้จักมองรู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายโดยมองตามที่ตั้งนั้น ๆ มันเป็นของ มันและโดยวิธีคิดหาเหตุผลสืบค้นตั้งต้นหาสืบสาวให้ตลอดสายแยกแยะสิ่งนั้นหรือปัญหานั้นออกให้ เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจยโดยไม่เอาความรู้สึกด้วยต้นหาอุปาทาน ของตนเข้าจับ

ข้อสองนี้เป็นองค์ประกอบภายในได้แก่ปัจจัยในตัวบุคคลเรียกว่าวิถีแห่งปัญญามีพุทธพจน์แสดงปัจจัยทั้งสองนี้ในภาคปฏิบัติของการฝึกอบรมเน้นถึงความสำคัญอย่างควบคู่กันดังนี้

1. สำหรับภิกษุผู้ต้องพุดยังต้องการศึกษาเรามองไม่เห็นองค์ประกอบภายนอกอื่นใดมีประโยชน์มากเท่าความมีกัลยาณมิตรเลย

2. สำเร็จสำหรับภิกษุผู้ยังต้องศึกษาเรามองไม่เห็นองค์ประกอบภายในอื่นใดมีประโยชน์มากเท่าโยนิโสมนสิการเลย (ช.อิตติ. (ไทย) 25/194-5/236-7)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตฺโต) (2555, หน้า 563) ปัจจัยทั้งสองอย่างนี้ย่อมสนับสนุนซึ่งกันและกัน สำหรับคนสามัญซึ่งมีปัญหาไม่แก้กล้า ก็ย่อมต้องอาศัยการแนะนำชักจูงจากผู้อื่นและคล้อยตามไปตามคำแนะนำของคนที่ดีฉลาดกว่าแต่ก็ต้องฝึกหัดให้สามารถใช้ความคิดอย่างถูกต้องด้วยตนเองให้ได้จึงจะก้าวหน้าไปถึงที่สุดได้ส่วนคนที่มีความรู้จักใช้โยนิโสมนสิการได้ดีกว่าแต่ก็อาจต้องอาศัยคำแนะนำที่ถูกต้องเป็นเครื่องนำทางในเบื้องต้นและเป็นเครื่องช่วยส่งเสริมให้ก้าวหน้าไปได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้นในระหว่างการศึกษาอบรมการสร้างสรรค์สมาธิปฏิปัตติปัจจัยที่ 1. ปรโตโฆสะก็คือวิธีการที่เริ่มต้นด้วยศรัทธาและอาศัยศรัทธาเป็นสำคัญเมื่อนำมาใช้ในระบบการศึกษาอบรมจึงต้องพิจารณาที่จะให้ได้รับการแนะนำชักจูงสั่งสอนอบรมที่ได้ผลดีที่สุดคือต้องมีผู้สั่งสอนอบรมที่พร้อมด้วยคุณสมบัติมีความสามารถและใช้วิธีการอบรมสั่งสอนที่ได้ผล

ส่วนปัจจัยที่ 2. โยนิโสมนสิการ การใช้ปัญญาซึ่งจะต้องพิจารณาว่าควรใช้ความคิดให้ถูกต้องอย่างไรเมื่อนำปัจจัยทั้งสองมาประกอบกัลยาณมิตตตาเป็นเป็นองค์ประกอบภายนอกและโยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบภายใน ถ้าตรงข้ามจากนี้คือได้ผู้ไม่เป็นกัลยาณมิตรทำให้ได้ทำให้ประสบปรโตโฆสะที่ผิดพลาดและใช้ความคิดผิดวิธีเป็นโยนิโสมนสิการก็จะได้ผลตรงกันข้ามคือเป็นมิจฉาทิฐิไป

ปรโตโฆสะ ที่จะให้เกิดสมาธิปฏิปัตติได้ก็คือเสียงที่ติงามสิ่งที่จะต้องเสียงที่บอกกล่าวชี้แจงความจริงมีเหตุผลเป็นประโยชน์เฉพาะอย่างยิ่งที่เกิดจากความรักความปรารถนาดีเสียงติงามเสียงถูกต้องเช่นนี้เกิดจากแหล่งที่ดีคือคนดีคนมีปัญญาคณมีคุณธรรมคนเช่นนี้ทางทำได้ว่าสัตบุรุษบัณฑิตบ้างถ้าคนดีก็คือสัตบุรุษหรือบัณฑิตนี้ไปทำหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนชักจูงนำสมาธิดีให้แก่ผู้อื่นก็เรียกว่าทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร แต่บุคคลผู้แสวงหาสมาธิปฏิปัตติไม่จำเป็นต้องรอให้สัตบุรุษหรือบัณฑิตมาหาตนตรงข้ามเขาอย่าอวดเกรงใจหรือรังเกียจจะไปหาไปปรึกษาไปสดับฟังไปขอคำแนะนำชี้แจงสั่งสอนเข้าร่วมโหมคอยู่ใกล้ตลอดการศึกษาแบบอย่างแนวทางจากบัณฑิตหรือสัตบุรุษนั่นเองการกระทำของเขาย่างนี้เรียกว่าการเสวนาสัตบุรุษคือการคบหาคนดี

กัลยาณมิตร หมายถึง บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอนแนะนำชี้แจง บอกทางหรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไป ในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้องในคัมภีร์วิสุทธิมรรคท่านยกตัวอย่างเช่นพระพุทธเจ้าพระอรหันตสาวกครูอาจารย์และท่านผู้เป็นพหูสูตทรงปัญญาสามารถสั่งสอนแนะนำเป็นที่ปรึกษาได้แม้จะอ่อนวัยกว่าในกระบวนการพัฒนาปัญญาความมีกัลยาณมิตรนี้จัดว่าเป็นลำดับความเจริญปัญญาในขั้นศรัทธาในระบบการศึกษาอบรมความมีกัลยาณมิตรควรมีความครอบคลุมทั้งตัวบุคคลผู้อบรมสั่งสอนเช่นพ่อแม่ครูอาจารย์เป็นต้นทั้งคุณสมบัติของผู้สอนทั้งหลักการวิธีการอุปกรณ์อุปบายต่าง ๆ ในการสอนและการจัดดำเนินการ ๆ ทุกอย่างที่มีหน้าที่ให้การศึกษาด้วยการศึกษาอบรมได้ผลดีตลอดจนหนังสือ สื่อมวลชน บุคคลตัวอย่างเช่นมหาบุรุษหรือผู้ประสบ

ความสำเร็จโดยธรรมและสิ่งแวดล้อมทางสังคมทั้งหลายที่ดำรงเป็นประโยชน์ เท่าที่เป็นองค์ประกอบภายนอกได้ในกระบวนการพัฒนาปัญญา

ความสำคัญของกัลยาณมิตร “ภิกษุทั้งหลายเมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิตฉันใดความมีกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำเป็นบุพนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของอริยะอัชฎางคิกมรรค แก่ภิกษุฉันนั้นภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรเป็นผู้หวังสิ่งนี้ได้คือจักเจริญ จักทำให้มากซึ่งอริยะอัชฎางคิกมรรค” (ส.ม. (ไทย) 19/129/36)

“ดูก่อนอานนท์ ความมีกัลยาณมิตร เท่ากับเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียวเพราะว่าผู้มีกัลยาณมิตรซึ่งหวังสิ่งนี้ได้คือเขาจักเจริญ จักทำให้มากซึ่งอริยะอัชฎางคิกมรรค อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตรเหล่าสัตว์ผู้มีชาติเป็นธรรมดาก็จักพ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดาก็จักพ้นจากชราผู้มีมรณะเป็นธรรมดาก็จักพ้นจากมรณะผู้มีโสกะปริเทวะทุกขโหมนัสและอุปายาสเป็นธรรมดาก็จักพ้นจากโสกะปริเทวะทุกขโหมนัสและอุปายาส” (ส.ม. (ไทย) 19/5-11/2-5)

ภิกษุทั้งหลายเมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ย่อมมีแสงเงินแสงทองเป็นบุพนิมิตมาก่อนฉันใดความมีกัลยาณมิตรก็เป็นตัวนำเป็นบุพนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของโพชฌงค์ 7 แก่ภิกษุ ฉันนั้นภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรซึ่งหวังสิ่งนี้ได้คือ จักเจริญจักทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ 7 (ส.ม. (ไทย) 19/411/112) เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดเกิดขึ้นหรือให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไป เหมือนความมีกัลยาณมิตรเลยเมื่อบุคคลมีกัลยาณมิตรกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นย่อมเกิดขึ้นและอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป (อง.เอก. (ไทย) 20/92/16) เราไม่เล็งเห็นอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ ที่เป็นไปเพื่อความดำรงมั่นไม่เสื่อม ไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรายแห่งสัทธรรม เหมือนความมีกัลยาณมิตรเลย (อง.เอก. (ไทย) 20/96/20)

โดยกำหนดว่าเป็นองค์ประกอบภายนอกเราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบอื่นแม้สักข้อหนึ่งที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่เหมือนความมีกัลยาณมิตรเลย (อง.เอก. (ไทย) 20/128/25) สำหรับภิกษุผู้เป็นเสขะ ยังไม่บรรลอรหัตผลปรารถนาความเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมเราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายนอกอย่างอื่นแม้สักอย่างหนึ่งที่มีประโยชน์มากเหมือนความมีกัลยาณมิตรเลยภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรย่อมกำจัดอกุศลได้และย่อมบำเพ็ญกุศลให้เกิดขึ้น (ขุ.จิตติ. (ไทย) 25/195/237) ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตรซึ่งหวังสิ่งนี้ได้คือ

1. จักเป็นผู้มีศีลสำรวมระวังในปาติโมกข์สมบูรณ์ด้วยอาจารย์และโคจร
2. จักเป็นผู้ได้มีโอกาสดับฟังได้ร่วมสนทนาอย่างสะดวกสบายตามความปรารถนาในเรื่องต่างๆที่ขัดเกลาอุปนิสัยชำระจิตใจให้ปลอดโปร่งคือเรื่องความมักน้อยเรื่องความสันโดษเรื่องความสงบเรื่องของการบำเพ็ญเพียรเรื่องศีลและสมาธิเรื่องปัญญาเรื่องวิมุตติญาณทัสสนะ
3. จักเป็นผู้ตั้งหน้าทำความเพียรเพื่อกำจัดอกุศลธรรมและเพื่อบำเพ็ญกุศลและทำให้เพียบพร้อมจะเป็นผู้แข่งขันบากบันมั่นคงไม่ทอดธุระในกุศลธรรม
4. จักเป็นผู้มีปัญญาประกอบด้วยปัญญาที่เป็นอริยะ หยั่งรู้ถึงความเกิดดับขันธ์แรกกิเลสนำไปสู่ความจบสิ้นแห่งทุกข์(อง.นวก. (ไทย) 23/205) สำหรับแนวคิดเช่นนี้เหมาะสมกับพระภิกษุ สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้กับได้ทุกสังคม

ในด้านคำสอนสำหรับประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะชาวบ้าน ยังมีหลักธรรม และพุทธภาษิตที่ย้ำถึงความสำคัญของการคบหา และการเสวนาคณติ ดังเช่น ความมีกัลยาณมิตร เป็นข้อธรรมอย่าง

หนึ่งทีไปเพื่อบรรลุลหุธรรมทฤษฎีธัมมิกัตถะ ประโยชน์ในโลกนี้ การคบคนชั่วเป็น อบายมุข(อง.อภุฏก. (ไทย) 23/144/289)

พระพรหมคุณาภรณ์ปอปปยุตโต (2555, หน้า 567) การคบมิตรและการปฏิบัติถูกต้องต่อมิตรเป็นหลักอย่างหนึ่งในคำสอนเรื่องทศ 6 การรู้จักเลือกคบคนตามหลักมิตรแท้มิตรเทียมเป็นหลักธรรมหมวดใหญ่ที่เดียวการเสวนาสัตบุรุษเป็นธรรมข้อหนึ่งในจากเศษในวุฒิธรรม 4 และในโสตาปัตติยัคคะ 4 ความมีกัลยาณมิตรเป็นข้อค้ำนึ่งในการกระทำหรือธรรมที่ทำให้คนพึงตนได้ 10 ประการในชาดกซึ่งเป็นคำสอนเสมอทุกชนชั้นทุกประเภทโดยเฉพาะชาวบ้านก็มีเรื่องราวและสุภาษิตแนะนำเกี่ยวกับการคบหาหรือการเสวนาเป็นจำนวนมาก

พระพรหมคุณาภรณ์ปอปปยุตโต (2555, หน้า 611-612) วิธีการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมในพระพุทธศาสนา คือ หลักไตรสิกขามีรายละเอียดสามารถสรุปได้ดังนี้ กระบวนการของการศึกษาได้แก่สัมมาทฤษฎี ถือว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อการศึกษายในตัวบุคคล กระบวนการนี้แบ่งเป็นขั้นตอนใหญ่ๆ เรียกว่า ไตรสิกขา หรือหลักการศึกษา 3 ประการ คือ

1. ศึกษาเรื่องศีล เพื่อเอามาใช้ควบคุมกาย และวาจา ให้มีความสะอาดบริสุทธิ์ คือ ไม่พูด ไม่ทำ ให้วิปริตผิดร่องรอยจนกระทบตนเอง หรือกระทบคนอื่นให้เดือดร้อน

2. ศึกษาเรื่องสมาธิ เพื่อเอามาใช้ควบคุมจิต ไม่ให้หนีไปเที่ยว ไม่ให้คิดฟุ้งซ่านในทางที่เป็นอกุศล

3. ศึกษาเรื่องปัญญา เพื่อให้รู้เท่าทันโลก รู้เท่าทันชีวิต รู้เท่าทันคน พุดง่ายๆ เพื่อให้รู้เท่าทันตามความเป็นจริง จะได้เลิกโง่เสียที

หลักการศึกษา 3 ประการนี้ คือวิธีการแก้ปัญหาของอารยชนเป็นพื้นฐาน วิธีแก้ปัญหาแบบอารยชนนี้ เรียกตามคำบาลีว่า อริยมรรค แปลว่า ทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ ที่ทำให้เป็นอริยชน หรือวิถีดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ อริยมรรคมองค์ประกอบที่เป็นเนื้อหา หรือรายละเอียดของการปฏิบัติ 8 ประการคือ แนวทางดำเนินอันประเสริฐของชีวิตหรือกาย วาจา ใจ เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์. เรียกว่า อริยมรรค แปลว่า ทางอันประเสริฐ เป็นข้อปฏิบัติที่มีหลักไม่อ่อนแอ จนถึงกับตกอยู่ใต้อำนาจความอยากแห่งใจ แต่ก็ไม่แข็งตึงจนถึงกับเป็นการทรมานกายให้เหือดแห้งจากความสุขทางกาย เพราะฉะนั้นจึงได้เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา คือทางดำเนินสายกลาง ไม่หย่อนไม่ตึง แต่พอเหมาะเช่นสายดนตรีที่เทียบเสียงได้ที่แล้วคำว่า มรรค แปลว่า ทาง ในที่นี้หมายถึง ทางเดินของใจ เป็นการเดินออกจากความทุกข์ ไปสู่ความเป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ซึ่งมนุษย์และเวไนยสัตว์ทั้งหลายหลงยึดถือ และประกอบขึ้นไสตนด้วยอำนาจของอวิชา คือ ความไม่รู้ ซึ่งอริยมรรคมองค์ 8 หนทางดำเนินไปที่ประกอบพร้อมเพรียงกันเกี่ยวพันกันทุกข้อ ซึ่งย่อลงมาก็คือ สติปัฏฐาน 4 หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งอริยมรรคมองค์ 8 ประกอบด้วย

1. สัมมาทฤษฎี คือ ความเห็นชอบ
2. สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริชอบ
3. สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ
4. สัมมากัมมันตะ คือ ทำการงานชอบ
5. สัมมาอาชีวะ คือ เลี้ยงชีพชอบ
6. สัมมาวายามะ คือ มีความเพียรชอบ

7. สัมมาสติ คือ ระลึกชอบ

8. สัมมาสมาธิ คือ ตั้งใจชอบ

ความหมายของอริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่

1. สัมมาทิฐิ คือ มีปัญญาอันเห็นชอบ ได้แก่ เห็นในอริยสัจ 4

2. สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ ได้แก่ดำริที่จะออกจากกาม เนกขัมมะหรือการออกบวช รักษาศีลดำริในการไม่พยายาบทปองร้ายผู้อื่นดำริในการไม่เบียดเบียนผู้อื่น

3. สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ ได้แก่ เว้นจากวจีหุจรีต 4 คือ ไม่ประพฤติชั่วทางวาจา ได้แก่ มุสาวาทา ไม่พูดเท็จปสุณายวาจา ไม่พูดส่อเสียด ยุยงให้เขาแตกร้างกันผรุสยวาจา ไม่พูดคำหยาบ คายสัมผัปปลาปา ไม่พูดเพื่อเจ้อเหลวไหลไร้สาระ

4. สัมมากัมมันตะ คือ ทำการงานชอบ โดยประกอบการทำงานที่ไม่ผิดประเพณี ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม และเว้นจากกายหุจรีต 3 ได้แก่ปาณาติบาต เว้นจากการเบียดเบียนฆ่าสัตว์ ตัดชีวิตตอหินนาทาน เว้นจากการลักขโมย และฉ้อฉลคดโกงแก่งแย่งทำลายผู้อื่นกามะสุมิฉณาจาร เว้นจากการประพฤติผิดในกาม

5. สัมมาอาชีวะ คือ เลี้ยงชีวิตชอบ ได้แก่ เว้นจากการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด ประกอบสัมมาอาชีวะ คือเว้นจากการค้าขายเครื่องประหารมนุษย์และสัตว์เว้นจากการค้าขายมนุษย์ไปเป็นทาสเว้นจากการค้าสัตว์สำหรับฆ่าเป็นอาหารเว้นจากการค้าขายน้ำเมาเว้นจากการค้าขายยาพิษ

6. สัมมาวายามะ คือ มีความเพียรชอบ 4 ประการ ได้แก่เพียรระวังมิให้บาปหรือความชั่วเกิดขึ้นเพียรละบาปหรือความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วเพียรทำกุศลหรือความดีให้เกิดขึ้นเพียรรักษากุศลหรือความดีที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่

7. สัมมาสติ คือ ระลึกชอบ ได้แก่ การระลึกวิปัสสนา การระลึกในกาย เวทนา จิต และธรรม 4 ประการคือพิจารณากาย ระลึกได้เมื่อรู้สึกสบายหรือไม่สบายพิจารณาลมหายใจเข้าออกพิจารณาเวทนา ระลึกได้เมื่อรู้สึกสุขหรือทุกข์ หรือเฉย ๆ มีราคะ โทสะ โมหะ หรือไม่พิจารณาจิต ระลึกได้ว่าจิตกำลังเศร้าหมองหรือผ่องแผ้ว รู้เท่าทันความนึกคิดพิจารณาธรรมให้เกิดปัญญา ระลึกได้ว่าอารมณ์อะไรกำลังผ่านเข้ามาในใจ

8. สัมมาสมาธิ คือ ตั้งใจชอบ ทำจิตให้สงบ ระวังจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ให้มีอารมณ์แน่วแน่เป็นอันเดียว เพื่อให้จิตจดจ่อไม่ฟุ้งซ่าน หอารมณ์อันไม่มีโทษให้จิตมีที่ยึด จะได้ไม่พრაไปหลายทางได้แก่ การเจริญฌานทั้ง 4 คือปฐมฌาน ฌานที่ 1ทุติยฌาน ฌานที่ 2ตติยฌาน ฌานที่ 3 จตุตถฌาน ฌานที่ 4

สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ คือ เห็นชอบ ดำริชอบ สงเคราะห์เข้าในปัญญาสิกขาสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ คือ เจรจาชอบ ทำการงานชอบ การเลี้ยงชีพชอบ สงเคราะห์เข้าในศีลสิกขาสัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ คือความเพียรชอบ ตั้งสติระลึกชอบ ตั้งจิตใจมั่นสงเคราะห์เข้าในจิตตสิกขา หรือกลุ่ม สมาธิ

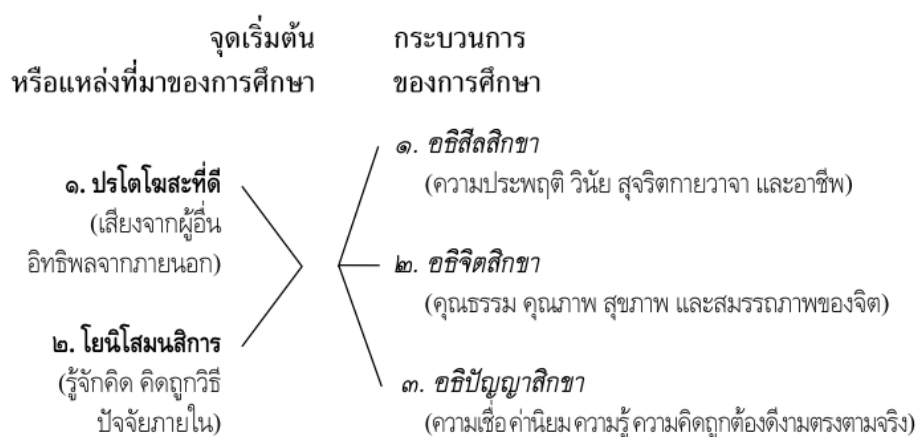
พระพรหมคุณาภรณ์ปอปปุโต (2555, หน้า 612-613) หลักการศึกษา 3 ประการ คือ ไตรสิกขา จัดวางขึ้นไว้โดยมุ่งให้ผลเกิดขึ้นตามหลักปฏิบัติแห่งอริยมรรค เป็นการฝึกฝนอบรมให้องค์ทั้ง 8 แห่งมรรคนั้น เกิดมีและเจริญงอกงาม ใช้ประโยชน์ได้บริบูรณ์ยิ่งขึ้นแก้ไขปัญหาดับทุกข์ได้ดียิ่งขึ้นตามลำดับจนถึงที่สุด กล่าวคือ

อติศีล พัฒนาด้วยการเจริญสติปัฏฐานสี่ อินทรีย์สังวรณ โดยสำรวจระวางทาง ตา หู จมูก ลิ้นกายและใจเพื่อกันไม่ให้ ความยินดี ยินร้าย หรือกิเลสนิวรณ์ต่างๆเข้ามาสู่ใจ หรือมีสติระวังรักษาใจ ให้ปรกติ และถ้าเรามีเจตนารักษาศีล ด้วยการเจริญให้เกิดอินทรีย์สังวรศีล คือมีสติรักษาศีลที่ใจถ้า เมื่อใดเราทำผิดศีล ใจจะผิดปรกติ ก็มีสติระลึกเพื่อไม่ทำผิดศีลทันทีที่ศีลที่กลายเป็น อินทรีย์สังวรณศีล หรือศีลใจ ได้นี้แหละจะทำให้ข้ามพ้นการถือศีลพรตแบบงมงาย (เป็นข้อ ๆ หรือถือศีลแบบงมงาย) และทำให้ละสังโยชน์ข้อศีลพรตแบบงมงายได้การเจริญอินทรีย์สังวรณ ก็คือการเจริญกายคตาสติ หรือ สติสัมปชัญญะในฐานกาย

อติจิต ก็คือการฝึกเจริญสติสัมปชัญญะ หรือสติปัฏฐานสี่เพื่ออบรมจิต ให้สงบจากกิเลส นิวรณ์ คือฝึกสติสัมปชัญญะตามรู้กาย ตามรู้ใจ เพื่อให้เท่าทันกิเลสนิวรณ์ต่าง ๆ เพื่อนำกิเลสต่างๆ ออกไป กระทั่งจิตตั้งมั่นได้ (ปราศจากนิวรณ์) ตรงที่จิตตั้งมั่นได้นี้เรียก สัมมาสมาธิ (หรือเรียก สมถะ + วิปัสสนา หรือเรียก ฌาน+ญาณปัญญา) คือมีทั้งฌานและญาณปัญญา ซึ่งเราจะใช้ฌาน (1-4) ขึ้น ไหนก็ได้ โดยน้อมมาพิจารณาชั้น5 ตรงพิจารณาชั้น5นี้เรียกว่าเดินวิปัสสนา

อติปัญญา ก็คือการเดินวิปัสสนา ซึ่งต้องเกิดสัมมาสมาธิ หรือจิตตั้งมั่นที่เป็นผู้รู้(ที่เกิดจากการฝึกสติสัมปชัญญะ) จิตผู้รู้ก็น้อมมาพิจารณาให้เห็นแจ้งในชั้น5 หรือเห็นไตรลักษณ์ของชั้น5 กระทั่งเกิดเบื่อหน่าย คลายกำหนด และสลัดคืนชั้น5ได้ นี้เรียกว่าเกิดปัญญาในทางธรรม

ดังนั้นในการดำเนินงานที่เกี่ยวกับการศึกษา จุดสนใจที่ควรเน้นเป็นพิเศษ คือ เรื่องปัจจัย แห่งสัมมาทิฐิที่เป็นจุดเริ่มต้น เป็นแหล่งเป็นที่มาของการศึกษา คำที่พูดกันว่า “ให้การศึกษา” ก็อยู่ที่ ปัจจัย 2 ประการนี้ ส่วนกระบวนการของการศึกษา ที่เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา นั้น เพียงแต่รู้เข้าใจ ไว้ เพื่อจัดสภาพแวดล้อมให้เกื้อกูล และคอยเสริม กระตุ้นเร้าให้เนื้อหาของการศึกษาหันเบนไปทาง นั้น เมื่อทำความเข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็จะมองเห็นรูปร่างของกระบวนการแห่งการศึกษา ซึ่งเขียนเป็น แผนภูมิภาพที่ 2.3 จุดเริ่มต้นหรือแหล่งที่มาของการศึกษา ได้ดังนี้

ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นของการศึกษา การศึกษาเล่าเรียนเป็นกิจกรรมสำคัญของมนุษย์ในการพัฒนาตนเองให้มีจริยธรรม มีความรู้ในการประกอบอาชีพ ดำรงตนอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขโดยไม่เบียดเบียนใคร มนุษย์ไม่ได้เรียนเพื่ออนาคตแต่ต้องเรียนเพื่อปัจจุบัน การศึกษาไม่ได้จำกัดวงอยู่แค่ขอบรั้วโรงเรียน มนุษย์สามารถศึกษาเล่าเรียนได้ทุกสถานที่ ทุกเวลา ทุกช่วงอายุในการดำรงชีวิตประจำวันนั้นต้องใช้ผลของการศึกษาเล่าเรียนมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตทั้งที่รู้ตัว

หรือไม่รู้ตัวก็ตามความหมายการศึกษาตามรูปศัพท์ คำว่า “Education” ในภาษาอังกฤษ มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Educare แปลว่า บำรุง เลี้ยง อบรม รักษา ทำให้งอกงาม หรืออีกนัยหนึ่ง Educare หมายถึง การอบรมเด็กทั้ง ทางกายและทางสมอง ส่วนคำว่า “การศึกษา” ในภาษาไทยนั้น เป็นคำมาจากภาษาสันสกฤต ตรงกับภาษาบาลีว่า สิกขา พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายว่า การเล่าเรียน ฝึกฝน และอบรม ความหมายของการศึกษาตามทัศนะของชาวต่างประเทศอริสโตเติล (Aristotle ก่อน ค.ศ.384-322) ชาวกรีก กล่าวว่า การศึกษา หมายถึง การอบรมคนให้เป็นพลเมืองดี และดำเนินชีวิตด้วยการทำดี จอห์น ล็อก (John Locke ค.ศ.1632-1704) ชาวอังกฤษ กล่าวว่า การศึกษา คือ องค์ประกอบของพลศึกษา จริยศึกษา และพุทธิศึกษา

ยอง ยัคส์รุสโซ (Jean Jacques Rousseau ค.ศ. 1712-1778) กล่าวว่า การศึกษา คือ การนำความสามารถในตัวบุคคลมาใช้ให้เกิดประโยชน์โดยการจัดการศึกษาต้องสอดคล้องกับธรรมชาติของบุคคล จอห์น ดิวอี้ (John Dewey ค.ศ.1857-1952) ชาวอเมริกัน กล่าวว่า การศึกษา คือชีวิต (Education is life) ไม่ใช่เป็นการเตรียมตัวเพื่อชีวิตในภายหน้า การศึกษา คือ ความเจริญงอกงาม (Education is growth) ทั้งในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

ธีโอดอร์ชูลท์ (Theodore W.Schultz) นักเศรษฐศาสตร์ กล่าวว่า การศึกษา คือการลงทุนอย่างหนึ่งของมนุษย์เพื่อประโยชน์ของตนเอง เพราะการศึกษาช่วยให้บุคคลพัฒนาความสามารถและความเจริญงอกงามในด้านต่าง ๆ

ทัลคอตท์พาร์สัน (Talcott Parson) นักสังคมวิทยา กล่าวว่า การศึกษา คือ เครื่องมือเตรียมเด็กและเยาวชนให้มีบทบาทในวงการอาชีพต่าง ๆ ของผู้ใหญ่

ความหมายของการศึกษาตามทัศนะของนักการศึกษาไทยสาโรช บัวศรี ให้ความหมายว่า การศึกษา คือ การพัฒนาขั้น 5 โดยใช้มรรค 8 เพื่อให้บุคคล คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง ลดน้อยลง หรือเบาบางลงมากที่สุด ขั้น 5 ประกอบด้วย รูป คือ ร่างกาย (Physical Structure) เวทนา คือ ความรู้สึก (Feeling หรือ Sensation) สัญญา คือ ความทรงจำ (Memory หรือ Perception) สังขาร คือ เครื่องปรุงแต่ง (Aggregatet) เช่น ทักษณคติ ความสนใจ ความสามารถ และทักษะ เป็นต้น วิญญาณ คือ การเกิดความรู้ (Consciousness)

ธำรง บัวศรี (2560) ได้กล่าวถึง วิจิตร ศรีสอ้าน ที่กล่าวว่า การศึกษา เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลให้เป็นไปในแนวทางที่พึงปรารถนา การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้เป็นไปอย่างจงใจ มีการกำหนด จุดมุ่งหมายและดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีกระบวนการเหมาะสม และผ่านสถาบันทางสังคม ที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ด้านการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ให้ความหมายของการศึกษาไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อมทางสังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคล เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

พระธรรมปิฎกย่ำว่า “สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ” เป็นแกนนำ เป็นต้นทางและเป็นตัวยืนของกระบวนการศึกษาทั้งหมดสัมมาทิฐิ คือปัญญาขั้นสูงที่เกิดจาก การสั่งสอนอบรมในด้านจิตใจ จนเห็นสัจจะทั้งปวงว่าอะไรควรชองแะ อะไรควรละอย่างชัดเจน การจัดการศึกษาจนได้ปัญญา

ประเภทสัมมาทิฐิ คือการวางรากฐานความถูกต้องให้แก่วิชาการทั้งปวง ความรู้ใด ๆ ก็ตามที่ตั้งอยู่บนสัมมาทิฐิ ล้วนเป็นความรู้ที่ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใคร ๆ แต่จะสร้างสรรค์ประโยชน์ฝ่ายเดียว พื้นฐานสำคัญของการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ต้องมีสัมมาทิฐิเป็นแกนกลาง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตฺโต) (2555, หน้า 710-722) หลักการที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาหรือการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมให้เกิดเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามแนวทางพุทธศาสนา คือ หลักไตรสิกขาประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนานิสิตและนักศึกษา แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ

ชั้นที่ 1 ศีล คือ ข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนาเพื่อควบคุมความประพฤติ พฤติกรรมทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามมีความปกติสุข เพื่อให้เป็นกติกาข้อห้ามที่ใช้แก้ปัญหาขั้นพื้นฐาน 5 ปัญหาหลัก ซึ่งทำให้เกิดความสงบสุข และ ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกันในสังคมซึ่งเป็นหลักที่เครื่องบ่งชี้ว่าเป็นคนดีหรือเป็นระบบการคิดที่จะทำให้คนเป็นคนดี

คำว่า ศีล แปลว่าอะไร ความหมาย ของศีลในเบื้องต้นท่านก็ให้ไว้หลายอย่าง แต่คำแปลที่ง่ายที่สุด ท่านแปลกันว่า ปกติ ก็เลยมีผู้นำเอาคำว่า ศีล มาอธิบายในความหมายว่า ปกติ คือ คนเราถ้ามีศีล ก็เรียกว่ารักษาศีล หรือสภาพที่เป็นปกติของตน ๆ เช่น เป็นพระเมื่อรักษาศีลของพระก็เรียกว่าเป็นการรักษาสภาพปกติของพระ ถ้าไม่ปฏิบัติตามศีลก็ไม่ใช่อยู่ในสภาพปกติของพระ กลายเป็นประพฤติกรรมเหมือนชาวบ้าน เป็นต้น แม้แต่ชาวบ้านทั่วไปก็มีศีลของชาวบ้าน อย่างศีล 5 ก็แสดงถึงความเป็นอยู่ปกติของคนทั่วไป หมายความว่าตามสภาพปกตินั้น คนเราก็ไม่ฆ่าแกงกัน ไม่เบียดเบียนทำร้ายกัน ไม่ล่วงละเมิดทรัพย์สินกันอย่างนี้ เป็นต้น เรียกว่าเป็นอยู่กันตามปกติ แต่เมื่อใดทำอะไรผิดแปลกขึ้นมาโดยละเมิดในสิ่งเหล่านี้ มีการเบียดเบียนกันก็แสดงว่ามีอาการไม่ปกติเกิดขึ้น จากการทำไม่ปกติของบุคคลหนึ่ง ก็มีผลทำให้สังคมนี้ไม่ปกติ

ความปกตินี้รวมไปถึงการอยู่อย่างสบายๆ มีความสุขซึ่งเป็นภาวะที่สงบ แต่ถ้ามีการละเมิดศีลขึ้นมาก็ไม่เป็นปกติสุข ไม่เรียบร้อย ก็เกิดความวุ่นวายสูญเสียความสงบ แต่ภาวะที่ไม่ปกติอย่างนั้นมันก็เริ่มมาจากจิตใจคน ก่อนที่จะแสดงออกภายนอกไม่ปกติ จิตใจก็ไม่ปกติ ถ้าจิตใจปกติก็อยู่เรื่อย ๆ ไปตามธรรมดา ความคิดนึกทำอะไร ก็ดำเนินไปตามเรื่อง ในชีวิตประจำวัน แต่พอเกิดความโลภนั้น เช่น ไปลักของเขา นี่ก็ทำผิดปกติออกมาภายนอก หรือมีความโกรธ จิตใจก็ผิดปกติ เมื่อทำตามจิตใจที่ไม่ปกตินั้น ก็ไปฆ่าฟันเบียดเบียนคนอื่น ทำร้ายเขาก็เกิดความไม่ปกติขึ้นในความประพฤติของตน แล้วขยายความผิดปกติออกไปในหมู่ชนในสังคมเรื่อยไป ท่านก็เลยให้ความหมายของศีลในแง่หนึ่งว่า เป็นความปกติ

การมีศีลทำให้มนุษย์ได้อยู่กันเป็นปกติ เพราะแต่ละคนๆ ก็รักษาสภาพปกติของตน เมื่ออยู่เป็นปกติ จิตใจเป็นปกติแล้ว ไม่ว่าจะพูดจะทำอะไร จะคิดนึกในสิ่งทั้งหลายก็จะทำได้ราบรื่นดี แต่ถ้าจิตใจไม่ปกติ พูดและทำผิดปกติแล้ว ก็จะทำให้เกิดความขัดแย้ง ปั่นป่วนวุ่นวาย จะไปคิดทำการทำงานอะไรที่เป็นไปในทางที่ดีงาม ก็เป็นไปได้ยาก มีแต่จะนำไปสู่ความทุกข์ อันนี้ก็เป็นความหมายหนึ่งของคำว่า ศีล

นอกจากนั้น ศีลก็แปลว่า ความสำรวม ความระวัง ความสำรวมระวัง ก็คือ การรักษาชีวิต หรือการดำเนินชีวิตของเราให้อยู่ในสภาพปกตินั่นเอง เพราะฉะนั้น ที่ว่าสำรวมหรือระวังนี้ก็มาสัมพันธ์กับเรื่องความเป็นปกติ กล่าวคือ เราควรระวังรักษาตัวของเราไม่ให้ล่วงละเมิด ไม่ให้ทำสิ่งที่เบียดเบียน

ทำให้เกิดโทษแก่ผู้อื่น และความหมายที่ว่าสำรวมระวังนี้ ก็ไปสัมพันธ์กับความหมายอีกอย่างหนึ่งของ ศีล กล่าวคือ ถ้าเราดูตามคำสอนของพระพุทธเจ้าในหลักที่เรียกว่า หัวใจพุทธศาสนา ที่พระมัทจะสอน ในวันมาฆบูชา ท่านบอกว่า หนึ่ง ไม่ทำชั่วทั้งปวงหรือเว้นจากความชั่ว สอง ทำดี และสาม ทำใจให้บริสุทธิ์ อันนี้เราถือกันมาว่าเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา ข้อที่หนึ่งที่ว่าเว้นชั่วนั้นแหละ ก็คือหลักที่เรียกว่า ศีล ศีลอยู่ในหลักหัวใจพระพุทธศาสนาเป็นข้อที่หนึ่ง เพราะฉะนั้น ความหมายของคำว่า ศีล อย่างหนึ่ง ก็คือ การเว้นจากความชั่ว โดยเฉพาะความชั่วสามัญในโลก ก็คือการเบียดเบียนกันของมนุษย์

เพราะฉะนั้น ความหมายของศีลเบื้องต้นทีเดียว ก็ได้แก่การเว้นจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ที่ว่าสำรวม ก็คือระวังกาย วาจา ของเราไม่ให้ไปเบียดเบียนคนอื่น ไม่ให้ไปพูดร้ายทำร้าย ถ้าเบียดเบียนทางกาย ทำร้ายชีวิต ก็เรียกว่า ปาณาติบาต เบียดเบียนทางทรัพย์สินก็เรียกว่า อทินนาทาน เบียดเบียนในเรื่องคู่ครองก็เรียกว่า กามเมสุมิฉฉาจาร เบียดเบียนด้วยวาจา หรือคำพูดก็เรียกว่า มุสาวาท เบียดเบียนตนเอง เบียดเบียนสติสัมปชัญญะของตนก็คือข้อ สุราเมรัย ทั้งหมดนี้ท่านให้สำรวมระวัง คือ สำรวมระวังที่จะไม่เบียดเบียน ไม่ล่วงละเมิด ความหมายของศีลว่าโดยสาระสำคัญ ก็นี้แหละ คือการเว้นความชั่วงดเว้นจากการเบียดเบียนกัน ต่อจากนั้นก็จะมีข้อให้ประณีตยิ่ง ๆ ขึ้นไป แต่ศีลที่เป็นเบื้องต้นทีเดียวนั้น สำหรับมนุษย์ทั่วไปท่านเรียกว่า เป็นมนุษยธรรม ถ้าประพฤติปฏิบัติ ตามศีล 5 ก็เรียกว่า มีมนุษยธรรม ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติขั้นต้นของความเป็นมนุษย์ ต่อจากนั้นก็พร้อมที่จะทำความดียิ่ง ๆ ขึ้นไป เพื่อเสริมความเป็นมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่ดียิ่งงาม ตลอดจนเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจเป็นเทพ เป็นพรหม อย่างที่ท่านเรียกว่า มนุสสุเทโว ก็ได้ หรือแม้กระทั่งเป็นมนุษย์ที่บริสุทธิ์เป็นพระอรหันต์ได้ในที่สุด

อย่างไรก็ดี ถ้าเทียบกันในระบบชีวิตที่เรามีพระสงฆ์เป็นนักบวชฝ่ายหนึ่ง และคฤหัสถ์ฝ่ายหนึ่ง เราก็เรียกศีล 5 นี้ว่า เป็นคฤหัสถ์ธรรม หรือธรรมะของคฤหัสถ์ ถ้าคฤหัสถ์มีธรรมะ ได้แก่ ศีลเบื้องต้นนี้ 5 ข้อ ก็เรียกว่ามีคุณสมบัติของคฤหัสถ์ที่ดี แต่ถ้าเป็นพระสงฆ์ก็ถือว่าศีล 5 ไม่เพียงพอ ต้องบำเพ็ญศีลให้ยิ่งขึ้นไป ถ้าเป็นพระภิกษุก็ถือว่าศีล 227 ถ้าเป็นภิกษุณีก็มี 311 ข้อ เพราะฉะนั้น ศีลก็เลยมีเพิ่มเติมนอกเหนือยิ่งขึ้นไปกว่าเพียงศีล 5 เท่านั้น แต่ศีลที่เพิ่มมากขึ้นไปนั้น โดยมากก็เป็นข้อปฏิบัติเพื่อฝึกฝนตน เช่น ศีล 8 ของญาติโยมความเจริญญาติโยมถือศีล 5 นี้ก็เพียงพอจะเป็นคฤหัสถ์ที่ดีแล้ว แต่เมื่อต้องการจะปฏิบัติฝึกฝนตนให้ยิ่งขึ้นไป ก็จึงถือศีล 8 ศีล 8 นี้ถ้าเรียกตามศัพท์ ท่านจัดเข้าในจำพวกวัตร วัตร คือ ข้อปฏิบัติพิเศษที่เราทำเพื่อจะฝึกฝนตนเองขัดเกลากิเลสของตนเอง เพื่อเตรียมจิตให้พร้อมที่จะบำเพ็ญคุณความดีอื่น ๆ ให้มากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น เมื่อมีศีล 5 แล้ว ถ้าเป็นพุทธศาสนิกชนผู้ต้องการความเจริญในธรรมะก็อาจจะไม่หยุดอยู่แค่ศีล 5 ก็นำเอาศีล 8 และศีลที่ยิ่ง ๆ ขึ้นไปมาประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เจริญงอกงามในธรรม

อย่างไรก็ดี ถ้าว่าตามหลักปฏิบัติในทางธรรมแล้ว ท่านบอกว่ามีเพียงศีล 5 ก็เจริญในสมาธิปัญญาได้สำเร็จเพราะว่าศีล 5 นั้นเมื่อประพฤติปฏิบัติถูกต้อง ท่านก็เรียกว่าเป็นอริศีลเหมือนกัน อริศีลนั้นเมื่อมีแล้ว ก็ทำให้พร้อมที่จะเจริญในอริจิต ในอริปัญญาต่อไป เป็นความก้าวหน้าในการบำเพ็ญไตรสิกขา หมายความว่า ผู้มีศีล 5 ที่ ประพฤติปฏิบัติถูกต้อง สามารถปฏิบัติบำเพ็ญไตรสิกขา ให้บริบูรณ์ จนกระทั่งบรรลุความเป็นอริบุคคลได้ แต่ผู้ใดต้องการจะขัดเกลาตนเองให้ยิ่งขึ้นไป จะนำเอาศีล 8 ศีล 10 มารักษา ท่านก็อนุโมทนาด้วย อันนี้ก็เป็นความรู้บางอย่างเกี่ยวกับศีล

มีข้อที่ควรทราบอีกอย่างหนึ่ง คือ เรื่องที่อาตมภาพได้บอกไว้ว่า ศิลปินมีความหมายอย่างหนึ่งว่า การงดเว้นหรืองดเว้นจากความชั่ว ศัพท์ว่า งดเว้นจากความชั่วนี้ ท่านมีคำบาลีให้อีกศัพท์หนึ่งเรียกว่า วิริติ หรือวิริติ วิริติหรือวิริติ นี้แปลว่า ความงดเว้น ท่านสอนให้รู้ว่าการงดเว้นที่เป็นศีลนี้ คนเราจะทำได้ 3 วิธีด้วยกัน เรียกว่า วิริติ 3 คือ

1. สัมปัตตวิริติ งดเว้นเมื่อไปประจวบเข้าเฉพาะหน้า หมายความว่า คนเราบางทีก็งดเว้นความชั่วอย่างฉับพลันในเมื่อไปประจวบเข้ากับสิ่งนั้นเฉพาะหน้า

2. สมาทานวิริติ งดเว้นเพราะได้สมาทานไว้ คือ เราได้ตั้งใจถือศีล รับศีลไว้ ก็เลยปฏิบัติตามที่ตนสมาทาน

3. สมุจเฉทวิริติ งดเว้นโดยเด็ดขาด อธิบายย่อ ๆ เพื่อจะได้เข้าใจหลักการประพฤติปฏิบัติตามศีลไว้ประการที่หนึ่ง สัมปัตตวิริติ งดเว้นเมื่อไปประจวบเข้าเฉพาะหน้า หมายความว่า เราไปประจวบเหตุการณ์ สถานการณ์ที่จะละเมิดศีลขึ้นมา เช่น เดินไปเห็นของของผู้อื่น ซึ่งโอกาสเปิดเต็มที่ว่าจะหยิบเอาได้ ตอนนี้เป็นช่วงเวลาสำคัญที่จะตัดสินใจเลือกว่าจะอย่างไร ในเวลานั้น ถ้าหากเราได้คิดขึ้นมาพิจารณาว่า โอ้ ! เราเป็นพุทธศาสนิกชนไม่ควรจะทำความผิดความชั่วอย่างนี้ การล่วงละเมิดกรรมสิทธิ์ผู้อื่นเป็นสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม แล้วงดเว้นได้ไม่เอาของนั้น หรือแม้แต่พิจารณาว่าเราเป็นคนที่เขาเคารพนับถือ ไม่ควรทำความชั่วอย่างนี้ ก็งดได้เฉพาะหน้าในเวลานั้นโดยเหตุผลที่คิดขึ้นมาในบัดนั้นเอง อย่างนี้ท่านเรียกว่า สัมปัตตวิริติ งดเว้นในเมื่อไปประจวบเหตุการณ์เข้าเฉพาะหน้า

ประการที่สอง สมาทานวิริติ เราได้สมาทานศีลไว้ ตั้งใจรับศีลเหมือนกับไปสัญญาหรือปฏิญาณไว้แล้ว เมื่อไปประจวบเหตุการณ์เข้า เช่น ตัวอย่างเมื่อกี้ ไปเห็นของที่สามารที่จะถือเอามาเป็นของตนได้ แต่มาพิจารณาว่าเราได้สมาทานรับศีลไว้แล้ว เป็นคนถือศีลปฏิญาณบอกกับพระไว้หรือตั้งใจกำหนดใจไว้แล้ว เราก็ไม่ละเมิดศีลไม่ทำความชั่วนั้น อย่างนี้ท่านเรียกว่า สมาทานวิริติ คืองดเว้นเพราะได้ตั้งใจรับเอาไว้ถือเอาไว้ที่จะปฏิบัติอย่างนั้น

ประการที่สาม สมุจเฉทวิริติ งดเว้นโดยเด็ดขาด อันนี้หมายถึงว่า ไม่มีกิเลสในใจ คือ ไม่มี ความโลภ ความโกรธ ความหลงเหลืออยู่ในใจเลย เพราะฉะนั้นก็ไม่มีกิเลสที่จะเป็นเหตุให้ทำความชั่ว ถ้าอย่างนี้แล้วก็เรียกว่า เป็นไปโดยอัตโนมัติ จะไปประจวบเหตุการณ์อะไรก็ตามที่จะทำให้ละเมิดศีล ก็ไม่มีทางละเมิด เพราะไม่มีกิเลสที่จะเป็นเหตุให้ละเมิดหรือให้ทำความชั่วนั้น ๆ อย่างนี้ท่านเรียกว่า สมุจเฉทวิริติ ได้แก่การงดเว้นความชั่วของพระอริยบุคคล โดยเฉพาะพระอรหันต์ เพราะไม่มีกิเลสที่เป็นต้นเหตุของการทำชั่วเหลืออยู่เลย เป็นอันว่าไม่ทำความชั่วโดยสิ้นเชิง

นี่คือวิริติ 3 อย่างที่เป็นความรู้ประกอบ เป็นหนทางในการที่จะถือศีล แต่สำหรับพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปมักจะใช้วิธีสมาทานวิริติ คืองดเว้นโดยสมาทานไว้อย่างไรก็ตามถึงแม้จะไม่ได้สมาทาน ก็ยังมีสัมปัตตวิริติ คือใช้เหตุผลพิจารณาถึงภาวะของตนเฉพาะหน้านั้น โดยอาศัย หิริโอตตปปะ ทำให้ไม่ละเมิดศีลไม่ทำความชั่ว นี่ก็เป็นความรู้บางอย่างที่อาตมภาพนำมากล่าวเกี่ยวกับเรื่องศีลอยากจะขอปิดท้าย ด้วยคำสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับความสำคัญของศีล พระพุทธเจ้าตรัสว่าศีลนั้นมีความสำคัญเหมือนกับเป็นผืนแผ่นดิน หรือพื้นที่เรายืนเรานั่ง พื้นนั้นมี ความสำคัญอย่างไร ท่านบอกว่า คนเรานี้จะทำงานทำการอะไรก็ตาม จะต้องมียืนเป็นที่เหยียบยันเสียก่อน ถ้าไม่มีพื้นเป็นที่เหยียบยันแล้วเราก็ไม่สามารถทำงานนั้นได้เลย ท่านบอกว่าศีลก็เปรียบ

เหมือนพื้นแผ่นดิน หรือพื้นที่เราเหยียบย่ำนั้น ถ้าพื้นแน่นหนามั่นคง ก็ยังทำงานได้ถนัดและได้ผลดียิ่งขึ้น

ที่นี่ ถึงแม้มีพื้นที่เหยียบแล้ว บางคราวพื้นนั้นก็ไม่นั่นคง ถ้าพื้นโคลนแฉะนั้นก็ทำงานไม่สะดวก ทำงานไม่ถนัด งานก็อาจจะสำเร็จบ้าง ไม่สำเร็จบ้าง เช่น ในการตัดต้นไม้ตั้งตัวอย่างเมื่อกี้ ถ้าพื้นตรงนั้นไม่นั่นคงเช่นเราเหยียบอยู่บนพื้นกระดานที่ปูไว้ไม่ดี โคลนแฉะโยกไปมาเราอาจจะตัดไม่สำเร็จ หรือถ้ากำลังของเราดีและมีดก็คมมากก็อาจตัดได้ แต่ถ้ามีดเกิดไม่คมกำลังของเราไม่ดีก็ไม่มีทางตัดได้สำเร็จ ทั้งหมดนี้ก็สัมพันธ์กัน ถ้าจะเปรียบให้ชัด พื้นดินนั้นก็เหมือนกับศิล กำลังที่ตัดเหมือนสมาธิ ส่วนมีดที่คมเหมือนกับปัญญา ถ้ามีศิลมันคงแล้วก็จะเป็เหตุช่วยให้สมาธิที่เป็นกำลังของเราดีขึ้น แม้เราจะกำลังไม่แข็งแรงเท่าไรแต่พื้นที่มันคงนั้นแหละช่วยเราได้ และมีดคือปัญญานั้น แม้จะไม่คมนักก็ยังใช้งานได้สำเร็จ แต่ถ้าศิลของเราไม่นั่นคงโคลนแฉะ เราจะต้องอาศัยปัญญาที่เป็นมีดอันคมกริบและกำลังคือสมาธิที่เข้มแข็งมากอย่างไ้ก็ตาม เป็นอันว่าศิลเป็นหลักสำคัญในเบื้องต้น เป็นพื้นที่เหยียบย่ำที่จะทำงานให้สำเร็จ เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนให้พุทธศาสนิกชนเห็นความสำคัญของศิลแล้วพยายามที่จะเจริญศิลขึ้นมา รักษาศิลให้เป็นปกติให้เป็นพื้นที่ยืนคงอยู่ในชีวิตจิตใจ ศิลนั้นเป็นพื้นฐานที่มันคงในจิตใจของตนเองด้วยในทางสังคมด้วย เมื่ออยู่ภายในใจของตนเอง จิตใจของตนเองก็สงบเยือกเย็น ไม่กระวนกระวาย จะบำเพ็ญสมาธิก็ได้สะดวกขึ้น จะคิดนึกอะไรเพื่อเจริญปัญญาก็ทำได้สะดวกปลอดโปร่ง

ที่นี่ เมื่อแสดงออกมาในภายนอกก็เกิดคุณค่าของศิลในระดับสังคม กล่าวคือ ถ้าคนเราไม่เบียดเบียนกันสังคมมีความเป็นปกติสุข ก็เรียกว่าสังคมนั้นมีความมันคงคนจะทำงานทำการทำธุรกิจอะไรก็ได้สะดวก แต่ถ้าสังคมนีมีการเบียดเบียนกันมาก เราจะเห็นว่าแม้จะไปไหนมาไหนก็หวาดระแวงกลัวภัยอันตราย เพราะฉะนั้นจะดำเนินธุรกิจ หรือทำอะไรก็ไม่สะดวกไปทุกอย่างกิจกรรมบางอย่างก็ต้องเว้น เช่น จะไปไหนค้าคินก็ไปไม่ได้ หรือจะไปในสถานที่บางแห่งก็ไปไม่ได้ การงานของมนุษย์ก็ติดขัดไม่เป็นไปโดยสะดวก ในระดับสังคมที่ดีในระดับจิตใจที่ดี ศิลก็มีความสำคัญอย่างที่เราว่ามานี้

เพราะฉะนั้น จึงต้องสร้างศิลไว้เป็นพื้นฐานอันมันคงในจิตใจและในสังคม แล้วก็จะทำให้เกิดความพร้อมที่จะดำเนินก้าวหน้าไปในกิจการงานทั้งที่เรียกว่าทางโลกและทางธรรม ทั้งในทางสังคมและในจิตใจของแต่ละคน ศิลมีความสำคัญและอันสงสัดกล่าวมานี้ โดยเฉพาะก็เป็นพื้นฐานที่จะก้าวต่อไปในสมาธิและปัญญา พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตโต) (2555, หน้า 774-779)

ขั้นที่ 2 สมาธิ คือ สิ่งที่สำคัญที่สุดอันดับแรกในพัฒนาพฤติกรรมของนิสิตและนักศึกษา คือ สมาธิ เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยปูพื้นฐานทั้งหมดสำหรับบุคลิกภาพและพฤติกรรมทางสังคม การเรียนรู้ที่จะมีสมาธิ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีสิ่งที่ตนสนใจจึงเป็นการแสดงให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมรอบตัวมีความสำคัญต่อการพัฒนาพฤติกรรมอย่างมาก บุคคลอื่นไม่สามารถจะเป็นผู้ที่ทำให้เกิดสมาธิได้ สมาธิต้องเกิดจากตัวเองเท่านั้นและเมื่อเกิดสมาธิแล้วสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุขอย่างยืดหยุ่นจิตถาวร การพัฒนาจิต หรือการทำจิตให้เจริญองงามแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ 1) การพัฒนาคุณภาพจิตเริ่มแต่มีคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้จิตใจประณีตงดงาม เช่น มีเมตตา กรุณา มีศรัทธา มีความกตัญญู กตเวที เป็นต้น 2) การพัฒนาสมรรถภาพจิตหรือสมรรถภาพของจิตใจซึ่งมีความเข้มแข็งที่จะเอาไปใช้งานได้ดีคือมีสมาธิ มีสติ มีวิริยะ คือความเพียรพยายาม ความกล้าสู้ ความเอาใจใส่ รับผิดชอบ

ความเข้มแข็ง ความอดทน เป็นต้น 3) การพัฒนาสุขภาพจิต นอกจากมีคุณธรรม มีคุณภาพ และสมรรถภาพต้องมีสุขภาพจิตด้วย คือจิตใจนั้นมีความสุข เป็นจิตที่มีความเบิกบาน มีปิติ มีความอิ่มใจ มีปราโมทย์ มีความร่าเริงบันเทิงใจ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 ปัญญา ความรู้ทั่ว คือรู้ทั่วถึงเหตุถึงผล รู้อย่างชัดเจนรู้เรื่องบาปบุญคุณโทษรู้สิ่งที่ควรทำควรเว้นเป็นธรรมที่คอยกำกับศรัทธาเพื่อให้เชื่อประกอบด้วยเหตุผล ไม่ให้หลงเชื่ออย่างมงาย การทำปัญญาให้เจริญงอกงามในระดับต่าง ๆ 1) รับรู้เข้ามาเป็นประสบการณ์ตรงตามสภาพของมัน รับรู้ตามความเป็นจริงไม่บิดเบือนปรุงแต่งคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงได้ความรู้ที่ถูกต้อง 2) การคิด การวินิจฉัยหรือวางแผนต่าง ๆ อย่างถูกต้องตรงตามสภาพโดยบริสุทธิ์ไม่ตกอยู่ในอำนาจครอบงำของอคติ (ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และ ภยาคติ) เป็นปัญญาที่บริสุทธิ์อิสระ 3) ความสามารถที่จะนำความรู้มาใช้มาจัดแจง จัดทำดำเนินการต่าง ๆ ให้สำเร็จผลตามที่ต้องการโดยเฉพาะในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้สำเร็จปัญญาในระดับของการเอามาใช้ คือ ใช้แก้ปัญหา ใช้จัดทำดำเนินการให้สำเร็จผล ความสามารถที่จะสืบค้นเหตุปัจจัย และแยกแยะ วิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นตัวเอื้ออำนวยในการที่จะแก้ปัญหา และทำกิจการให้สำเร็จผลได้ 4) ความรู้เท่าทันโลกและชีวิตตามเป็นจริง ซึ่งจะส่งผลย้อนกลับมาช่วยจิตใจ ทำให้จิตใจเป็นอิสระ (ไม่) หลงวิ่งไปตามอำนาจชักจูงของสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏแก่ตนซึ่งเข้ามากระทบจากโลกภายนอกด้วยความยินดียินร้ายต่าง ๆ แล้วก็เกิดทุกข์กับปัญหาต่าง ๆ มีความยึดติดในสิ่งต่าง ๆ อย่างน้อยก็คอยสร้างตัวตนขึ้นมารับกระทบกระเทือนจากอารมณ์และความคิดปรุงแต่งต่าง ๆ ก่อปัญหาแก่ตนเอง ไม่สามารถจัดการดำเนินการกับสิ่งเหล่านั้นด้วยปัญญาที่แท้จริง เพราะจะเอาแต่ความปรารถนาของตนเองเป็นหลักหรือเป็นตัวกำหนด คือจะให้สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามความอยาก ความปรารถนาของตน แต่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน ไม่ได้เป็นไปตามความอยากปรารถนาของเรา ใจที่อยากของเราก็ถูกขัดถูกฝืน เกิดความขัดแย้ง ตัวเราก็เกิดความบีบคั้น เกิดปัญหา เป็นทุกข์ แต่พอมีปัญญา รู้ เข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง ก็จะไปถึงขั้นสุดท้าย คือ เป็นปัญญาที่ทำให้จิตใจเป็นอิสระออกมาจากสิ่งต่าง ๆ คือไม่ยึดติดถือมั่นในโลก หมายความว่า สิ่งอะไรเข้ามา เราก็รับรู้ตามเป็นจริง ปฏิบัติต่อมันตามเหตุผล ด้วยความรู้เท่าทันต่อเหตุปัจจัย แต่ไม่มีความยึดติดถือมั่นที่จะมาบีบคั้นตัวเอง เรียกว่าไม่ทำให้เกิดทุกข์ โยงมาแต่ขั้นต้นทีเดียว คือ ถ้าคนมีปัญญาถึงขั้นทำให้จิตใจเป็นอิสระ การรับรู้ต่าง ๆ ก็บริสุทธิ์ไปด้วย การรับรู้สิ่งที่เข้ามาก็จะตรงตามสภาพที่เป็นจริง" "ทั้งหมดนี้เป็นปัญญาในระดับต่าง ๆ ซึ่งจะเห็นว่าในทางพระพุทธศาสนาต้องมีการพัฒนาปัญญานี้หลายขั้นหลายตอนจนกว่าจะบรรลุจุดหมายสุดท้าย คือมีปัญญาที่รู้เท่าทันโลกและชีวิตซึ่งส่งผลให้จิตใจเป็นอิสระ เมื่อปัญญาเจริญอย่างถูกต้องก็จะส่งผลแก่จิตใจ ทำให้จิตใจถึงงามมีความสุข เป็นอิสระและเข้าถึงจุดหมายสูงสุดของชีวิต เมื่อใดมีภาวนาครบ 4 ประการนี้โดยสมบูรณ์ ท่านเรียกว่าเป็นพระอรหันต์ คือบุคคลที่ได้พัฒนาสี่ด้านนี้ครบถ้วนบริบูรณ์" ตัวอย่างลักษณะการพัฒนาชีวิตที่ถูกต้อง

1. เป็นไปในแนวทางที่จะทำให้พึ่งตนเองได้ไม่กลายเป็นการทำตนเองให้ขึ้นต่อสิ่งอื่นมากขึ้น เป็นทาสมากขึ้น อยู่ด้วยตนเองไม่ได้มากขึ้นอาจจะพึ่งเทคโนโลยี พึ่งคนอื่น พึ่งสังคมหรือพึ่งอะไรก็ตาม จนกระทั่งสูญเสียอิสรภาพทางกายมีอิสรภาพมากขึ้น ทางศีลมีอิสรภาพมากขึ้นทางจิตมีอิสรภาพมากขึ้น และทางปัญญาก็มีอิสรภาพมากขึ้น คือเป็นอิสระจากความครอบงำของอคติ จากการครอบงำ

ชักจูงของโลกะ โทสะโมหะ เป็นต้น ตลอดจนการที่ต้องคอยอาศัยปัญญาของผู้อื่นช่วยคิดวินิจฉัย คอยรอให้เขาตัดสินใจให้ คิดเองไม่เป็น อันนี้เรียกว่าไม่มีอิสรภาพทางปัญญา

2. การพัฒนาชีวิตในความเป็นจริงทางธรรม ย่อมมีลักษณะแห่งความหลากหลายของชีวิตที่ดำรง ที่อยู่ในเอกภาพ คือความหลากหลายในความเป็นหนึ่ง มีจุดมุ่งหมายและแนวทางอันเดียวกัน คือเดินไปสู่อิสรภาพและมีหลักการพัฒนาอย่างเดียวกันคือภาวนา 4 ประการซึ่งเป็นสิ่งที่เกาะกุมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ในระหว่างการพัฒนา นั้น คนจะมีความหลากหลายได้มากในทางพุทธศาสนาเมื่อใดใครเริ่มต้นพัฒนาชีวิต เริ่มต้นพัฒนาตนเอง เมื่อนั้นพระพุทธศาสนารับเข้าหมด ถือว่าการเข้าสู่ชุมชนพุทธ ไม่ได้จำกัดแค่ว่าจะต้องมีชีวิตอย่างเดียว แบบเดียว หรือทำอะไรอย่างเดียวกันหมด หรือว่าจะต้องอย่างนี้เท่านั้นจึงจะเป็นพุทธ พุทธศาสนามีเพียงเกณฑ์อย่างต่ำ หมายความว่าถ้าต่ำกว่านี้แล้วไม่ใช่ คือถ้านิ่งเฉย ไม่ยอมพัฒนาตัวเองเลยก็ยอมรับไม่ได้ แต่ถ้าเริ่มพัฒนาขึ้นมา มีภาวนาขึ้นบ้างแล้ว ต่อแต่นั้นไปก็นับเข้าในชุมชนพุทธ คืออยู่ในวิถีแห่งการพัฒนาเดินหน้าเข้าสู่มรรคแล้วก็เดินไปในมรรค มีความหลากหลายในระดับของการพัฒนา เพราะคนเราเริ่มต้นพัฒนาไม่พร้อมกันและพัฒนาไปได้ไม่เท่ากันเป็นอย่างเดียวกันไม่ได้ มีความหลากหลายในด้านความถนัด มีความโน้มเอียงต่างกันหลากหลายในการดำเนินชีวิต ทำงานคนละแบบ แต่ว่าเสริมกัน ไม่ได้เสียหาย มีขอบเขตที่เป็นเกณฑ์อย่างต่ำในทางพระพุทธศาสนาว่า ทุกคนจะแยกตัวโดดเดี่ยวอยู่ในป่าไม่เกี่ยวข้องกับใครโดยสิ้นเชิงไม่ได้ แต่จะคลุกคลีกับสังคมกันจุดหนึ่งก็ไม่ควร แต่ในระหว่างจุดเขตแดนสองด้านนั้นเลือกเอาได้ ตามความถนัด เนื่องจากการพัฒนาชีวิตโดยเนื้อแท้ของมันเป็นงานที่ทุกชีวิตหรือทุกคนต้องทำให้แก่ตนเอง และการที่แต่ละคนจะทำได้แค่ไหนเพียงไร ก็ต้องอาศัยความพร้อมของเขา ต้องเป็นไปด้วยปัญญาของเขาเอง คนอื่นทำให้ไม่ได้ และจะบังคับกันให้เป็นก็ได้

ดังนั้น ระบบชีวิตและสังคมแห่งการพัฒนาแบบนี้ จึงต้องมีความหลากหลายเป็นธรรมดา จะให้เป็นอย่างไรอย่างหนึ่งเหมือนกันหมด คือจะให้เป็นอย่างไรของใครเหมือนระบบที่เป็นการบังคับกันไม่ได้ หรือแม้แต่จะเรียบเป็นกรอบเดียวอย่างระบบศรัทธาก็ไม่ได้ มันเป็นระบบที่เป็นไปตามธรรม สอดคล้องกับกฎธรรมชาติอย่างแท้จริง แต่ละคน ๆ คนจะต้องพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าเขาจะอยู่ในระดับใดของการพัฒนาต้องพยายามก้าวหน้าไปในวิถีแห่งการพัฒนานั้น ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ นี่คือมาตรฐานวัดความเป็นชาวพุทธ และเพื่อช่วยส่งเสริมบรรยากาศแห่งการพัฒนานี้ สิ่งที่เราจะทำได้ก็คือ คอยเป็นกัลยาณมิตรให้แก่กัน และเร่งรัดกันให้เร่งรัดตัวในการพัฒนานั้นตามหลักแห่งความไม่ประมาท

3. การพัฒนาคนย่อมมีปฏิบัติการต่าง ๆ มากมายที่เป็นกิจกรรมในการพัฒนา ซึ่งทั้งหมดทุกอย่างก็มุ่งเพื่อให้เข้าถึงจุดหมายที่เรียกว่าอิสรภาพ คือความสุขนั่นเอง เพราะอิสรภาพหรือความไร้ทุกข์ไร้ปัญหานั้น ในความหมายหนึ่งก็คือความสุขอย่างที่เราเรียกว่า นิพพานปรมสุข

นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง สุขจึงเป็นจุดหมายของชีวิตและก็เป็นจุดหมายของพระพุทธศาสนา การปฏิบัติที่ถูกต้องนั้น พระพุทธศาสนาจะกล่าวไว้เสมอว่า เมื่อปฏิบัติไปถูกต้องแล้ว จะเกิดภาวะจิตที่ดำรงเกื้อกูลเป็นกุศล อย่างที่หนึ่งคือ เกิดปราโมทย์ ความร่าเริงเบิกบานใจ ตามมาด้วยภาวะจิตอย่างที่สอง คือ ปิติ ความอิ่มใจ แล้วก็มีภาวะแห่งความผ่อนคลายไม่เครียด เรียกว่า ปัสสัทธิหรือภาวะจิตที่สงบเย็น ทางพุทธศาสนาบอกว่า การทำงานหนักกับความสุขในจิตใจเป็นสิ่งที่ไปกันได้ แต่ต้องทำใจให้ถูกต้อง ต้องมีฉันทะในงานและวางใจอย่างรู้เท่าทันแล้วจะมีความสุขในการ

ทำงาน หรือทำงานด้วยความสุข ในการทำงานที่ถูกต้อง ก็จะเป็นการปฏิบัติธรรมไปในตัว เมื่อทำงานอย่างถูกต้อง จึงได้ทั้งผลงาน คือประโยชน์สุขที่เป็นวัตถุประสงค์ของงานนั้น และได้ทั้งผลการปฏิบัติธรรม คือภาวะจิตที่ต้งามเป็นสุข ซึ่งแสดงถึงความเจริญงอกงามตามหลักของการพัฒนาชีวิตด้วย หลักแสดงไว้ต่อไปว่า มีปัสสัทธิไม่เครียด มีความผ่อนคลายแล้ว ความสุขก็จะเกิดขึ้น พอมีความสุขแล้วสมาธิก็เกิด ตามภูมิอยู่ว่า ถ้ามีความทุกข์ จิตไม่สามารถตั้งแน่วได้ดีในสมาธิ สมาธิเกิดแก่คนมีความสุข และสมาธิเกิดก็ทำให้ยังมีความสุข ถ้าติดในความสุขนั้น ก็ผิดอีก จึงต้องระวัง พอมีสมาธิ จิตก็ควรแก่การใช้งานหรือเหมาะแก่งาน เราก็เอาจิตนี้ไปใช้งาน จะใช้ทำการงานทั่วไปหรือจะใช้คิดพิจารณาอะไรก็ได้ผลดี เป็นอันว่า การปฏิบัติที่ถูกต้องดำเนินไปอย่างนี้ นี่เป็นลักษณะอย่างหนึ่งของการพัฒนาชีวิตตามหลักการของพระพุทธศาสนา คือเป็นกระบวนการที่เจริญงอกงามก้าวหน้าไปพร้อมด้วยความเป็นสุข

4. กิจกรรมทุกอย่างในชีวิตประจำวันของเรานี้เป็นกิจกรรมในการพัฒนาชีวิตได้ทั้งสิ้น เช่น กิจกรรมในทางเศรษฐกิจ ถ้าใช้ให้ถูกต้องหรือทำเป็นก็เป็นกิจกรรมในการพัฒนาชีวิตทั้งหมด เมื่อทำนบริโภคอาหาร ถ้าบริโภคโดยรู้จักพอดีตามหลักโภชนาการที่ดี คือ กินพอดีด้วยความรู้เข้าใจในคุณค่าของอาหาร เข้าใจวัตถุประสงค์ในการกินอาหาร กินเพื่อคุณค่าที่แท้ กินเพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิต กิจกรรมนั้นก็กิจกรรมในการพัฒนาชีวิต การพัฒนาชีวิตที่แท้จริงจะเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เรียกว่าเป็นการปฏิบัติธรรมตลอดเวลา

5. การพัฒนาชีวิตจะต้องเป็นการพัฒนาอย่างมีสมดุล คือ ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์อย่างกลมกลืนพอดีระหว่างองค์ประกอบทั้งหลาย ที่มีส่วนร่วมอยู่ในการดำเนินชีวิตของเรา ตัวเราเองมีกายกับใจ ภายนอก มีความสัมพันธ์กับมนุษย์ด้วยกัน กับสังคม ธรรมชาติแวดล้อมที่ชีวิตของเราต้องเกี่ยวข้องพึ่งพาอาศัยสามประการนี้เราจะต้องมีความเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาชีวิต สมดุลหรือดุลยภาพเป็นภาวะของความสัมพันธ์ที่ถูกต้องซึ่งทำให้องค์ประกอบทั้งสามอย่างนี้ดำรงอยู่ด้วยดีและเกื้อกูลกัน เริ่มแต่บริหารกายกับใจของเรานี้ให้มีความสมดุล ให้ส่วนที่เป็นความเจริญทางด้านกายของเราสอดคล้องเกื้อกูลมีผลดีต่อจิตใจด้วย และให้ส่วนที่เป็นความเจริญทางจิตใจก็เกื้อกูลมีผลดีต่อกายด้วยสังคมด้วย ธรรมชาติแวดล้อมด้วยองค์ประกอบสำคัญที่จะนำเข้าสู่วิถีของการพัฒนาชีวิต"ตัวที่นำไปให้ชีวิตดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้องและเป็นตัวทำให้เกิดการพัฒนาชีวิต หรือพัฒนาคนให้มีวิถีชีวิตที่ถูกต้อง เรียกเป็นคำศัพท์ว่า บุพนิมิตของวิถีชีวิตที่ดีบุพนิมิต มาจากนิมิตที่แปลว่า ลาง เครื่องหมาย หรือ เครื่องสื่อแสดง ต่อเข้ากับ บุพ ซึ่งแปลว่า ก่อน บุพนิมิต จึงแปลว่า เครื่องหมายที่สื่อแสดงล่วงหน้า หมายถึง เครื่องหมายที่สื่อแสดงล่วงหน้าของวิถีชีวิตที่ดีงามถูกต้อง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า รุ่งอรุณของการศึกษา เป็นรุ่งอรุณของการพัฒนาชีวิต

องค์ประกอบสำคัญที่จะนำเข้าสู่วิถีของการพัฒนาชีวิต หลักธรรมชุดนี้มี 7 ประการด้วยกัน พระพุทธเจ้าตรัสไว้ถึงสิ่งที่จะต้องทำหรือควรจะทำ ควรจะมีก่อนมรรค และเป็นเบื้องต้นของการศึกษา การที่เราจะก้าวไปสู่ตัวมรรคไปสู่ตัวการศึกษานั้น บางทีอาจจะไม่สำเร็จก็ได้ ถ้าเราไม่ทำสิ่งที่เบื้องต้นทางเสียก่อน

1. รู้จักเลือกหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดีปัญญาเป็นแกนนำของการพัฒนาชีวิต ดังนั้นคนเราจะเดินหน้าในการพัฒนา ก็ต้องรู้จักเลือกหาแหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดีงามเริ่มตั้งแต่รู้จัก

เลือกคบคน รู้จักนิยมแบบอย่างที่ดี รู้ความเป็นประโยชน์ รู้จักคิด รู้จักพิจารณาเลือกหาว่าเรื่องนี้ควรปรึกษาใคร ควรจะค้นหนังสืออะไร เป็นต้น ข้อนี้เรียกว่า กัลป์ยาณมิตตา คือ ความมีกัลยาณมิตร

2. มีชีวิตและอยู่ร่วมสังคมเป็นระเบียบด้วยวินัย คือ รู้จักจัดระเบียบชีวิตและการอยู่ร่วมในสังคมให้เป็นไปโดยเรียบร้อยด้วยดี ถ้าชีวิตไม่เป็นระเบียบ และการอยู่ร่วมในสังคมไม่เรียบร้อยก็จะเกิดความวุ่นวายสับสน คนเราจะทำอะไรไม่ได้เลยหรือไม่สะดวกเพราะไม่มีช่องว่างจะทำชีวิตที่จะทำอะไรได้จะต้องมีช่องมีโอกาส โอกาสนั้นเกิดจากการจัดระเบียบ ฉะนั้นจะต้องมีการจัดระเบียบชีวิต และการจัดระเบียบการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมให้เรียบร้อย พุดง่าย ๆ ว่าต้องเตรียมพื้นที่ให้ หรือจัดที่ทำงานให้เรียบร้อยก่อน กระบวนการพัฒนาก็ดำเนินไปได้ง่าย ข้อนี้เรียกว่า สิลสัมปทา - ความถึงพร้อมด้วยศีล

3. พร้อมด้วยแรงจูงใจใฝ่รู้อยู่สร้างสรรคคือมีแรงจูงใจที่ถูกต้อง ได้แก่ความใฝ่รู้และใฝ่ดีที่เรียกว่าไฝธรรมจึงจะสามารถก้าวไปในการพัฒนาชีวิต ตลอดจนการสร้างสรรคผลิตสิ่งต่าง ๆ และทำให้พ้นปัญหาที่จะเกิดจากความใฝ่เสพ ใฝ่บริโภค ข้อนี้เรียกว่า ฉันทสัมปทา - ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ

4. มุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ ต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ที่มีอยู่ในตน และมีจิตสำนึกในการที่จะพัฒนาตนอยู่เสมอโดยมุ่งมั่นพัฒนาศักยภาพให้เต็มพื้นที่ ข้อนี้เรียกว่า อัตตสัมปทา - การทำตนให้ถึงพร้อม

5. ปรับทัศนคติและค่านิยมให้สมแนวเหตุผล เริ่มด้วยมีท่าทีถูกต้องต่อประสบการณ์ต่าง ๆ และมองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย พุดง่าย ๆ คือ มีทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้อง ท่าทีที่ถูกต้องต่อประสบการณ์ต่าง ๆ คือ ไม่ใช่ท่าทีของการยินดียินร้ายชอบชัง แต่เป็นท่าทีของการเรียนรู้และไม่มองสิ่งต่าง ๆ อย่างเลื่อนลอยหลงเพลิดเพลิ่งมวงย แต่มองตามเหตุปัจจัย อันนี้เป็นคำสอนเบื้องต้นที่สุดและสำคัญยิ่ง คนทั้งหลายที่ประสบปัญหาก็เพราะไม่มีหลักในการมอง จึงมองสิ่งทั้งหลายไปตามความหลง แล้วก็มองไปตามความเพลิดเพลิ่ง จึงถูกสิ่งนั้นชักจูงเตลิดไปแต่เมื่อมีท่าทีแห่งการเรียนรู้และมองตามเหตุปัจจัย ก็จะมีการคิดวิเคราะห์แยกแยะสิ่งต่างๆ ทำให้เกิดความรู้จริง ทำให้ปัญญางอกงาม และทำให้มีค่านิยมตามแนวเหตุผล ซึ่งสอดคล้องกับเจตคติที่มองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย แล้วก็จะมีความเห็นที่ตรงซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการศึกษาและการมีชีวิตที่ดีงาม ข้อนี้เรียกว่า ทิฏฐิสัมปทา - การทำความเห็นความเข้าใจให้ถึงพร้อม

6. มีสติระลึกรู้ตื่นตัวตลอดเวลา คือ มีจิตสำนึกตลอดเวลาและความเปลี่ยนแปลง พระพุทธศาสนาสอนหลักอนิจจังซึ่งเราแปลความหมายแบบง่าย ๆ ว่าความเปลี่ยนแปลง สัมพันธ์กับกาลเวลาแล้วก็ทำให้เกิดความไม่ประมาท พระพุทธเจ้าสอนหลักเรื่องการเปลี่ยนแปลงนี้ เพื่อให้คนมีความไม่ประมาท ซึ่งหมายถึงว่า เราจะต้องมีความตื่นตัวต่อเหตุการณ์และสถานการณ์ทุกอย่างซึ่งผูกพันอาศัยอยู่กับกาลเวลาและความเปลี่ยนแปลงนั้น นอกจากนี้จะต้องรู้ตระหนักตามหลักการที่ท่านแสดงไว้ การเปลี่ยนแปลงไม่เป็นไปอย่างเลื่อนลอย แต่เป็นไปตามเหตุปัจจัย ฉะนั้น สิ่งทั้งหลายจะเจริญหรือจะเสื่อมก็ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย เราจึงต้องตื่นตัวต่อสิ่งที่เกิดขึ้นว่าสิ่งนั้น ๆ จะเป็นเหตุปัจจัยของความเสื่อม หรือเป็นเหตุปัจจัยของความเจริญ ถ้าเป็นเหตุปัจจัยของความเสื่อม ก็รีบป้องกันแก้ไข ถ้าเป็นเหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิดความเจริญ ก็รีบสร้างสรรค์ขึ้น ความตื่นตัวระลึกรู้ที่เรียกว่าความไม่ประมาท เป็นตัวเร่งที่โยงเข้าไปหาการศึกษาเหตุปัจจัย และการกระทำการให้ตรงเหตุปัจจัย และทำ

ให้เราต้องมีการพัฒนาชีวิตอยู่ตลอดเวลา ข้อนี้เรียกว่า อัปมาทสัมปทา – ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท (พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตฺโต) (2555, หน้า 687-708)

7. แก้ปัญหาและพึงพาตนได้ด้วยความรู้คิด คือ ต้องรู้จักคิดรู้จักพิจารณา คิดเองเป็นโดยคิดตามกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ซึ่งท่านเรียกว่า โยนิโสมนสิการ การคิดเองเป็น และรู้จักคิดตามกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย เป็นหลักสำคัญที่ทำให้แก้ปัญหาได้ถูกต้อง และเป็นวิธีการสำคัญที่จะทำให้เกิดปัญญาและการพัฒนาปัญญาให้งอกงามยิ่งขึ้นไป ฉะนั้นหลักการรู้จักคิดและคิดเป็นจึงเป็นจุดเน้นในพระพุทธศาสนา และเป็นหลักที่ทำให้คนพึ่งตนเองได้ ถ้ายังไม่รู้จักคิดเองเป็น เขาก็ยังจะต้องอาศัยกัลยาณมิตรอยู่ต่อไป หรือมีฉะนั้นก็อาจก้าวออกนอกทางของการศึกษาหรือการพัฒนาชีวิตอย่างน้อยก็หยุดนิ่งเฉื่อยชาไม่ก้าวหน้าไปในกระบวนการพัฒนาชีวิตนั้น แต่เมื่อใดคิดเองเป็น ก็อาศัยกัลยาณมิตรน้อยลง สามารถพึ่งตนเองได้ แก้ปัญหาเองได้ แล้วรู้จักใช้ประโยชน์จากกัลยาณมิตรได้ดีด้วยบุพพนิมิตข้อสุดท้ายคือข้อที่ 7 นี้ เรียกว่า โยนิโสมนสิการสัมปทา – ความถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการ กัลยาณมิตรสามารถช่วยชี้แนะและกระตุ้นเราให้เกิดองค์ประกอบที่เป็นรุ่งอรุณของการศึกษาขั้นครบทั้ง 7 ประการ และก็เป็นหน้าที่ของกัลยาณมิตรที่ควรจะต้องทำเช่นนั้น แต่สิ่งที่ขออย่าเป็นพิเศษก็คือ จะต้องพยายามให้องค์ประกอบเหล่านั้นเกิดขึ้นครบถึงข้อสุดท้าย คือถึงโยนิโสมนสิการ เพราะข้อสุดท้ายนั้นแหละเป็นตัวตัดสิน เนื่องจากเป็นตัวที่นำไปสู่ปัญญา ซึ่งเป็นแก่นนำของการศึกษาหรือการพัฒนาชีวิตการก้าวไปให้ถึงความสมบูรณ์ของการพัฒนาชีวิต ซึ่งหมายถึงการพึ่งตนเองได้ถึงอิสรภาพอย่างแท้จริง จะต้องอาศัยองค์ประกอบข้อสุดท้ายนี้ ดังนั้น ในกรณีทีพุดถึงปัจจัยตัวเด่นที่ยืนเป็นหลัก บางทีท่านกล่าวถึงองค์ประกอบในชุดนี้เพียง 2 อย่าง คือ กัลยาณมิตร กับ โยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นข้อต้นกับข้อสุดท้าย ควบหัวควบหาง เป็นองค์ประกอบคู่กัน เรียกข้อต้น คือ กัลยาณมิตร ว่าเป็นปัจจัยภายนอก และเรียกข้อท้าย คือ โยนิโสมนสิการ ว่าเป็นปัจจัยภายใน โดยจัดเป็นปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ คือแนวความคิดที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นองค์ข้อแรกของมรรคหรือวิถีชีวิตที่งดงามหรือวิถีแห่งการพัฒนาชีวิตนั้น ด้วยเหตุนี้ ในกระบวนการศึกษาหรือพัฒนาชีวิต จึงต้องเน้นองค์ประกอบ 2 อย่างนี้เป็นพิเศษแท้นั้น ถ้าใครมีโยนิโสมนสิการแล้ว กัลยาณมิตรก็ไม่จำเป็นด้วยซ้ำแต่คนทั่วไปไม่ค่อยรู้จักใช้โยนิโสมนสิการ จึงต้องอาศัยกัลยาณมิตรมาช่วยชี้แนะทางให้เพื่อให้รู้จักใช้โยนิโสมนสิการมากขึ้น ๆ ถึงแม้จะมีกัลยาณมิตรแต่ถ้าไม่สามารถช่วยให้เป็นผู้รู้จักใช้โยนิโสมนสิการ การก้าวหน้าในการศึกษาหรือพัฒนาชีวิต ก็ไม่สามารถดำเนินไปได้ตลอดลุล่วง ความสำเร็จแห่งผลที่หมายจึงอยู่ที่ว่ากัลยาณมิตรจะต้องมาทำหน้าที่ปัจจัยภายนอกที่จะชักนำให้ปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการ เกิดมีขึ้นให้ได้ ด้วยเหตุนี้ เมื่อพุดถึงองค์ประกอบครบชุดทั้ง 7 ข้อ จึงต้องกล่าวว่า กัลยาณมิตรจะต้องพยายามทำหน้าที่เกื้อหนุนแนะนำให้องค์ประกอบแห่งรุ่งอรุณของการศึกษาเกิดขึ้นครบถึงข้อสุดท้าย คือโยนิโสมนสิการ

ถ้าเมื่อใดเกิดมีองค์ประกอบ คือรุ่งอรุณของการศึกษา 7 ประการนี้ขึ้นมาครบถ้วนจนถึงข้อสุดท้ายที่เป็นตัวตัดสินแล้ว การศึกษาก็จะตามมาเองโดยอัตโนมัติ ไม่ต้องไปเรียกร้องหา เหมือนกับว่าเมื่อแสงอรุณขึ้นมาแล้ว เราไม่ต้องไปขอร้องให้พระอาทิตย์ขึ้นมาอีก พระอาทิตย์ก็จะขึ้นมาเอง การศึกษาจะตามมาเองโดยไม่ต้องทำอะไร พุดอีกนัยหนึ่งว่า ชีวิตที่ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ จะเป็นชีวิตที่มีการพัฒนาเอง การพัฒนาชีวิตจะตามมาเอง ชีวิตจะพัฒนาไปตัวเอง

สรุปได้ว่า จริยธรรมภายนอก เป็นจริยธรรมที่บุคคลแสดงออกทางพฤติกรรมภายนอกที่ปรากฏให้เห็นที่สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น ความรับผิดชอบ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความมีวินัย การตรงต่อเวลา เป็นต้น จริยธรรมภายใน เป็นจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิดหรือทัศนคติของบุคคลตามสภาพของจิตใจและสภาวะแวดล้อม เช่น ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ความเมตตา กรุณา ความกตัญญู กตเวทิตะ เป็นต้น คุณลักษณะของจริยธรรม คุณลักษณะของจริยธรรมเป็นสิ่งที่แสดงลักษณะเฉพาะของจริยธรรมเพื่อให้เห็นเด่นชัดในด้านหนึ่งและมีความแตกต่างจากจริยธรรมด้านอื่น ๆ ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของจริยธรรม ไว้ดังนี้ ความรับผิดชอบต่อความพากเพียรพยายาม ความซื่อสัตย์ ความมีเหตุผล ความกตัญญู กตเวทิตะ ความอดุสาหะ ความสามัคคี ความเสียสละ ความประหยัด ความยุติธรรม ความเมตตา กรุณา ดังนั้น วิชาปรัชญาเป็นผลที่เกิดจากการใช้สติปัญญาของผู้ที่เป็นนักปราชญ์หรือนักปรัชญา จนเกิดเป็นหลักแห่งความรู้และความจริงที่พิสูจน์ได้สาระโดยทั่วไปของปรัชญามักจะกล่าวถึงลักษณะของชีวิต และธรรมชาติของมนุษย์ในแง่ที่พึงปรารถนา หลักการและเหตุผลของปรัชญามักเป็นเรื่องเกี่ยวกับความดี ความถูกต้อง ความเหมาะสม ซึ่งสามารถยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ และศาสนาเป็นคำสอนที่เป็นหลักประพฤติปฏิบัติหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตของบุคคล ตามแต่ศาสนาของเจ้าลัทธิหรือศาสนาจะเป็นผู้กำหนดหรือวางแนวทาง คำสอนของแต่ละศาสนาถึงแม้จะแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม แต่ทุกศาสนาก็มีหลักคำสอนและวิถีทางที่คล้ายคลึงกัน คือมุ่งเน้นที่จะให้เกิดความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันในสังคม และเกิดสันติสุขแก่ชาวโลก ดังนั้นศาสนาจึงเป็นตัวกำหนดศีลธรรม จรรยา เพื่อให้คนในสังคมได้นำไปประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผล และบรรลุมุ่งหมายวรรณคดีวรรณคดีของทุกชาติทุกภาษาย่อมมีแนวคิด และคำสอนที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ชาติที่มีความเจริญทางวัฒนธรรม ย่อมมีแนวคิดและคำสอนที่เป็นแนวทางสำหรับประพฤติปฏิบัติโดยถูกเก็บรักษาและเผยแพร่ในรูปของวรรณคดีฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าวรรณคดีนับเป็นแหล่งกำเนิดหรือรวบรวมแนวคิดทางจริยธรรมได้อีกทางหนึ่ง แนวคิดหรือคำสอนในวรรณคดีไทยที่นำมาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติได้เป็นอย่างดี ยกตัวอย่าง เช่น สุภาษิต พระร่วง โคลงโลกนิติ สุภาษิตสอนหญิง เป็นต้น สังคม การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้ก็เนื่องมาจากมีข้อกำหนดที่เป็นที่ยอมรับและยึดถือเป็นแนวปฏิบัติร่วมกันเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และถือปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน อันได้แก่ จารีต ประเพณี ขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ข้อกำหนดทางสังคมเหล่านี้จึงเป็นที่มาและเป็นตัวกำหนดมาตรฐานและคุณค่าทางจริยธรรมของแต่ละสังคม การเมืองการปกครอง หลักในการปกครองที่นำมาใช้ในแต่ละสังคม โดยทั่วไปมักเกิดจากการผสมผสานกันของหลักการต่าง ๆ ทั้งที่เป็นหลักศาสนา และหลักปรัชญา จารีตประเพณี แล้วพัฒนาขึ้นเป็นกฎข้อบังคับของสังคม ตลอดจนตราเป็นกฎหมายต่าง ๆ ทั้งนี้ก็เพื่อต้องการให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและผดุงไว้ซึ่งความยุติธรรมจริยธรรมเป็นหลักหรือแนวทางของความประพฤติของมนุษย์ในสังคม ช่วยทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เป็นสิ่งจำเป็นทั้งคุณค่าและประโยชน์อย่างมากแก่บุคคลทั้งในระดับครอบครัวไปจนถึงระดับประเทศชาติจริยธรรมประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบที่สำคัญคือ ระเบียบวินัย สังคม และอิสระเสรี การแบ่งประเภทของจริยธรรมแบ่งได้แบบกว้าง ๆ เป็น 2 ประเภท คือ จริยธรรมภายนอก และ จริยธรรมภายใน จริยธรรมมีแหล่งที่มาจากต้นกำเนิดหลายสาขาด้วยกัน คือ ด้านปรัชญา ศาสนา วรรณคดี สังคม การเมืองการปกครองและจากรากฐานที่กล่าวมาจึงค่อย ๆ พัฒนามาเป็นจริยธรรม

2.3 ลักษณะข้อมูลพื้นฐานวัดเจติยหลวงวรวิหาร

ในการวิจัยเรื่องการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหารอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้รวบรวมเรียบเรียงเกี่ยวกับสภาพพื้นที่ทั่วไปของเจติยหลวง วรวิหารอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้เป็นข้อมูลพื้นฐานไว้ ดังนี้

2.3.1 ข้อมูลทั่วไปของเจติยหลวง วรวิหารอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

จุลศักราช 289 (พ.ศ. 1874) พญาแสนภูโปรดให้สร้างเมืองเชียงใหม่และต่อมาอีก 4 ปีทรงสร้างมหาวิหารขึ้นในท่ามกลางเมืองเชียงใหม่คือวัดเจติยหลวงองค์ที่ 1 ซึ่งอยู่ในวัดพระเจ้าตนหลวงเมืองเชียงใหม่ สมัยพระเจ้าแสนเมืองมาซึ่งเป็นโอรสของพญากือนาขณะที่มีพระชนมายุ 39 ปี พระองค์โปรดให้สร้างพระเจติยหลวงกลางเมืองเชียงใหม่ แต่ยังไม่ทันแล้วเสร็จก็สวรรคต พระราชินีผู้เป็นอัครมเหสีของพระองค์ ได้โปรดให้ทำยอดพระธาตุเจติยหลวงจนแล้วเสร็จ

ปีพ.ศ. 2055 พระเมืองแก้ว พร้อมด้วยชาวเมืองทั้งหลาย เอาเงินมาทำกำแพงล้อมพระธาตุเจติยหลวง 3 ชั้นได้เงิน 254 กิโลกรัม จากนั้นจึงได้อาเงินมาแลกเปลี่ยนทองคำจำนวน 30 กิโลกรัม แล้วแผ่เป็นแผ่นที่บุหุ้มองค์พระธาตุเจติยหลวง เมื่อรวมกับทองคำที่หุ้มองค์พระเจติยหลวงอยู่เดิม ได้น้ำหนักทองคำถึง 2,382.517 กิโลกรัม

ประมาณ พ.ศ.2088 สมัยพระนางจिरประภามหาเทวี ได้เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ในเชียงใหม่ จึงทำให้อยอดพระเจติยหลวงหักพังหลายลงมา หลังจากนั้นพระเจติยหลวงจึงถูกทิ้งให้ร้างมานานกว่า 400 ปี กระทั่งปี พ.ศ. 2423 พระเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ องค์ที่ 7 ได้รื้อพระวิหารหลังเก่าและสร้างวิหารหลวงขึ้นใหม่ด้วยไม้ทั้งหลัง

ช่วงปี พ.ศ. 2471-2481 สมัยพลตรีเจ้าแก้ววัชรเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์สุดท้าย ถือได้ว่าเป็นทศวรรษแห่งการบูรณะครั้งสำคัญของวัดพระเจติยหลวง ได้มีการรื้อถอนสิ่งปรักหักพัง แผ้วถางป่าที่ขึ้นปกคลุมโบราณสถานต่าง ๆ ออก แล้วสร้างเสริมเสนาสนขึ้นใหม่ให้เป็นวัดสมบูรณ์แบบในเวลาต่อมาพระเจติยหลวง ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่โดยกรมศิลปากร เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2533 ใช้งบประมาณในการบูรณะถึง 35 ล้านบาท แล้วเสร็จเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ.2535

แต่เดิมวัดเจติยหลวง ชื่อ “โชติการามวิหาร” แปลว่า พระอารามที่มีแต่ความรุ่งเรืองสว่างไสว เนื่องจากเป็นสถานที่บรรจุพระเกศาธาตุ และพระธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีเรื่องเล่าต่อกันมาว่า ในกาลครั้งหนึ่ง เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราช ส่งสมณะทูต 8 รูป ภายใต้การนำพระโสณะ และ พระอุตตระ เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเขตสุวรรณภูมิ รวมทั้งภูมิภาคนี้ด้วย ได้นำเอาพระบรมธาตุมาบรรจุไว้ในองค์เจติยองค์เล็กสูง 3 ศอก ที่สร้างขึ้น ณ บริเวณอันเป็นที่ตั้งของพระธาตุเจติยหลวงในปัจจุบัน ในเวลานั้นมีชายผู้หนึ่ง อายุ 120 ปี มีใจเลื่อมใส ได้แก้เอาผ้าห่มชุบน้ำมันจืดบูชา และได้ทำนายว่า ต่อไปภายภาคหน้า ตรงนี้จะเป็นอารามใหญ่ชื่อโชติการาม ชาวละแวกทั้งหลายเอาข้าวของบูชาพระธาตุพระพุทธรูปเจ้า จึงก่อเจติยหลังหนึ่งสูง 3 ศอกไว้เป็นที่สักการบูชา

นอกจากนี้ยังมีความหมายอีกนัยหนึ่งของคำว่า “โชติการาม” คือ เวลาที่มีการจุดประทีปโคมไฟไปประดับบูชาองค์พระธาตุเจติยหลวง จะปรากฏจะปรากฏแสงสีสว่างไสว มองเห็นองค์พระเจติยคล้ายเชิงเทียนที่มีเปลวไฟลุกโชติช่วงสว่างไสว ดูแล้วมีความงดงามยิ่งนัก สามารถมองเห็นได้แต่ไกล

ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น “วัดเจติยหลวง” เนื่องจากในภาษาเหนือ หรือคำเมือง หลวงแปลว่า “ใหญ่” หมายถึง พระธาตุเจติยที่มีขนาดใหญ่

2.3.2 พระธาตุเจติยหลวง

พระธาตุเจติยหลวงนั้นถือว่าเป็นพระธาตุที่มีความสูงที่สุดในภาคเหนือ หรือล้านนา คือ สูงประมาณ 80 เมตร เมตร ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างประมาณด้านละ 60 เมตร ถูกสร้างขึ้นในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 20 ถือว่าเป็นเจติยที่มีความสำคัญที่สุดของเมืองเชียงใหม่

พระธาตุเจติยหลวงนั้นถูกสร้างขึ้นในในรัชสมัยพญาแสนเมืองมา (พ.ศ. 1928 - 1945) กษัตริย์องค์ที่ 7 แห่งราชวงศ์มังราย ซึ่งเป็นกษัตริย์ที่ปกครองเมืองเชียงใหม่ในขณะนั้น สร้างขึ้นเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้พญากือนา พระราชบิดา ซึ่งมีตำนานเล่ามาว่า พญากือนา ซึ่งได้สวรรคตไปแล้ว ได้ปรากฏตัวแก่พ่อค้าชาวเชียงใหม่ที่เดินทางไปค้าขายที่พม่า ให้มาบอกว่าแก่พญาแสนเมืองมาผู้เป็นโอรสว่า ให้สร้างเจติยไว้ท่ามกลางเวียง ให้สูงใหญ่พอให้คนที่อยู่ไกล 2000 วา สามารถมองเห็นได้ แล้วอุทิศบุญกุศลเหล่านี้ให้แก่พญากือนา เพื่อให้พญากือนานั้นสามารถไปเกิดในเทวโลกได้ แต่พญาแสนเมืองมาเสด็จสวรรคตเสียก่อน พระนางเจ้าติโลกราชราชเทวีผู้เป็นมเหสีได้สืบทอด เจตนารมณ์สร้างต่อ จนเสร็จในรัชสมัยพญาสามฝั่งแกน ใช้เวลาสร้าง 5 ปี

ต่อมาได้มีการปฏิสังขรณ์ในสมัยพญาติโลกราช (พ.ศ. 1984 - 2030) พระองค์โปรดให้หมื่นด้ามพร้าต นายช่างใหญ่ทำการปฏิสังขรณ์ โดยมีพระมหาสวามีสังฆมิตติ เจ้าอาวาสองค์ที่ 7 ของวัดโชติการาม (วัดเจ็ยหลวง) เป็นกำลังสำคัญในการควบคุมดูแล และประสานงาน การปฏิรูปและก่อสร้างครั้งนี้ได้สร้างขยายเจติยให้ใหญ่กว่าเดิม ใช้เวลาในการก่อสร้าง 3 ปี จึงแล้วเสร็จ

ในสมัยมหาเทวีจิระประภา รัชกาลที่ 15 แห่งราชวงศ์มังราย เกิดพายุฝนตกหนัก แผ่นดินไหว พระมหาเจติยหลวงได้พังทลายลงมาเหลือเพียงครึ่งองค์ จากนั้นก็ถูกปล่อยทิ้งร้างไปนานกว่า 4 ศตวรรษ พระมหาเจติยหลวงที่เห็นปัจจุบันกรมศิลปากรเพิ่งจะ บูรณปฏิสังขรณ์เสร็จไปเมื่อ พ.ศ. 2535

2.3.3 เจติยหลวงตามคติความเชื่อเรื่องจักรวาลวิทยาของชาวลัวะ

คติความเชื่อเรื่องจักรวาลวิทยา ในยุคแรกใช้อินทิลเป็นสัญลักษณ์สะท้อนความเชื่อดั้งเดิมของชาวลัวะซึ่งได้ผสมผสานกับความเชื่อของพราหมณ์ ในระยะต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาก ได้ใช้พระธาตุเจติยหลวงเป็นสัญลักษณ์ของศูนย์กลางจักรวาล คตินี้เห็นได้ชัดจากการสร้างเจติยหลวงให้สูงใหญ่ ตั้งอยู่กลางใจกลางเมือง เช่นเดียวกับเขาพระสุเมรุ ซึ่งเป็นศูนย์กลางจักรวาล

ปัจจุบันบริเวณวัดเจติยหลวงกลางเมืองเชียงใหม่ มีสิ่งสักการะหลากหลายได้แก่ เจติยหลวง อินทิล ต้นยาง กุมภภัณฑ์ พระฤๅษี ซึ่งสะท้อนพัฒนาการคติจักรวาลได้ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่แวดล้อมของเมืองคติเจติยหลวงในฐานะศูนย์กลางจักรวาล ปรากฏในคัมภีร์มหาทักษาเมือง กล่าวถึงการสร้างวัดสำคัญในเมืองเชียงใหม่ 9 แห่ง โดยกำหนดให้สอดคล้องกับชัยภูมิ และความเชื่อเรื่องทิศทั้ง 4 และทิศเฉียงอีก 4 เป็น 8 เมื่อทิศทั้ง 8 มาบรรจบกัน เกิดจุดศูนย์กลางรวมกันเป็น 9 ถือเป็นเลขมงคล ตำแหน่งจุดศูนย์กลางเมือง เป็นสะดือเมือง กำหนดให้เป็นเขตเมืองตรงกับวัดเจติยหลวง วัดทั้ง 8 แห่งที่สร้างตามทักษาเมือง ตามตารางที่ 2.1 ทักษาเมืองคือ

บริวารเมือง	ทิศตะวันตก	วัดสวนดอก
-------------	------------	-----------

อายุเมือง	ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ	วัดเจ็ดยอด
เดชเมือง	ทิศเหนือ	วัดเชียงยืน
ศรีเมือง	ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ	วัดชัยศรีภูมิ
มูลเมือง	ทิศตะวันออก	วัดบุพพาราม
อุตสาหเมือง	ทิศตะวันออกเฉียงใต้	วัดชัยมงคล
มนตรีเมือง	ทิศใต้	วัดนันทาราม
กาลกิณีเมือง	ทิศตะวันตกเฉียงใต้	วัดตโปทาราม

ช้างรอบพระธาตุเจดีย์หลวงมหาเจดีย์หลวงที่พระนางเจ้าติโลกราชเทวีทรงก่อสร้างนั้น พระนางทรงให้ยกฉัตรยอดมหาเจดีย์ แล้วปิดด้วยทองคำ พร้อมทั้งเอาแก้ว 3 ลูก ใส่ยอดมหาเจดีย์นั้นไว้ ประดับด้วยธงประตู่ทั้ง 4 ด้าน มี พระพุทธรูปปูนปั้นประทับนั่งในโขงทั้ง 4 ด้าน มีรูป พญานาค บันเต็มตัว 8 ตัว ตัวละ 5 หัว อยู่ใน 2 ข้างบันได รูปปั้นราชสีห์ 4 ตัว ตั้งอยู่ตรงสี่มุมของมหาเจดีย์ มีรูปปั้นช้างค้ำรายล้อมรอบองค์เจดีย์หลวงนั้นมี 28 เชือก แต่ในประวัติศาสตร์มีเพียง 8 เชือกเท่านั้น ที่มีการตั้งชื่อให้เฉพาะ ซึ่งชื่อช้าง 8 เชือกที่ล้อมเจดีย์หลวง นับจากนับตามลำดับตั้งแต่ตัวที่อยู่ทิศ ตะวันออกเฉียงเหนือ (ทิศอีสาน) เวียนมาตามทิศตะวันออก ตารางที่ 2.2 ชื่อช้างรอบพระเจดีย์หลวง วรวิหาร มีดังนี้

ตัวที่	1	เมฆบังวัน	ตัวที่	2	ข่มพลแสน
ตัวที่	3	ดาบแสนด้าม	ตัวที่	4	หอกแสนลำ
ตัวที่	5	ก้องแสนหลัง	ตัวที่	6	หน้าไม้แสนเปียง
ตัวที่	7	แสนเขื่อนกั้น	ตัวที่	8	ไฟแสนเต่า

การสร้างรูปปั้นช้างนั้น เป็นการส่งเสริมกำลังเมืองในทางด้านไสยศาสตร์เพื่อให้เมืองมีความแข็งแรงยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีพิธีการสักการบูชาพญาช้างทั้ง 8 เชือก เพราะเชื่อว่า จะทำให้เกิด สวัสดิมงคล นำความสงบสุขมาสู่บ้านเมือง ศัตรูไม่กล้ามารุกรานย่ำยีเมืองได้ เพราะชื่อพญาช้างที่ตั้งขึ้นนั้น เป็นพลังอำนาจก่อเกิดเดชานุภาพ อิทธิฤทธิ์ ข่มขู่ดั่ง ขวางกั้น กำจัด ปราบบรามอริราช ศัตรูที่จะมารุกราน ให้แพ้ยับแตกพ่ายหนีไปเอง ซึ่งแต่ละชื่อมีความหมายดังนี้

1. เมื่อศัตรูยกพลเสนามารุกราน ล่วงล้ำเข้ามาในเขตพระราชอาณาจักร จะเกิดอาเพศ ท้องฟ้ามีดมิดด้วยเมฆหมอกปกคลุม ธรรมชาติวิปริตแปรปรวน น่ากลัวยิ่งนัก ทำให้ผู้รุกรานหวาดผวากยพิบัติ ตกใจกลัวแตกพ่ายหนีไป จึงได้ชื่อว่า“เมฆบังวัน”

2. เมื่อผู้รุกรานยกทัพเข้ามาใกล้ แม้จะมีพลโยธาทหารกล้าเรือนแสน ก็เกิดอาการเมามึนหลง ไม่อาจครองสติยับยั้งอยู่ได้ ต้องระส่ำระสายแตกพ่ายหนีไป จึงได้ชื่อว่า“ข่มพลแสน”

3. เมื่อข้าศึกศัตรูผู้รุกรานเข้ามา แม้จะมีกำลังพลมากมาย มีศาสตรา มีด พั่ว ด้ามคมเป็นแสนๆ เล่ม ก็ไม่อาจเข้าใกล้ทำร้ายได้ มีแต่จะเกิดหวาดหวั่นขาดกลัวแตกหนีไป จึงได้ชื่อว่า “ดาบแสนด้าม”

4. เมื่อข้าศึกศัตรูผู้รุกรานเข้ามารานรบ แม้จะมีกำลังพลกล้าหาญมากมาย มีศาสตราอันคมยาว หอกแหลนหลาวเป็นแสน ก็ไม่อาจเข้ามาราวีได้ จึงต้องแตกพ่ายหนีไป จึงได้ชื่อว่า “หอกแสนลำ”

5. เมื่อข้าศึกศัตรูผู้รุกรานเข้ามา แม้จะมีกำลังพลจำนวนมาก มีอาวุธปืนเป็นแสนกระบอก ก็ไม่สามารถทำอันตรายได้ ต้องแตกพ่ายหนีไป จึงได้ชื่อว่า “ปืนแสนหลัง”

6. เมื่อผู้รุกรานบุกรุกเข้ามา แม้จะมีกำลังพลมากมาย มีหน้าไม้คันธนูเป็นแสนๆ ไม่สามารถทำอันตรายได้ ต้องแตกพ่ายหนีไป จึงได้ชื่อว่า “หน้าไม้แสนเกียง”

7. เมื่อข้าศึกอาจหาญกล้าแดนเข้ามา แม้ด้วยกำลังพลหัตถ์นี้ กองทัพข้างมีเป็นแสนเชือก ก็ไม่อาจหักหาญเข้ามาได้ มีแต่จะอลม่านแตกตื่นแตกหนีไปสิ้น จึงได้ชื่อว่า “แสนเชือกกัน” (บางแห่งเป็นแสนเชือกกัน)

8. เมื่อข้าศึกเข้ามาหมายย่ำยี ก็เกิดอาการร้อนรุ่มเหมือนเพลิงเผาผลาญรอบด้าน เลยแตกพ่ายหนีไปด้วยความทุกข์ทรมาน จึงได้ชื่อว่า “ไฟแสนเต่า”

2.3.4 สรุปประวัติพระเจดีย์หลวง

พระเจดีย์หลวงสร้างขึ้นในรัชสมัยของพญาแสนเมืองมา เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้พญาเกือนา พระราชบิดา แต่สร้างไม่เสร็จ ได้เสด็จสวรรคตเสียก่อน ต่อมาพระนางเจ้าติโลกราชราชเทวี พระมเหสีของพญาเมืองมา ก่อสร้างต่อจนแล้วเสร็จในรัชสมัยพญาสามฝั่งแกน เรียกกันว่า “กุ่หลวง” พญาติโลกราช โปรดให้หมื่นด้ามพร้าศตเป็นนายช่างใหญ่ดำเนินการปฏิสังขรณ์พระเจดีย์หลวง ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ.2021 ในรัชสมัยพระเจ้ายอดเชียงรายได้ปิดทองภายในซุ้มจระนมของพระเจดีย์หลวง ทั้ง 4 ด้าน ในรัชสมัยพระเจ้าเมืองแก้ว เมื่อ พ.ศ. 2046 ได้โปรดให้สร้างหอพระแก้ว และอัญเชิญพระแก้วมรกตลงมาประดิษฐาน สร้างมหาวิหาร ส่วนการบูรณะพระเจดีย์หลวงได้ดำเนินการเพียงเล็กน้อยในที่สุดเกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ ในปี พ.ศ. 2088 ในรัชสมัยพระนางเจ้ามหาเทวีจิระประภา ยอดพระเจดีย์หลวงก็พังทลายลงมา เหลือให้เห็นดังสภาพปัจจุบัน (ก่อนการบูรณะของกรมศิลปกร) การประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ได้รับการประกาศเป็นโบราณสถานสำหรับชาติ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 0 ง วันที่ 8 มีนาคม 2478 พร้อมกับวัดอีกหลายแห่งในจังหวัดเชียงใหม่ลำดับเจ้าอาวาสนับตั้งแต่วัดเจดีย์หลวงได้รับการฟื้นฟูในสมัยเจ้าแก้ว

วณวรรฐวัดเจดีย์หลวงมีเจ้าอาวาสปกครองมาแล้ว 8 รูป

ตารางที่ 2.3 รายชื่ออดีตเจ้าอาวาสและปัจจุบัน ดังนี้

ลำดับที่	รายนาม	เริ่มวาระ	สิ้นสุดวาระ
1	พระอุบาลีคุณูปมาจารย์(จันทร์ สิริจันโท)	พ .ศ.2471	พ .ศ.2474
2	พระครูวินัยธรรมัน ภูริทตโต	พ .ศ.2475	พ .ศ.2475
3	พระครูนพวิศิษฐาคุณ (ทอง โฆษิต)	พ .ศ.2476	พ .ศ.2476
4	พระพุทธิโสภณ (แหวนธมมทินโน)	พ .ศ.2477	พ .ศ.2502

ลำดับที่	รายนาม	เริ่มวาระ	สิ้นสุดวาระ
5*	พระญาณดิลก (พิมพ์ ธมฺมโร)	พ .ศ.2480	พ .ศ.2483
6	พระธรรมดิลก ชฺินฺธ์ ชันติโก(	พ .ศ.2503	พ .ศ.2534
7	พระพุทธพจนวราภรณ์(จันทร์ กุสโล)	พ .ศ.2534	พ .ศ.2551
8	พระราชเจติยาจารย์(ชูเกียรติ อภโย)ปัจจุบันได้เลื่อนขึ้นเป็นพระเทพวุฒาจารย์	พ .ศ.2553	ปัจจุบัน

*พระญาณดิลก (พิมพ์ ธมฺมโร) มาดำรงตำแหน่งพิเศษในฐานะผู้กำกับการคณะสงฆ์ มิใช่เจ้าอาวาส

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการทบทวนวรรณกรรมนี้คณะผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นที่จะกล่าวไว้ ได้ดังนี้

1. สภาพปัญหาในชุมชน 2. สภาพพื้นที่ที่ทำการวิจัย 3. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

พระสัจชัย ญาณวีโร (ทิพย์โอสธ) (2561) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การส่งเสริมพฤติกรรมเชิงพุทธจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยสงฆ์ในภาคเหนือ” ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาพฤติกรรมของนักศึกษา การดำเนินชีวิตยังขาดระเบียบวินัย ยังขาดการปลูกฝังจิตสำนึกและค่านิยมที่ดีเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคมและตนเอง ไม่ค่อยมีการน้อมนำคำสอนของพุทธเจ้า เช่น โยนิโสมนสิการอริยสัจ 4 ไปประยุกต์กับการเรียนทำให้ลืมรากเหง้าคือศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา ปัญหาการส่งเสริมจริยธรรมของสถาบันการศึกษา สถาบันการศึกษาผู้บริหารจะต้องพัฒนาและส่งเสริมนักศึกษาให้มีความสำนึกในหน้าที่ของตนเอง มหาวิทยาลัยต้องมีเป้าหมายในการผลิตบัณฑิตอย่างชัดเจน เช่น การอยู่แบบพอเพียง หลักสูตรการส่งเสริมและบูรณาการพุทธจริยธรรมในวิชาพื้นฐานทั่วไป เพื่อให้คนได้รับรู้คำสอนทางพุทธศาสนาไปปรับใช้สังคมด้วยการใช้หลักพุทธจริยธรรมหรือหลักไตรสิกขาการส่งเสริมพฤติกรรมเชิงพุทธจริยธรรมของนิสิตและนักศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า ชั้นปัญญา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ชั้นสมาธิมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และชั้นศีล มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด อยู่ในระดับปานกลางรูปแบบการส่งเสริมพฤติกรรมเชิงพุทธจริยธรรมของนิสิตและนักศึกษา ผู้วิจัยขอเสนอรูปแบบ PMW Model; Precept, Meditation, Wisdom, เพื่อเป็นแนวทางของสถานศึกษาในการส่งเสริมพฤติกรรมเชิงพุทธจริยธรรมคือ PRECEPT MODEL ศีล, MEDITATION MODEL สมาธิ, WISDOM MODEL ปัญญา

พระสัจชัย ญาณวีโร (ทิพย์โอสธ) (2559) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง กระบวนการขัดเกลาพฤติกรรมของสามเณร วัดเจติยหลวง วรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่าสามเณรได้รับความรู้เกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธเจ้าสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงมีผลต่อการดำเนินชีวิตและเป็นประโยชน์อย่างมากคือการใช้ชีวิตอย่างรอบคอบ สนใจแก้ไขตนเองให้ดีในวันพระของวัดเจติยหลวง มีการเทศน์นำเอาธรรมะที่พระเทศน์มาใช้ได้ส่วนหนึ่งคิดว่าธรรมะจะทำให้เรามีจิตใจที่ผ่องใสการทำวัตรสวดมนต์ ช่วยให้มีความสามารถในการเรียนกัจจัตถะต่าง ๆ เป็นการสร้างส่งเสริมให้เป็นคนดีให้รู้จักหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รู้จักหน้าที่ของตนเอง ฝึกนิสัยให้ขยันหมั่นเพียร ฝึกให้รู้จักใช้เวลาให้เกิด

ประโยชน์ และมีความรับผิดชอบในการช่วยกันรักษาความสะอาด ความสามัคคี กิจวัตรวินัยบาตฉัน ทำวัตรเช้า เย็นให้เป็นประจำวัน แก้ไขพฤติกรรมที่ไม่ดีให้ดีขึ้นได้มีวัฒนธรรมการเป็นอยู่ที่ดีและการเป็นอยู่ช่วยขัดเกลาพฤติกรรมของสามเณร เช่นการสวดมนต์ เช้า เย็นทำให้รู้จักการมีจิตอาสา รู้จักแนวทางการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาสอนให้สามเณรมีความอ่อนน้อมถ่อมตนสิ่งสนับสนุนที่ทำให้เกิดการขัดเกลาพฤติกรรมของสามเณรคือ ทำวัตรสวดมนต์ เช้า เย็น เชื่อว่าทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่วตนแลเป็นที่พึงแห่งตนสอนให้มี หิริ ความละอาย โอตตัปปะความเกรงกลัวต่อบาป

แนวทางการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา 1) ด้านการอบรมสั่งสอนการขัดเกลาพฤติกรรมมีประโยชน์ เช่นการอบรมธรรมะที่สามารถนำมาใช้ได้ในชีวิตจริงควรมีสถานที่ฝึกฝนอบรมสามเณรก่อนที่เข้ามาอยู่ในเมืองใหญ่การทำวัตรสวดมนต์ การเรียนนักธรรม บาลี ภายในวัดให้เข้มงวดมากขึ้น 2) ด้านการปกครองครอบบรมสามเณรให้รู้จักความขยันและให้รู้จักกฎของวัด 3) ควรมีหลักธรรมที่ต้นแบบให้กับสามเณรควรเพิ่มเติมประเพณีทางพุทธศาสนาที่เป็นสิ่งสนับสนุนก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ดีงามที่สำคัญของวัดเจติยหลวง และการทำกิจกรรมร่วมกันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและพฤติกรรม 4) ครอบบรมสามเณรให้มีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิต เช่น การใช้ชีวิตอย่างรอบคอบไม่ประมาทในการทำสิ่งต่างๆ เพราะเต็มไปด้วยสิ่งล่อลวง

วิษณุภา เมธีวรฉัตร (2558) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธของมหาลัทธิราชภัฏภาคเหนือตอนล่าง 2 มหาวิทยาลัย ผลการวิจัย 1 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามตามลักษณะ 5 ด้านคือด้านบุคลิกภาพด้านวิชาการด้านทักษะด้านเจตคติ ด้านความคิดสร้างสรรค์ บุคลากรควรมีบุคลิกภาพภายนอกที่ดีและเป็นแบบอย่างที่ดีมีความเป็นผู้นำทางด้านวิชาการบุคลิกภายในต้องเป็นผู้พิจารณา คติดีเป็นคนใจเย็นมีอารมณ์ดีทัศนคติดีต่อโลกในแง่ดี 2 ด้านศีลธรรมได้ส่งเสริมให้บุคลากรมีความรับผิดชอบหน้าที่ ต่อการงานอย่างเต็มที่ที่มีการจัดอบรมถือศีลและปฏิบัติธรรมประจำปีการฝึกอบรมคลังสินคือการฝึกกายวาจาใจสมาธิคือการฝึกจิตทำนุปัญญาคือการฝึกองค์ความรู้ในการพัฒนานั่งสมาธิมีการส่งเสริมให้บุคลากรทำสมาธิให้จิตใจมีความสุขสงบก่อนปฏิบัติงานอยู่เสมอด้านปัญญาสนับสนุนให้บุคลากรปฏิบัติงานโดยใช้หลักความเห็นชอบและคิดชอบในการทำงาน 3 การพนันทรัพยากรมนุษย์ในด้านศีล 5 งานที่เน้นการพัฒนาพฤติกรรมทางกายวาจาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านศีลก่อให้เกิดทักษะและมีบุคลิกภาพที่ดีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางด้านสมาธิคือการพัฒนาจิตการพัฒนาทรัพยากรด้านสมาธิก่อให้เกิดเจตคติที่ดีในการทำงานการพัฒนาปัญญา หรือการพัฒนาความรู้เป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในขั้นสูงสุดและมีความสำคัญสูงสุดปัญญานำมาใช้กับความรู้ทางวิชาการและความคิดสร้างสรรค์

สุปรียา เปลือยหนองแข้ และประภัสสร ปรีเอี่ยม และวิไล จุมปาแฝด (2558) ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบไตรสิกขา เรื่อง หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาสำหรับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า 1) แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบไตรสิกขา เรื่อง หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีประสิทธิภาพ E1/E2 ได้เท่ากับ 84.96/84.86 2) ค่าดัชนีประสิทธิผลของการเรียนรู้ด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบไตรสิกขา มีค่าเท่ากับ 0.7150 3) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนโดยใช้แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบไตรสิกขาสูงกว่าก่อนเรียน

อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ 4) นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยกิจกรรมเรียนรู้แบบไตรสิกขาอยู่ในระดับมากที่สุด

อนุวัฒน์ กระสังข์ (2557) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธ ภายใต้กระแสบริโภคนิยมพบว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านการกำหนดนโยบายพบว่า 1 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านกำหนดนโยบายพบว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรที่จำเป็นจะต้องมีการกำหนดนโยบายหรือมีแผนการการพัฒนาและองค์การกิจกรรมต่างๆเพื่อเสริมระบบในการสั่งสอนอบรมให้ได้ผลยิ่งขึ้น 2 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านการสร้างโอกาสพบว่าเยาวชนไม่ได้รับการประสานร่วมมือหรือสร้างโอกาสให้ถูกต้องแต่ถูกแวดล้อมส่งเสริมให้หลงติดอยู่ในความอ้อยอิ่งในเรื่องปัจจัย 3 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ด้านการสร้างคุณค่าพบว่าการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้น 2 กระบวนการเรียนรู้ของเด็กเปลี่ยนแปลงจากอดีตคือการเป็นแหล่งเรียนรู้แห่งใหม่ที่กระตุ้นเรื่องการเรียนรู้ดึงดูดความสนใจจากเด็กและเยาวชนได้อย่างมาก โดยเฉพาะความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ทำให้เกิดสื่อใหม่ๆมากมายโดยเฉพาะอินเทอร์เน็ตที่มีข้อมูลจำนวนมากหาศาลเรื่องราวที่เด็กสนใจใคร่รู้เปิดกว้างให้เด็กเข้าไปค้นหาอย่างอิสระในขณะที่สื่อดั้งเดิมทั้งโทรทัศน์วิทยุหนังสือพิมพ์นิตยสาร อื่นๆซึ่งเป็นสื่อที่เข้าถึงได้ง่ายต่อการพัฒนารูปแบบการนำเสนอให้น่าสนใจโดยมีเป้าหมายการนำเสนอเชิงพาณิชย์มากยิ่งขึ้น 3 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาบริโภคนิยมของเยาวชนนั้นสถาบันครอบครัวสังคมต้องปรับเปลี่ยนมาตรฐานการเลี้ยงดูหรือการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาสติปัญญาของเยาวชนให้ถูกต้องเหมาะสมและการจัดการศึกษาอบรมขัดเกลาเยาวชนได้เรียนรู้และเข้าใจถึงคุณค่าวัฒนธรรมอันดีงาม โดยมีหลักไตรสิกขาคือ 1 การฝึกอบรมได้แก่การฝึกอบรมการพัฒนาด้านพฤติกรรม 2 การศึกษาได้แก่การฝึกอบรมพัฒนาทางด้านจิตใจ 3 การพัฒนาได้แก่การพัฒนาปัญญาและหลักธรรมที่สนับสนุนและสร้างภูมิคุ้มกัน กระแสบริโภคนิยมได้แก่วิธีการแห่งปัญญาแบบอริยสัจ 4 ที่มุ่งต่อการแก้ปัญหาที่จะต้องการพัฒนาและเป็นวิธีคิดที่เป็นไปตามเหตุและผลโดยสืบสาวจากผลไปหาเหตุแล้วทำการแก้ไขที่ต้นเหตุเพื่อขจัดปัญหาให้หมดไปโดยกระบวนการจะอยู่ในรูปแบบของการพัฒนาใน 3 ด้านร่วมกันคือพฤติกรรมจิตใจและปัญญา มีความสัมพันธ์อิงอาศัยกันและส่งผลต่อกันเป็นปัจจัยแก่กันในกระบวนการพัฒนาการพัฒนาองค์กร

สุทัศน์ บุญโถม (2557) ได้ศึกษาเรื่อง “การขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวกับพฤติกรรมเบี่ยงเบนของวัยรุ่นตอนต้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง” ผลการวิจัยพบว่า การขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวมี 4 แบบคือ 1) การไม่ทำตัวเป็นแบบอย่าง 2) การอบรมสั่งสอนบุตรในเวลาและโอกาสไม่เหมาะสม 3) การห่างเหินไม่แสดงความรักกอดหอมบุตรเพราะเชื่อว่าบุตรจะได้ใจและ 4) ไม่สอนทักษะชีวิตให้บุตรพ่อแม่วัยรุ่นอบรมสั่งสอนบุตรไม่เป็นด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวพบว่าวัยรุ่นตอนต้นที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนมาจากครอบครัวที่มีทั้งบิดาและมารดามากกว่าที่บิดามารดาแยกทางกันบิดามารดาสื่อสารกับบุตรวัยรุ่นเป็นเชิงลบเช่นการพูดสบประมาทเปรียบเทียบกับคนอื่นและมีความคิดเห็นแตกต่างจากบุตรด้านการปกครองดูแลบุตร (Parenting Style) มี 3 แบบคือแบบไม่ไว้วางใจควบคุมบังคับแบบตามใจและแบบไม่บังคับและไม่ตามใจแต่ทั้ง 3 แบบจะไม่เสถียรอาจเปลี่ยนมาเป็นแบบกึ่งบังคับกึ่งตามใจ

พระครูปลัดสุวัฒนเมธากุล (ชัยยันต์ สืบกระพันธ์) (2555) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง บำรุง การหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการ ดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบันมีความแตกต่างจากคนไทยในอดีตเนื่องจากปัจจัยหลาย อย่างเช่นเทคโนโลยีและการสื่อสารเพื่อให้เท่าทันกับโลกาภิวัตน์ที่เคลื่อนไหวไปอย่างรวดเร็วสิ่งเหล่านี้ มีสร้างความเจริญให้กับคนไทยในด้านวัตถุอย่างต่อเนื่องแต่กลับสร้างความเสื่อมถอยทางด้านจิตใจซึ่ง ก่อให้เกิดปัญหาใจเชิงจริยธรรมมากมายในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบันในทุกสาขา อาชีพและหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตสามารถแบ่งเป็น 3 ชั้นคือ 1.พุทธจริยศาสตร์ระดับ ต้นได้แก่หลักเบญจศีลและเบญจธรรม 2. พุทธจริยศาสตร์ระดับกลางได้แก่ ศีล 8 กุศลกรรมบถ 10 ประการ 3. พุทธจริยศาสตร์ระดับสูงได้แก่มรรคมีองค์ 8 ส่วนการบูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบันสามารถทำได้โดยนำหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับต้นมา บูรณาการกับการดำเนินชีวิตของคนบุคคลทั่วไปได้แก่นิสิตนักศึกษาครูอาจารย์ข้าราชการนักธุรกิจ และนักการเมืองหลักพุทธจริยศาสตร์ระดับกลางมาบูรณาการกับการดำเนินชีวิต ของกลุ่มผู้ปฏิบัติ ธรรมได้แก่แม่ชีอุบาสิกอุบาสิกาและนำหลักพุทธจริยศาสตร์มาบูรณาการการดำเนินชีวิตได้แก่ พระภิกษุและสามเณรและองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการ ดำเนินชีวิตของคนไทยของคนไทยในปัจจุบันได้แก่ free model เป็นหลักการที่เกิดจากการบูรณาการ หลักพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของคนไทยในปัจจุบันเข้ากับทุกสาขาอาชีพเมื่อนำไป บูรณาการและสามารถแก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชีวิตของคนไทยในปัจจุบันให้เบาบางลง

เยาวเรศ พันธุ์โนราช (2554, หน้า 92-97) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนากิจกรรมการ เรียนรู้โดยใช้บทเรียนสำเร็จรูปประกอบการสอนตามหลักไตรสิกขา เรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัย พบว่า 1) กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้บทเรียนสำเร็จรูปประกอบการสอนตามหลักไตรสิกขามีประสิทธิภาพ เท่ากับ 86.61/85.65 ผ่านเกณฑ์ 80/80 2) นักเรียนที่เรียนรู้โดยใช้บทเรียนสำเร็จรูปประกอบการสอน ตามหลักไตรสิกขา มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .05 3) นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้โดยใช้บทเรียนสำเร็จรูปประกอบการสอน ตามหลักไตรสิกขา โดยภาพรวมอยู่ในระดับพอใจมาก

นิลุบล วงศิลา (2553, หน้า 82-87) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ ตามหลักไตรสิกขาเพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัย พบว่า แผนการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขามีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 85.85/84.79 ค่าดัชนี ประสิทธิภาพของการเรียนรู้มีค่าเท่ากับ 0.7411 นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อน เรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ด้วยแผนการ จัดการเรียนรู้ตามไตรสิกขา โดยรวมอยู่ในระดับมาก

ลัดดาวลย์ ศรีนิมิตแก้ว (2552, หน้า 125- 129) วิจัยเรื่องแนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริม คุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพผลการศึกษาพบว่าการจัด กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในด้านความซื่อสัตย์จะกระตุ้นให้นักศึกษาได้แสดงพฤติกรรมต่อ บุคคลอื่นตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นมี มีอุปนิสัยที่ติงามรู้สึกผิดชอบชั่วดีละอายต่อบาปไม่ทุจริตคดโกง ไม่เอาเปรียบผู้อื่นในด้านความเมตตากรุณาจะทำให้นักศึกษาแสดงถึงความช่วยเหลือผู้อื่นทั้งร่างกาย

แรงใจด้วยความเต็มใจเมื่อเห็นผู้อื่นมีทุกข์และได้รับความเดือดร้อนพัฒนาและสร้างเสริมจิตใต้สำนึก ให้บริการแก่สังคมเช่นกิจกรรมการเสียสละร่างกายแรงใจเพื่อให้ผู้อื่นกิจกรรมการแบ่งปันน้ำใจเพื่อเพื่อนมนุษย์กิจกรรมฝึกสมาธิเป็นต้นด้านความรับผิดชอบสูงส่งเสริมให้นักศึกษาตระหนักถึงบทบาทและความรับผิดชอบต่อที่พึ่งมีต่อตนเองและผู้อื่น มีความพากเพียรพยายามละเอียดรอบคอบรับผิดชอบ ในการงานกลุ่มเช่นกิจกรรมความรับผิดชอบต่อกิจกรรมการฝึกการทำงานเป็นทีมเป็นต้นด้านความ กตัญญูกตเวทีมุ่งให้นักศึกษาลึกถึงคุณความดีและแสดงออกในสิ่งที่ดีต่อบุพการีครูอาจารย์และผู้มี อุปการะคุณ เช่น กิจกรรมเคารพ รักใคร่ใส่ใจบุพการีกิจกรรมครอบครัวอบอุ่นกิจกรรมวันไหว้ครู กิจกรรมพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมเป็นต้นด้านความมีระเบียบวินัยเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกกระตุ้นให้ นักศึกษาแสดงพฤติกรรมที่ดีเพื่อประโยชน์สุขต่อตนเองและ ผู้อื่นเช่นกิจกรรมสร้างวินัยเด็กไทยตรง เวลากิจกรรมการใช้สถานการณ์สมมุติกิจกรรมสร้างเสริม ภาวะผู้นำและการทำงานเป็นทีมเป็นต้น ด้านความเสียสละให้นักศึกษารู้จักเสียสละความสุขของตนเองเพื่อทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นและส่วนรวม เช่นกิจกรรมเสริมสร้างปลูกจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมกิจกรรมแบ่งปันความสุขเป็นต้นด้านความสุภาพ อ่อนโยนเพื่อให้นักศึกษาแสดงออกซึ่งกิริยามารยาทที่น่านวลรู้จักกาลเทศะอ่อนน้อมถ่อมตนพูดสุภาพ มีสัมมาคารวะเช่นกิจกรรมอนุรักษ์คำสุภาพจะทำการอบรมมารยาททางภาษาไทยกิจกรรมส่งเสริมการ กล่าวคำทักทายเป็นต้นด้านความร่วมมือและรู้จักสามัคคีเพื่อให้นักศึกษาได้แสดงออกถึงความพร้อม เปรียงเห็นคุณค่าของความสามัคคีเช่นกิจกรรมนักศึกษาเข้าร่วมใจสามัคคีกิจกรรมสามัคคีคือพลังเป็นต้น ด้านความอดทนทำดีใช้ความคิดแก้ปัญหาอุปสรรคต่างๆเช่นกิจกรรมทำงานร่วมใจแข่งขันกีฬาสถาบัน กิจกรรมเยาวชนรักษาสีสิ่งแวดล้อมเป็นต้น

เพียงใจ คงพันธ์ (2553, หน้า 34-36) ได้วิจัยเรื่องการศึกษาจริยธรรมของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัย นครศรีธรรมราชปีการศึกษา 2553 ผลการศึกษาพบว่าความคิดเห็นของนักศึกษา เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมจริยธรรมของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ทางด้านกายกรรมคือการขโมยผลงานเพื่อมา เป็นของตนการทรมานสัตว์เพื่อ เห็นแก่ความสนุกสนานข่มเหงรังแกผู้ที่อ่อนแอกว่าไม่คิดจะกระทำ เพราะเป็นการกระทำที่ไม่ดีไม่ถูกต้องทั้งด้านวัจกรรมคือการพูดยุยงให้เพื่อนทะเลาะกันพูดประจบ สอพลอพูดข่มขู่ผู้อื่น ไม่คิดที่จะกระทำเพราะเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง

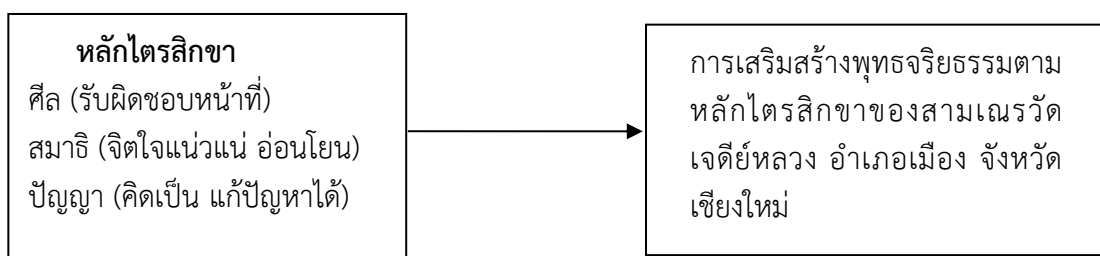
รัตนา กรวงศ์ศรี และคณะ(2550, หน้า 49-51) ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม นักเรียน นักศึกษา โรงเรียนลำปางพณิชยการและเทคโนโลยีจังหวัดลำปางผลการศึกษา พบว่า ด้านการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียนควบคู่ไปกับกิจกรรมการเรียนการสอนครูมีความเห็นว่า มีความปรารถนาอย่างดี อย่างจริงใจต่อการอบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนประพฤติปฏิบัติ ตนเป็นแบบอย่างที่ดีมีการพูดให้นักเรียนมีกำลังใจที่จะมุ่งมั่นพัฒนาตนให้เป็นคนดีสำหรับความเห็น ของนักเรียนครูมีความปรารถนาดีอย่างจริงใจต่อการอบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนอบรมสั่ง สอนคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่ไปกับกิจกรรมการเรียนการสอนยกตัวอย่างเรื่องราวในชีวิตจริงมา ใช้อบรมสั่งสอนด้านการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมครูและนักเรียนมีความเห็นว่า มีอาคารสิ่งปลูกสร้างบริเวณโรงเรียนจัดวางผังอย่างเป็น ระเบียบจัดบอร์ดให้ความรู้ในวันสำคัญและ เทศกาลต่าง ๆ อาคารบริเวณโรงเรียนมีความสะอาดเรียบร้อยด้านการจัดกิจกรรมของโรงเรียนที่จัด ขึ้นเพื่อพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียนครูมีความเห็นว่าโรงเรียนได้จัดส่งนักเรียนเข้าร่วม ประกวดมารยาทและสวดสารพันะจัดกิจกรรมบรรพชาอุปสมบทหมู่ในโอกาสพิเศษต่าง ๆ และให้

ความสำคัญกับกิจกรรมการพัฒนามีระเบียบวินัยของนักเรียนและสำหรับนักเรียนเห็นว่าโรงเรียนได้จัดกิจกรรมบรรพชาอุปสมบทหมู่ในโอกาสพิเศษต่าง ๆ อ้ายให้ความสำคัญกับกิจกรรมการพัฒนาความมีระเบียบวินัยของนักเรียนและมีกิจกรรมหลายอย่างเพื่อมุ่งเน้นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้านการกำหนดระเบียบปฏิบัติและการควบคุมการปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมครูและนักเรียนมีความเห็นว่าโรงเรียนได้ประชุมครูและนักเรียนเพื่อชี้แจงความเข้าใจในระเบียบปฏิบัติโรงเรียนและใช้วิธีการยกย่องชมเชยหรือให้รางวัลเป็นแนวทางในการชักจูงให้นักเรียนปฏิบัติตามและครูมีความเอาใจใส่นักเรียนเพื่อแก้ไขปัญหาพฤติกรรมของนักเรียน

ฤทธิชัย แกมนาค และพระครูวิมลศิลป์ (มปป) ได้ศึกษาเรื่อง “พฤติกรรมเชิงจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาของสามเณรชาวไทยภูเขาที่ศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจังหวัดเชียงราย” พบว่า สามเณรชาวไทยภูเขาที่ศึกษาอยู่โรงเรียนพระปริยัติธรรมส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 15-16 ปีมีชาติพันธุ์เป็น ม้ง และอาข่า ผู้ควบคุมดูแลเป็นเจ้าอาวาสได้รับความอุปถัมภ์จากเจ้าอาวาสผลการเรียนรวม (ปีที่ผ่านมา) อยู่ระหว่าง 2.00 – 2.49 และผู้ปกครองมีอาชีพเป็นเกษตรกร สามเณรชาวไทยชาติพันธุ์มีระดับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีระดับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับมากทุกข้อโดยพฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านความกตัญญูกตเวทีมีค่าสูงสุดด้านความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาสามเณรชาวไทยภูเขามั่นใจว่าพระพุทธรูปเจ้าไตรสรณ์ธรรมจริงรู้สึกซาบซึ้งถึงพระปัญญาธิคุณของพระพุทธเจ้าที่ว่าเป็นเลิศกว่าใครในโลกและมีความมั่นใจว่าหลักธรรมของพระพุทธเจ้าสามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตได้ ด้านความกตัญญูกตเวทีระลึกถึงทุกคนที่มีบุญคุณตลอดไปให้ความเคารพและเชื่อฟังต่อผู้ปกครองและช่วยเหลืองานที่ผู้ปกครองมอบหมายด้วยความเต็มใจด้านความเมตตากรุณา มีความปรารถนาดีต่อผู้ปกครองและเพื่อนนักเรียนมีความเอื้ออารีต่อญาติพี่น้องและมีความยินดีที่ได้แบ่งปันสิ่งของหรืออาหารให้เพื่อนด้านความรับผิดชอบรู้สึกชื่นชมเมื่อเห็นเพื่อนเก็บขยะจากพื้นไปใส่ถังขยะเมื่อเห็นเพื่อนทำความดีจะรู้สึกชื่นชมเพื่อนและจะพยายามทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จแม้ว่างานนั้นจะยากเพียงใดและด้านความซื่อสัตย์เมื่อเก็บของผู้อื่นได้จะส่งคืนเจ้าของมีความรับผิดชอบงานในหน้าที่ของตนและมีความละเอียดรอบคอบต่อการทำผิดสามเณรชาวไทยภูเขามีอายุที่ต่างกันและมีผู้อุปถัมภ์ที่ต่างกันมีผลทำให้มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกันแต่การมีชาติพันธุ์ที่ต่างกันและมีผู้ควบคุมดูแลที่ต่างกันไม่มีผลทำให้มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกัน

2.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวงวรวิหารอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาจากแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตฺโต) (2555, หน้า 708-779) ดังนี้

แผนภูมิภาพที่ 2.4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เกี่ยวกับการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และความรู้ในหลักธรรมของพุทธศาสนา สังคมศาสตร์ และวัฒนธรรมศาสตร์ เพื่อนำเสนอการพรรณนาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์จากแหล่งข้อมูลเป้าหมาย อันมีกระบวนการเพื่อการวิจัยดังนี้

- 3.1 การเลือกพื้นที่ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (Key Informants)
- 3.2 ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย
- 3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3.4 การสร้างและตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย
- 3.5 เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม
- 3.6 การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล
- 3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 การเลือกพื้นที่ ประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง (Key Informants)

3.1.1 การเลือกพื้นที่

ผู้วิจัยมีหลักเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่วิจัย ดังนี้ คือเป็นแหล่งชุมชนที่มีการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา ด้วยทางวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นสำนักเรียนขนาดใหญ่ สถานที่ที่มีสถานศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีเยาวชนมาบวชเรียนเป็นจำนวนมาก โดยการนำหลักคำสอนทางพุทธศาสนาไปประยุกต์ในการจัดการเรียนและการบริหารภายในวัด และมีการพัฒนาการศึกษาสามเณรหรือเยาวชนให้เข้มแข็งด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

3.1.2 การสำรวจพื้นที่ก่อนลงภาคสนาม

วัดเจติยหลวงวรวิหาร เป็นวัดเก่าแก่ในจังหวัดเชียงใหม่ มีชื่อเรียกหลายชื่อ ได้แก่ “ราชกุฎาคาร วัดโชติการาม” สร้างขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าแสนเมืองมา (พ.ศ.1913-1954) กษัตริย์ลำดับที่ 7 แห่งราชวงศ์มังราย ไม่ปรากฏปีที่สร้างแน่ชัด สันนิษฐานว่าวัดแห่งนี้จะสร้างในปี พ.ศ.1928-พ.ศ.1945 วัดเจติยหลวงเป็นพระอารามหลวงแบบโบราณ มีการบูรณะมาหลายสมัย โดยเฉพาะพระเจดีย์ ที่ปัจจุบันมีขนาดความกว้างด้านละ 60 เมตร เป็นองค์พระเจดีย์ที่มีความสำคัญที่สุดองค์หนึ่งในเชียงใหม่วัดเจติยหลวงสร้างอยู่กลางใจเมืองเชียงใหม่ ซึ่งแต่เดิมถือว่าเป็นศูนย์กลางทางการปกครองของอาณาจักรล้านนา ตั้งอยู่เลขที่ 103 ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีเนื้อที่ภายในวัดประมาณ 32 ไร่ 1 งาน 27 ตารางวา มีสถานที่ที่สำคัญทางการศึกษาของพระภิกษุสามเณร โรงเรียนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนนักรธรรม-บาลี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช

วิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เหล่านี้เป็นสถานที่อบรมบ่มเพาะพฤติกรรมอันพึงประสงค์ให้กับเยาวชน หรือสามเณรที่จะเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตของชาติต่อไป

3.1.3 การวางแผนก่อนปฏิบัติงานภาคสนาม

ผู้วิจัยได้ประชุมวางแผนปฏิบัติงานภาคสนามโดยมอบหมายภาระงานการวิจัยให้กับสมาชิกตามหัวข้อที่กำหนด และระยะเวลาทำการวิจัย ดังนี้

- ใช้เวลา 119 วัน ระหว่างเดือน 29 มิถุนายน – 24 เมษายน 2563

แผนการดำเนินงานตลอดโครงการวิจัย

กิจกรรม	ปีงบประมาณ 2562											
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.
ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง												
วางแผนการวิจัย	→											
สร้างเครื่องมือ		→										
ทดสอบคุณภาพของเครื่องมือ			→									
เก็บรวบรวมข้อมูล				→	→							
เขียนรายงานการวิจัย						→	→					
จัดทำรูปเล่ม							→					

3.1.4 ประชากรและการเลือกตัวอย่าง (Key Informants)

- ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ สามเณรในวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประมาณ 280 รูป

- การเลือกกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ สามเณรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key - Informant) ใช้แบบเจาะจง (Purposive Sampling) และมีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้ รวมจำนวน 25 รูป ประกอบด้วย

1. พระอาจารย์ที่มีหน้าที่ในการอบรมสามเณร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 3 รูป
2. ประธานสงฆ์หรือตัวแทน จำนวน 1 รูป
3. พระเถระที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 1 รูป
4. สามเณรจำนวน 20 รูป

3.2 ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

3.2.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ประวัติวัดเจติยหลวงวรวิหารและสามเณรในวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เอกสารข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดเชียงใหม่

3.2.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง และการสังเกตสภาพแวดล้อม

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบบันทึกการเก็บข้อมูลภาคสนามที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้น ดังนี้

1. บันทึกข้อมูลการเดินทาง
2. แบบสำรวจสภาพพื้นที่เบื้องต้น
3. แบบสนทนากลุ่ม (ย่อยและกลุ่มใหญ่)
4. แบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม
5. แบบบันทึก (จากการสังเกต หรือสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ)
6. แบบศึกษาประวัติชีวิต
7. อุปกรณ์อื่น ๆ ที่ช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ปากกา กระดาษ เครื่องบันทึกเสียง

กล้องถ่าย ภาพนิ่งและภาพเครื่องไหว

3.4 การสร้างและตรวจคุณภาพเครื่องมือวิจัย

เมื่อผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดทำเครื่องมือเสร็จแล้วได้นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรงด้านเนื้อหา (Content Validity) ได้แก่

1. บันทึกข้อมูลการเดินทาง
2. แบบสำรวจสภาพพื้นที่เบื้องต้น
3. แบบสนทนากลุ่ม (ย่อยและกลุ่มใหญ่)
4. แบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม
5. แบบบันทึก (จากการสังเกตหรือสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ)
6. แบบศึกษาประวัติชีวิต
7. อุปกรณ์อื่น ๆ ที่ช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ปากกา กระดาษ เครื่องบันทึกเสียง

กล้องถ่าย ภาพนิ่งและภาพเครื่องไหว

3.5 เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

เมื่อสร้างและตรวจสอบเครื่องมือดังกล่าวเสร็จแล้ว คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องทุกชนิด
2. เก็บข้อมูลจากเครื่องมือวิจัยโดยผู้วิจัยเป็นผู้กำหนดการวิจัยด้วยวิธีการต่อไปนี้

2.1 การสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วมได้มอบหมายให้ผู้ร่วมวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากพฤติกรรมของผู้เกี่ยวข้อง

2.2 การสัมภาษณ์เชิงลึกได้มอบหมายให้ผู้ร่วมวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัย 1 คน ต่อผู้ให้ข้อมูล 3 คน

2.3 ได้จัดเวทีเพื่อสนทนากลุ่ม (Focus group) จำนวน 10 รูป/คน มีคณะที่มวิจัย 7 รูป/คน และกลุ่มตัวอย่าง 10รูป/คน ณ สถานที่วัดเจติยหลวงวรวิหาร ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เวลา 08.30 – 16.10 น. พร้อมทั้งมอบผู้ดำเนินการดังนี้

2.3.1 ผู้ดำเนินการ 1 คน

2.3.2 ผู้ย่นคำถาม 2 คน

2.3.3 ผู้บันทึกภาพ 1 คน

2.3.4 ผู้จัดบันทึกข้อมูล 2 คน

2.3.5 ผู้อำนวยการความสะดวก (บริการทั่วไป) 1 คน

ในการสนทนากลุ่มนั้นได้จัดเป็นรูปแบบตัว ยู (U) ได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญนั่งเรียงลำดับกันไป ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นคณะผู้วิจัย และคณะผู้วิจัยได้สร้างความคุ้นเคยโดยการแนะนำตัวให้ผู้เข้าสนทนากลุ่มทราบเป็นรายบุคคล และขอให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญแนะนำตัวเป็นรายบุคคลเพื่อสร้างความคุ้นเคยก่อนสนทนากลุ่มตามลำดับหัวข้อที่กำหนดไว้

3.6 การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ เมื่อได้เก็บข้อมูลทั้งหมดแล้ว ผู้วิจัยได้ตรวจสอบคุณภาพข้อมูลเพื่อสร้างความเชื่อมั่น (Reliability) ดังนี้ คือ วิธี Data Triangulations method วิธี Investigations method และวิธี Theory method

1. การตรวจสอบความแบบสามเส้าจากการสัมภาษณ์

1.1 ได้แก่ผู้ให้ข้อมูล (สัดส่วนผู้วิจัย 1 : 3 คน จำนวน ผู้วิจัย 7 ท่าน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 25 รูป/คน) ตอบข้อคำถามในลักษณะคล้ายกันหรือตรงกัน

1.2 ข้อคำถามจะถามเวลาใด ข้อมูลจากที่ได้ ก็ถูกต้องตรงกัน

1.3 ข้อมูลที่ได้จากสถานที่ใดก็ได้ข้อมูลที่ถูกต้องตรงกัน หากข้อมูลในส่วนใดยังไม่ตรงกัน ผู้วิจัยต้องค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องตรงกันเพิ่มเติม

2. การตรวจสอบความแบบสามเส้าจากการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วม

2.1 ได้แก่ผู้ให้ข้อมูลพฤติกรรมของสามเณร ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป้าหมายการวิจัยจำนวน 5 คน ได้ข้อมูลในลักษณะที่สอดคล้องคล้ายกันหรือตรงกัน

2.2 ข้อสังเกตจะสังเกตเวลาใด ข้อมูลจากที่ได้ ก็ถูกต้องตรงกัน

2.3 ข้อมูลที่ได้จากสถานที่ใดก็ได้ข้อมูลที่ถูกต้องตรงกัน หากข้อมูลในส่วนใดยังไม่ตรงกันผู้วิจัยต้องค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องตรงกันเพิ่มเติม

3. การตรวจสอบความแบบสามเส้าจากการศึกษาเอกสาร

3.1 ข้อมูลจากเอกสารอย่างน้อยจาก 3 ฉบับ เช่น ข้อมูลพื้นฐานวัดเจติยหลวง และข้อมูลพื้นฐานจังหวัดเชียงใหม่และข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว

3.2 ข้อมูลจากเอกสารฉบับใดถูกต้องตรงกัน หากข้อมูลในส่วนใดยังไม่ตรงกัน ผู้วิจัยต้องค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องตรงกันเพิ่มเติมวิธี Investigations method ผู้เก็บข้อมูลทำการเก็บข้อมูลโดยไม่มีอคติ วิธี Theory method การเก็บข้อมูลทฤษฎีที่กำหนดยืนยันความถูกต้องไม่คลาดเคลื่อน

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีแบบอุปนัย (Analytic Induction) คือการนำข้อมูลแต่ละด้านมาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่โดยนำข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิมารวมกัน

2. การวิเคราะห์โดยจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) เป็นการวิเคราะห์ตัวแปรที่มีตัวแปรที่วิเคราะห์ตามนั้น คือ

2.1 การกระทำ (Acts) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลเพื่อสังเคราะห์ข้อมูลให้ได้ตรงกัน

2.2 กิจกรรมคล้ายกันโดยการสนทนากลุ่ม

2.3 การหาความหมายของข้อมูลเชิงลึก จากการศึกษาชีวประวัติบุคคลสำคัญในพื้นที่การศึกษาสภาพแวดล้อมทั่วไป

2.4 การมีส่วนร่วมของคณะวิจัยในการเก็บข้อมูลตามภาระงานที่ได้รับมอบหมายในแต่ละหัวข้อ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสังเกตสภาพพื้นที่ทั่วไป การสัมภาษณ์ชีวประวัติบุคคลสำคัญ การศึกษาเอกสารแล้วนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา นำมาเขียนร่วมรายงานร่วมกันเพื่อให้เห็นว่าข้อมูลที่ได้มานั้นเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่

3. การเปรียบเทียบข้อมูลโดยการนำข้อมูล เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสังเกตสภาพพื้นที่ทั่วไป การสัมภาษณ์ชีวประวัติบุคคลสำคัญ การศึกษาเอกสาร มาเปรียบเทียบข้อมูลให้มีความสอดคล้องตรงกัน

4. เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาโดยการนำข้อมูลจาก 25 ชุดมาเขียนเรียงกันว่าคนที่ 1-25 ว่าให้ข้อสัมภาษณ์การสังเกตและการศึกษาเอกสารว่าอย่างไรและนำมาเปรียบเทียบว่าเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร และคณะผู้วิจัยนำมาสรุปประเด็นให้สอดคล้องตรงกัน

5. การเขียนรายงานการวิจัยผู้วิจัยได้ทำการสำรวจพื้นที่และศึกษาข้อมูลต่าง ๆ จากนั้นได้ทำเครื่องมือในการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์ทั้งรายบุคคล รายกลุ่ม และแบบสังเกตสิ่งแวดล้อมจากนั้นได้มอบหมายให้คณะทำงานได้ไปดำเนินการเมื่อเสร็จแล้วจะได้นำเสนอผลงานวิจัยในรูปแบบการบรรยายเชิงวิเคราะห์ รวม 5 บท พร้อมรูปภาพประกอบการศึกษาวิจัยการสร้างการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ คณะผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยมาวิเคราะห์และจัดทำเป็นรูปแบบการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณร เพื่อนำมาใช้ในการเผยแพร่ที่ถ่ายทอดความเข้าใจและสามารถนำไปขยายผลในหน่วยงานและองค์กรอื่น ๆ ได้ ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อต่าง ๆ ดังนี้

1. เหตุผลและความจำเป็น
2. วัตถุประสงค์
3. การใช้หลักไตรสิกขาในการเสริมสร้างพุทธจริยธรรม
4. หลักการและวิธีการในการฝึกอบรมการจัดกิจกรรม
5. การประเมินผล

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ 1. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 2. เพื่อวิเคราะห์วิธีการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากสามเณรในวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 25 รูป เพื่อสอบถามถึงสภาพสิ่งแวดล้อมของสามเณรวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งผลการวิเคราะห์เนื้อหาแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์วิธีการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ส่วนที่ 3 ผลสรุปข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

4.1 ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

4.1.1 สภาพพื้นที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้ได้ทราบสภาพพื้นที่ที่ทำการวิจัยเป็นเบื้องต้น คณะผู้วิจัยทั้งหมด ประกอบด้วย คณะผู้วิจัยทั้งหมด ได้ร่วมกันทำการสำรวจสภาพทางกายภาพ สถานที่ตั้ง และสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งอาศัยข้อมูลจากเอกสารทั้งของราชการและเอกชน มาประกอบการวิเคราะห์และเรียบเรียง รวบรวม เพื่อสนับสนุนในการตอบโจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังต่อไปนี้

สภาพที่ตั้ง

วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร เป็นวัดเก่าแก่ในจังหวัดเชียงใหม่ มีชื่อเรียกหลายชื่อ ได้แก่ “ราชกุฎาคาร วัดโชติการาม” สร้างขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าแสนเมืองมา (พ.ศ.1913-1954) กษัตริย์ลำดับที่ 7 แห่งราชวงศ์มังราย ไม่ปรากฏปีที่สร้างแน่ชัด สันนิษฐานว่าวัดแห่งนี้น่าจะสร้างในปี พ.ศ. 1928-พ.ศ. 1945 วัดเจดีย์หลวงเป็นพระอารามหลวงแบบโบราณ มีการบูรณะมาหลายสมัย โดยเฉพาะพระเจดีย์ ที่ปัจจุบันมีขนาดความกว้างด้านละ 60 เมตร เป็นองค์พระเจดีย์ที่มีความสำคัญที่สุดองค์หนึ่งในเชียงใหม่ วัดเจดีย์หลวงสร้างอยู่กลางใจเมืองเชียงใหม่ ซึ่งแต่เดิมถือว่าเป็นศูนย์กลางทางการปกครอง

ของอาณาจักรล้านนา ตั้งอยู่เลขที่ 103 ถนนพระปกเกล้า ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีเนื้อที่ภายในวัดประมาณ 32 ไร่ 1 งาน 27 ตารางวา มีสถานที่ที่สำคัญทางการศึกษาของพระภิกษุสามเณร โรงเรียนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนนักระธรรม-บาลี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เหล่านี้เป็นสถานที่อบรมบ่มเพาะพฤติกรรมอันพึงประสงค์ให้กับเยาวชนหรือสามเณรที่จะเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตของชาติต่อไป

สภาพของวัดเจติยหลวง วรวิหาร โดยรวมเป็นชุมชนของพระสงฆ์ และสามเณร มีสถานที่ที่สำคัญทางการศึกษาของพระภิกษุสามเณร โรงเรียนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนนักระธรรม-บาลี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เหล่านี้เป็นสถานที่อบรมบ่มเพาะพฤติกรรมอันพึงประสงค์ให้กับเยาวชนหรือสามเณรที่จะเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตของชาติต่อไป

สภาพสิ่งแวดล้อมเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ และมีสถานที่ที่ศึกษาของพระภิกษุสามเณร คฤหัสถ์ทั่วไป

สภาพความเป็นอยู่

สภาพความเป็นอยู่ของสามเณรส่วนใหญ่อยู่แบบมีระบบการปกครอง มีการแบ่งเป็นคณะ การปกครอง ทิศเหนือเรียกว่า คณะหออธรรม ทิศใต้เรียกว่า คณะเจติยหลวง มีอาจารย์เป็นผู้ปกครองประจำคณะและกฎของตนเอง ฉันทอาหารที่โรงอาหารรวมกัน เป็นเหมือนกับโรงเรียนกินนอน พระภิกษุและสามเณรที่มาอยู่ที่นี่ พักอาศัยอยู่ในวัดเจติยหลวง และมีโรงเรียนพระปริยัติธรรมและระดับมหาวิทยาลัยในวัด ทำให้ภิกษุสามเณรได้โอกาสทางการศึกษา

สถานที่สำคัญของวัดเจติยหลวง วรวิหาร

วัดเจติยหลวงวรวิหาร มีพระเจติยหลวง ที่ปัจจุบันมีขนาดความกว้างด้านละ 60 เมตร เป็นองค์พระเจติยที่มีความสำคัญที่สุดองค์หนึ่งในเชียงใหม่ วัดเจติยหลวงสร้างอยู่กลางใจเมืองเชียงใหม่ วิหารหลวงที่มีขนาดใหญ่ พระนอนเก่าแก่ วิหารหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต วิหารบูรพาจารย์ และเป็นที่ตั้งเสาหลักเมืองเชียงใหม่ซึ่งแต่เดิมถือว่าเป็นศูนย์กลางทางการปกครองของอาณาจักรล้านนา มีสถานที่ที่สำคัญทางการศึกษาของพระภิกษุสามเณร โรงเรียนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนนักระธรรม-บาลี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา เหล่านี้เป็นสถานที่อบรมบ่มเพาะพฤติกรรมอันพึงประสงค์ให้กับเยาวชนหรือสามเณรที่จะเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตของชาติต่อไป

กิจกรรมของวัดเจติยหลวง วรวิหาร

วัดเจติยหลวง วรวิหารมีการดำรงชีวิตแบบของพระภิกษุสามเณรที่เป็นนักเรียนทั่วไป โดยมีกิจวัตรของพระสงฆ์ ดังนี้ ตื่นเช้าเตรียมบิณฑบาต กลับมาฉันที่กุฏิของใครของมัน เวลา 08.00-09.00 ทำวัตร สวดมนต์ตอนเช้า จากนั้นสามเณรไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนพระปริยัติธรรม และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา ภายในวัด เวลา 11.00-12.00 จากนั้นพระภิกษุสามเณรก็ไปเรียนหนังสือต่อ จนกระทั่งเวลา 17.00-18.00 น. ทำวัตรสวดมนต์เย็น จากนั้นเวลา 18.30-21.00 น. พระภิกษุสามเณรไปเรียน นักระธรรม และบาลีศึกษา ของสำนักเรียนศาสนศึกษา วัดเจติยหลวง วรวิหาร กิจกรรมต่าง ๆ ของวัดที่น่าสนใจ คือ ประเพณีใส่ขันดอกจัดขึ้นประจำทุกปี ระหว่างปลายเดือนมิถุนายนถึงต้นเดือนพฤษภาคม และเป็นสถานที่จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาของทางจังหวัดเชียงใหม่โดยทั่วไป

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวมาแล้ว สามารถสรุปเป็นข้อค้นพบ (Fact finding) ได้ว่า สามเณรไม่มีรายได้เฉลี่ย วัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของจังหวัดเชียงใหม่ มีประเพณีใส่ขันดอกหรือเรียกว่า การบูชาเสาหลักเมืองจัดขึ้นประจำปี ระหว่างปลายเดือนมิถุนายนถึงต้นเดือนพฤษภาคม และเป็นสถานที่จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาของทางจังหวัดเชียงใหม่ โดยทั่วไป

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวมาแล้ว สามารถสรุปเป็นข้อค้นพบ (Fact finding) ได้ว่า สามเณรไม่มีรายได้เฉลี่ย วัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของจังหวัดเชียงใหม่ มีประเพณีใส่ขันดอกหรือเรียกว่า การบูชาเสาหลักเมืองจัดขึ้นประจำปี ระหว่างปลายเดือนมิถุนายนถึงต้นเดือนพฤษภาคม และเป็นสถานที่จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาของทางจังหวัดเชียงใหม่ โดยทั่วไป ชาวล้านนามีประเพณีบูชาเสาอินทขิลถือว่าเป็นการทำบุญอุทิศให้แก่บรรพชนผู้ล่วงลับไปแล้ว วัดเป็นสถานที่จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาของทางจังหวัดและโรงเรียนใกล้เคียง เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนมีส่วนในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้อย่างดี

4.1.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

จากการที่คณะผู้วิจัยทั้งหมด ได้ทำการแบ่งกลุ่มการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคลและการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตามแบบเครื่องมือการสัมภาษณ์ พร้อมทั้งอาศัยข้อมูลจากเอกสารทั้งของราชการและเอกชน มาประกอบการวิเคราะห์และเรียบเรียง รวบรวมเพื่อสนับสนุนในการตอบโจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มปรากฏโดยภาพรวม ดังต่อไปนี้

คุณค่าและประโยชน์ของหลักไตรสิกขา

พบว่า ในส่วนของศีลเป็นสิ่งที่ควบคุมความประพฤติของสามเณรเป็นอย่างดีเพราะว่าสามเณรนั้นเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าการรักษาศีลของสามเณรจึงเป็นสิ่งสำคัญในการใช้ชีวิตทำให้สามารถควบคุมความประพฤติและทำให้เกิดความเรียบร้อยได้มากขึ้นสมาธิก็มีความสำคัญอีกประการหนึ่งเนื่องด้วยว่าเมื่อมีศีลแล้วสมาธิก็จะมีตามมาก็จะสามารถใช้ในการศึกษาเล่าเรียนหรือในการฝึกสมาธิในเชิงกรรมฐานรวมทั้งการใช้ชีวิตประจำวัน ในด้านการฝึกสมาธิตรงๆถ้าได้ฝึกสมาธิแล้วก็จะเกิดประโยชน์อย่างสูงในทางพระพุทธศาสนา

ผู้สัมภาษณ์รูปที่ 1 กล่าวว่า ประการแรกความสำคัญของไตรสิกขานี้มีผลอย่างยิ่งต่อตัวของผู้ให้ข้อมูลเองว่ามีความสำคัญและเป็นอุปกรณ์ในการใช้ในการศึกษาทางด้านปริยัติ และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

ผู้สัมภาษณ์รูปที่ 2 ได้ให้ความเห็นไว้ว่าไตรสิกขามีผลอย่างยิ่งต่อชีวิตของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยถือว่าเป็นแบบแนวทางในการดำเนินชีวิตให้ไม่หลงไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งทิศทางที่จะก่อให้เกิดความไม่สำเร็จในชีวิตได้ กล่าวโดยสรุปก็คือทำให้มีทิศทางการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องโดยอิงอาศัยอยู่กับพระพุทธศาสนา

ผลการสัมภาษณ์ในภาพรวมสรุปว่า ศีล เพื่อเอามาใช้ควบคุมกาย และวาจา ให้มีความสะอาดบริสุทธิ์ คือ ไม่พูด ไม่ทำ ให้วิบัติผิดร่องรอยจนกระทบตนเอง หรือกระทบคนอื่นให้เดือดร้อนสมาธิ เพื่อเอามาใช้ควบคุมจิต ไม่ให้หนีไปเที่ยว ไม่ให้คิดฟุ้งซ่านในทางที่เป็นอกุศลและปัญญา เพื่อให้รู้เท่าทันโลก รู้เท่าทันชีวิต รู้เท่าทันคน พุดง่าย ๆ เพื่อให้รู้เท่าทันตามความเป็นจริง

กิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา

ผู้สัมภาษณ์รูปที่ 3 ได้ให้ความเห็นว่า โดยปกติที่วัดเจติยหลวงแห่งนี้มีองค์กรสามเณรที่เรียกว่า คณะกรรมการสามเณรซึ่งประกอบด้วยประธานรองประธานคณะกรรมการบริหารสามเณรทั้งหมดซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าอาวาสวัดเจติยหลวงได้รับการรับรองเพื่อการคิดและการทำกิจกรรมซึ่งเกิดจากการกลั่นกรองจากคณะกรรมการสามเณรเป็นที่เรียบร้อยแล้วโดยอาจมีการประชุมหรือการพูดคุยกันนอกรอบอย่างสบายๆจนกระทั่งเกิดตกตึกแล้วแปลผลมาเป็นโครงการในการทำกิจกรรม ซึ่งกิจกรรมทั้งหมดก็จะพิจารณาครอบด้านตามความสามารถในด้านต่างๆหากความสามารถไม่ถึงหรือมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นหรือคณาจารย์ให้คำปรึกษาก็จะนำไปปรึกษากันแล้วแปลผลออกมาเป็นโครงการอย่างนี้ก็มี ส่วนหนึ่งที่สำคัญก็คือความดारीในการทำกิจกรรมส่วนมากก็จะมาจากข้างบนกล่าวคือเจ้าอาวาสพระสงฆ์เถระภายในวัดหรืออาจารย์ผู้ดูแลรับผิดชอบทางด้านต่าง ๆ ที่มองเห็นความบกพร่องของกิจกรรมที่จะเติมเต็มความสามารถและทักษะของสามเณรพอจะให้คำแนะนำ โดยส่วนใหญ่ก็จะเน้นใน 3 ด้านหลัก ๆ ด้วยกันกล่าวคือ

1. กิจวัตรดีก็คือการไหว้พระสวดมนต์การเก็บปิดกวาดที่อยู่เสนาสนะการดูแลตนเองการประชุมซึ่ง มุ่งเน้นความสามัคคีเป็นสำคัญ การไหว้พระสวดมนต์นี้นับได้ว่าเป็นการฝึกเรื่องศีลสมาธิปัญญาโดยตรง

2. การรับผิดชอบดี หมายถึงในตอนเย็น ๆ ที่วัดเจติยหลวงแห่งนี้มีการเรียนนักธรรมและบาลีตามเกณฑ์มาตรฐานหรือคนที่สอบผ่านในแต่ละชั้นขึ้นไปก็จะเรียนในชั้นที่ตนเองยังไม่ผ่านไม่ว่าจะเป็นนักธรรมหรือบาลีก็ตามเพราะฉะนั้นการรับผิดชอบนี้กล่าวได้ว่าเป็นการฝึกตนเองในการรับผิดชอบซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการที่จะสร้างกฎระเบียบวินัยและกติกาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความรับผิดชอบต่อตนเองซึ่งจะเป็นการปูพื้นฐานความรับผิดชอบต่อสังคมรับผิดชอบต่อชาติ ที่สำคัญการศึกษปริยัติธรรมนี้เป็นการศึกษาเนื้อหาคำสอนโดยตรงของพระพุทธเจ้าว่าท่านสอนให้ทำอย่างไรและสอนให้เว้นอย่างไรซึ่งก็รวบรวมทั้งกลุ่มของศีลสมาธิและปัญญาในเชิงสมาธิในเชิงทฤษฎีนั่นเอง

3. ด้านความประพฤติ ในส่วนนี้วัดเจติยหลวงก็จะมีพระอาจารย์ประจำดูแลรับผิดชอบอบรมอย่างใกล้ชิดต่อสามเณร เพื่อให้สามเณรที่อยู่ภายใต้การดูแลมีความประพฤติเรียบร้อยเป็นที่น่าเลื่อมใสของศรัทธาสาธุชน และในแต่ละด้านมีกิจกรรมในการรองรับแนวความคิดในเรื่องของการฝึกฝน 3 ด้านหลัก ๆ ดังกล่าว เช่น การทำวัตรเช้าเย็นมีการเช็คชื่อและการตรวจดูความเรียบร้อย เช่น สามเณรที่เดินทางเข้ามาภายในพระอุโบสถห่มผ้าเรียบร้อยไหมถอดรองเท้าเป็นอย่างไรนั่งตามแถวที่ได้กำหนดไว้โดยเรียงตั้งแต่สามเณรที่บวชกลอนไล่ลงไปตามลำดับจนถึงสามเณรซึ่งบวชทีหลังสุดและบางครั้งก็มีการวางสามเณรถึงแม้จะบวชในช่วงเวลาเดียวกันแต่ว่าบางรูป ก็ไม่มีความพยายามในการสวดท่องเพื่อที่จะขอฉายาในพระพุทธศาสนา ซึ่งธรรมเนียมการขอฉายาหรือมีฉายานี้จะมีเฉพาะภายในวัดที่สังกัดคณะธรรมยุตและใกล้ชิดกับวัฒนธรรมธรรมเนียมธรรมยุตส่วนกลางเท่านั้น ในระหว่างนี้ก็จะมีการตรวจสอบดูสามเณรว่าประณมมือเป็นอย่างไรบ้างการนั่งพับเพียบนำมาซึ่งความเลื่อมใสและอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานนั่งไม่ค่อมคั่งไม่คั่นเนื้อคั่นตัวนั่งดูเป็นตัวตรงเป็นสมาธิแบบนี้เริ่มต้นโดยมีอาจารย์หรือกลุ่มสามเณรบางกลุ่มในการตรวจสอบความเรียบร้อยในส่วนนี้ซึ่งทำจนกระทั่งให้สามเณรที่บวชใหม่สามารถในการที่จะนั่งตัวตรงไม่พูดคุยกให้เป็นระเบียบและนั่งตามแนวแถวที่ถึงแม้

จะไม่มีการจัดแต่ก็รู้ว่าควรนั่งในแถวไหนและเป็นระเบียบได้อย่างไรดังนี้ เป็นต้นซึ่งเป็นการรองรับในการฝึกฝนในเรื่องความมีระเบียบวินัย อีกส่วนหนึ่งเป็นการตามตรวจสอบเรื่องความรับผิดชอบและความตรงต่อเวลาเพราะฉะนั้นก็จะมีระเบียบข้อกฏเกณฑ์การท้าวตรีและหลังการท้าวตรีโดยมีคณะกรรมการชุดหนึ่งในการดูแล นอกจากนี้ก็เป็นการตรวจพฤติกรรมอื่น ๆ เช่น การถอดรองเท้าซึ่งถือว่าเป็นวินัยขั้นพื้นฐานว่าถอดได้เรียบร้อยเหมาะสมหรือไม่ การห่มผ้าจีวรนุ่งสบงเรียบร้อยอย่างไร ผ้าผ่อนท่อนสบเป็นอย่างไรบ้างโดยมีสามเณรรุ่นพี่ดูแลรุ่นน้องให้คำแนะนำและสอนวิธีการในการห่มผ้าเรื่อง ความสะอาดในการดูแลตนเอง ดูแลสถานที่ ดูแลครูบาอาจารย์ ดังนี้ เป็นต้น

ผู้สัมภาษณ์รูปที่ 4 ได้พูดเสริมผู้ให้สัมภาษณ์รูปที่ 3 ไว้ว่าใน 3 ประเด็นที่กล่าวมา เป็นการเสริมสร้างจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาใน 3 ด้านคือศีล สมาธิ และปัญญาเพราะการไหว้พระสวดมนต์นี้นับได้ว่าเป็นการฝึกเรื่องศีลสมาธิปัญญาโดยตรง และสามารถช่วยปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ ทำให้จิตใจเกิดความสงบร่มเย็น ช่วยระงับความฟุ้งซ่านและทำให้มีปัญญาในการดำเนินชีวิตมากขึ้น

ผลการสัมภาษณ์ในภาพรวมสรุปว่า พระเมื่อรักษาศีลของพระก็เรียกว่าเป็นการรักษาสภาพปกติของพระ ถ้าพระไม่ปฏิบัติตามศีลก็ไม่ใช่อยู่นสภาพปกติของพระ คือจะเป็นประพฤตินเหมือนชาวบ้าน โดยทั่วไป แม้แต่ชาวบ้านทั่วไปก็มีศีลของชาวบ้าน อย่างศีล ก็แสดงถึงความเป็นอยู่ 5 ปกติของคนทั่วไป ฉะนั้นการมีศีลทำให้ทุกคนได้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข เพราะแต่ละคนๆ ก็รักษาสภาพปกติของตน เมื่ออยู่เป็นปกติ จิตใจเป็นปกติแล้ว ไม่ว่าจะพูดจะทำอะไร จะคิดนึกในสิ่งทั้งหลายก็จะทำได้ราบรื่นดี แต่ถ้าจิตใจไม่ปกติ พูดและทำผิดปกติแล้ว ก็จะเกิดความขัดแย้ง ปั่นป่วนวุ่นวายจะไปคิดทำการงานอะไรที่เป็นไปในทางที่ติงาม ก็เป็นไปได้อย่างยาก มีแต่จะนำไปสู่ความทุกข์เพราะฉะนั้น คนเราทุกคนจึงต้องมีศีลไว้เป็นพื้นฐานอันมั่นคงในจิตใจ เพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะดำเนินก้าวหน้าไปในกิจการงาน

สมาธิ เป็นสิ่งที่ช่วยปูพื้นฐานทั้งหมดสำหรับบุคลิกภาพและพฤติกรรมทางสังคม การทำงานที่มีสมาธิ เกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีสิ่งที่ตนเองสนใจเป็นการแสดงให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมรอบตัวมีความสำคัญต่อการพัฒนาพฤติกรรมอย่างมาก บุคคลอื่นไม่สามารถจะเป็นผู้ที่ทำให้เกิดสมาธิได้ สมาธิต้องเกิดจากตัวเองเท่านั้นและเมื่อเกิดสมาธิแล้วสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข

ปัญญาช่วยในการใช้แก้ปัญหา เพื่อให้สำเร็จผลสามารถที่จะสืบค้นเหตุปัจจัย และแยกแยะวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นตัวเอื้ออำนวยในการที่จะแก้ปัญหา และทำกิจการให้สำเร็จผลได้ การแก้ปัญหาและพึ่งพาตนได้ด้วยความรู้คิดพิจารณา คิดเองเป็น ฉะนั้นหลักการรู้จักคิดและคิดเป็น จึงเป็นจุดเน้นในพระพุทธศาสนา และเป็นหลักที่ทำให้คนพึ่งตนเองได้

4.2 ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์วิธีการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของ สามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ในการวิจัยเรื่องนี้ คณะผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลภาพสนาม โดยกำหนดให้คณะผู้วิจัยทุกท่าน เป็นผู้สังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ โดยเข้าไปมีส่วนร่วมแล้วบันทึกสิ่งที่สังเกตนั้น แล้วนำมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลทั้งหมดแล้วจึงนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ในการตอบโจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย แล้วเขียนบรรยายหรืออธิบายเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ตามความเป็นจริงตามต่อไปนี้

คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สังเกตการณ์ความเป็นไปต่าง ๆ ของสภาพแวดล้อมของชุมชน โดยได้ลงพื้นที่สังเกตตั้งแต่วันแรกที่เดินทางไปถึงและในวันถัดมาได้ลงสังเกตการณ์ต่ออีก ในการสังเกตการณ์นั้นได้แบ่งคณะผู้วิจัยไปสังเกตการณ์กิจกรรมต่าง ๆ ตามกรอบที่ได้ตั้งไว้อย่างมีส่วนร่วม โดยแบ่งคณะผู้สังเกตออกเป็น 2 สายด้วยกัน เรื่องที่สังเกตการณ์นั้น คณะผู้วิจัยได้ออกแบบการสังเกตแบบมีส่วนร่วมไว้ 5 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่

4.2.1 คุณค่าและประโยชน์ของหลักไตรสิกขาสำหรับสามเณร

ผลการสัมภาษณ์ในภาพรวมพบว่า 1. ศีล ทำให้เตือนสติปัญญา และเป็นทางในการทำ ความดีปกติทำให้จิตและกายสงบขึ้นมีพฤติกรรมที่เรียบร้อยขึ้น ทำให้จิตใจสงบขึ้น ช่วยขัดเกลาใน เรื่องต่าง ๆ ทำให้รู้คุณของพระพุทธพระธรรมและพระสงฆ์ ศีลทำให้สามเณรเป็นสมณะงามอย่าง สามเณร ทำให้จิตใจเกิดความสงบร่มเย็น การรักษาศีล ภาวนา มีประโยชน์ต่อชีวิต ให้ชีวิตอยู่ใน ครรลองที่ถูกต้อง รักษาคำสอนของพระพุทธเจ้า มีประโยชน์เพราะทำหน้าที่ให้เป็นคนที่สุภาพ เรียบร้อย ไม่ทำให้อื่นเดือดร้อน รู้ตัวว่ากำลังทำอะไรอยู่ มีคุณค่าที่จะทำให้ชีวิตมีระเบียบวินัยมาก ขึ้น ศีลเป็นคำสอนที่ดังามที่สามเณรต้องปฏิบัติตาม ทำให้สามเณรตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม

2. สมาธิ ช่วยให้สติต่อการทำงาน ได้สติและสมาธิช่วยในการดำเนินชีวิตช่วยให้มีความตั้งใจ มั่น เมื่อเรามีสมาธิฝึกจิตจะทำให้เรานิ่งอยู่ในอารมณ์สติดีงาม ช่วยระงับความฟุ้งซ่าน เป็นคนใจเย็นลง เป็นคนใจเย็นลง ช่วยเสริมสร้าง สติ ความรู้ตัว มีความนิ่งมากขึ้น สามารถควบคุมความคิดได้ ทำให้มี วินัย ช่วยให้มีจิตใจแน่วแน่มากขึ้น ทำให้ชีวิตไม่ออกนอกกรอบ ทำให้จิตใจหนักแน่นมากขึ้น ทำให้มี สติก่อนทำอะไรเสมอ ๆ มีอากัปกริยาเรียบร้อยมากขึ้น มีสติรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา มีความไม่ประมาท ระวังตัวตัวเองมากขึ้น ทำให้มีความนึกคิดที่ดีกว่าเด็กในวันเดียวกัน ทำให้จิตใจไม่วุ่นวาย รู้จักผิด ชอบชั่วดี

3. ปัญญา เป็นสิ่งสำคัญมากเฉพาะ พระเณร ต้องมีปัญญารอบรู้ในสิ่งต่าง ๆ รู้ในธรรมของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำให้คิดได้อย่างใช้ปัญญา สามารถแยกแยะผิดถูกชั่วดี มองโลกในแง่ดีและคิด บวกมากขึ้น ได้รู้ในสิ่งที่ควรรู้ ได้ฟังธรรม เป็นต้นทำให้เกิดปัญญา รู้จักใช้ปัญญาในการใช้ชีวิตมากขึ้น ทำให้เกิดศรัทธาที่ถูกต้องต่อพระพุทธศาสนา ทำให้มีปัญญาในการดำเนินชีวิต ได้เรียนหลักธรรมใน ขณะที่บวช ใช้ปัญญาในการใช้ชีวิตมากขึ้น เป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ เข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธ ศาสนามากขึ้น รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาให้มากขึ้น ช่วยให้จิตใจสงบระงับมากขึ้น ทำให้คนฉลาด กลายเป็นคนเก่ง รู้จักการปรับหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้ดี

4.2.2 กิจกรรมการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณร

ผลการสัมภาษณ์ในภาพรวมพบว่า ควรส่งเสริมให้สามเณรศึกษาธรรมให้มากและส่งเสริม ในการปฏิบัติ ควรมีการดำเนินกิจกรรมตามความเหมาะสมของสมณสงฆ์ ทำให้สามเณรรู้ประโยชน์ ของการรักษาศีล สามเณรบางรูปมีปัญหาด้านจิตใจพุทธจริยธรรมช่วยให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ การออกค่ายกิจกรรมมีส่วนในการช่วยเปิดโลกทัศน์ รู้จักปล่อยวางมากขึ้น จัดอบรมการปฏิบัติธรรม การทำวัตรสวดมนต์ต่อการทำสมาธิจิตใจให้ดีขึ้นกว่าเดิม ฝึกการรักษาศีล ทำให้สามเณรมีวินัยมาก ขึ้น การรักษาศีลก็เหมือนกับการรักษาศีล ควรให้พระเณรทุกรูปมีส่วนร่วมในกิจวัตรของวัดต่าง ๆ เช่น ทำวัตร เข้า เย็น ให้รักษาศีลธรรมให้ดี ดำเนินตามทางสายกลาง รู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพิ่ม มากขึ้น

จริยธรรมด้านความประพฤติควรเสริมสร้างให้สามเณรรู้จักครูบาอาจารย์มากขึ้น ทำให้สามเณรได้ฝึกสมาธิวันละหลายชั่วโมง กิจกรรมฝึกสมาธิช่วยให้สามเณร รู้จักปลูกปัญญา เพื่อให้สามเณรรู้หลักในการปฏิบัติ ควรมีการศึกษาพัฒนาให้สูงขึ้น ๆ ไป มีความตั้งใจมากขึ้น แบ่งกลุ่มกันทำหน้าที่ให้ชัดเจน การรักษาวินัยปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรช่วยให้มีผลดีต่อชีวิตพระเณร ฝึกการทำสมาธิ ้วยุ่นได้ฝึกจิต ทำให้จิตใจสงบมากขึ้นกว่าเดิม ศึกษาหลักธรรมวินัยให้มากขึ้น ให้มีสติรู้ตัวตลอดเวลา รู้จักปรับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทำให้สามเณรเข้าใจคำสอนทางพระพุทธศาสนามากขึ้น

การสร้างคามตระหนักรู้ทำให้สามเณรเกิดความเข้าใจในธรรมะให้ลึกซึ้ง เพื่อออกไปต่อยอดได้ มีความสามารถในการแยกแยะผิดถูกชั่วดีได้ ศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ ควรเปิดโลกทัศน์สิ่งใหม่บ้าง ออกนอกสถานที่ มีความรับผิดชอบในการเรียนรู้ รับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองทำให้ส่งผลไม่ติด I ติด F รู้จักสร้างความสามัคคี สร้างความสะอาด ทั้งด้านกายภาพและจิตใจ ใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ในการดำเนินชีวิต มีปัญญาทำให้รู้จักทำความดี รู้จักคิดไตร่ตรองในสิ่งต่างๆ ได้ดีมากขึ้น อบรมให้รู้จักบาปกรรมมากขึ้น เพื่อให้กลัวบาป ใช้ปัญญาให้มากๆ แนวทางการดูแล และให้ความรู้รอบตัวให้กับสามเณรให้ทันโลกทันเหตุการณ์ อบรมสั่งสอนให้แนวทางการดำเนินชีวิตหลากหลายรูปแบบ รับผิดชอบในชีวิตตนเองให้ดีมากขึ้นกว่า หลังจากที่บ้านแล้ว

4.2.3 ปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณร

จากการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มย่อยผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลด้านปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาและนำเสนอปัจจัยในภาพรวมเป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. มีความสำคัญอย่างมากเพราะเป็นหน้าที่ของพระ เมื่ออยู่ในศีลก็จะทำอะไรผิดน้อยลง ต้องอบรมสั่งสอนบ่อยๆ สถานที่อยู่อาศัยต้องพร้อม อบรมสั่งสอนให้มาก ๆ ทำให้ผู้ที่ไม่รู้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาได้รับรู้ ได้เรียนรู้หลักไตรสิกขา ความเมตตา รู้จักรักษาศีล สถานที่ที่มีส่วนทำให้พฤติกรรมเปลี่ยน เป็นคนมีสติมากขึ้น การทำวัตรสวดมนต์

2. พุทธจริยธรรมมีส่วนช่วยให้พระเณรดีขึ้น มีพฤติกรรมดีขึ้นตามเหตุปัจจัย สร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี หาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ มาช่วยอบรมสั่งสอน อบรมสมาธิ ปัญญาทำให้รู้แจ้งในธรรมะ ศีล สมาธิ ปัญญา ทำให้เกิดแนวทางการดำเนินชีวิต สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ มีศรัทธาที่ถูกต้องต่อพระพุทธศาสนา รู้หลักพระพุทธศาสนา บุคคลที่ดีมีส่วนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้ตาม คิดก่อนทำเสมอ ๆ การภาวนา การนั่งสมาธิ ควรมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3. เมื่ออยู่ในปัญญาก็จะทำให้ทำงานรอบคอบมากขึ้น ให้แนวคิดในทางที่ดี สามเณรต้องให้ความร่วมมือในทุกกิจกรรม ด้านการศึกษาควรมีการเรียนรู้ให้มากกว่าในห้องเรียน สามารถปรับแนวทางการดำเนินชีวิตด้วยความยืดหยุ่น มีใจแน่วแน่มากขึ้น ทำให้รู้จักหลักปฏิบัติในคำสอนพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง ตัวอย่างที่ดี ดีว่าคำสอน ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น ตัวอย่างที่ดี ดีกว่าคำสอน การศึกษา อบรมนักรรรม ส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาบาลี

4. การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมบนพื้นฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ คุณค่าดั้งเดิม ตามหลักศาสนา เศรษฐกิจ เป็นต้น

4.2.4 แนวทางดำเนินชีวิตด้วยหลักไตรสิกขา

ทำตามข้อวัตรปฏิบัติที่ครูบาอาจารย์ได้เป็นแนวทาง เพื่อเป็นการส่งเสริมหลักไตรสิกขา และเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิต การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมบนพื้นฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ ส่งเสริมหลักไตรสิกขาแนวทางการดำเนินชีวิตให้กับสามเณรได้ใช้ชีวิตอย่างมีสติปัญญา ใช้ชีวิตอย่าง ไม่ประมาท ให้สามเณรฝึกรักษาศีล สมาธิ ปัญญา ทำให้สามเณรได้ฝึกอบรมสมาธิ ศีล ปัญญา เกิด ความสามัคคีหมู่คณะและเพื่อลาสิกขาออกไปก็สามารถนำไปใช้ในชีวิตขณะที่เป็นฆราวาสได้ สิ่งสำคัญ คือ การเรียนรู้ ร่วมมือ และการลงมือปฏิบัติ ทำให้เกิดปัญญา ความรอบรู้ มีหลักการในชีวิตที่เรียบง่ายรู้พอเพียงในการใช้ชีวิต รักษาข้อวัตรปฏิบัติให้ดี และปรับตามความเหมาะสม การดำเนินตามหลัก ไตรสิกขาช่วยให้ตนเองมีวินัย ไม่เบียดเบียนคนอื่น ลดความอยากได้บ้างเล็กน้อย หลักคำสอน พระพุทธเจ้าช่วยให้เข้าใจชีวิตมากขึ้น มองเห็นตามความเป็นจริงตามหลักไตรสิกขา มีแนวทางในด้าน การเรียนการสอน หาความรู้เกี่ยวกับแนวทางพระพุทธศาสนาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นประโยชน์ ต่อตนเอง และสามารถนำไปใช้กับผู้อื่นได้ หากกลัวบาปกลัวกรรม เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตว่า ทำตนไม่ให้เดือดร้อนต่อผู้อื่น เป็นคนตรงต่อเวลา รู้จักกาลเทศะ ทำให้เกิดเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต ให้แก่สามเณร รู้จักคุณงามความดี และหลักธรรมเพื่อนำมาใช้ในชีวิต การรักษาศีลส่งผลดีต่อชีวิต คือ ไม่เดือดร้อน การเสริมสร้างชีวิตของตน คือ การไม่เบียดเบียนตนและทำให้คนอื่นเดือดร้อน ทำงานสุจริต

4.2.5 หลักธรรมในการดำเนินชีวิต

ผลการสัมภาษณ์ในภาพรวมพบว่า การใช้หลักธรรม ด้านของสติ ความระลึกได้ เพื่อเป็น การเตือนตัวเองในแต่ละวัน รู้จักควบคุมความคิดเพื่อไม่ให้ภัยเกิดแก่ตน จิตเราเป็นตัวคุมอารมณ์ ใช้เหตุผลเหนืออารมณ์ ใช้ปัญญาและขันติ ความอดทนและน้อมนำมาปฏิบัติ การได้รับการฝึกฝน ปฏิบัติตามคำสอนทำให้รู้จักการทำความดี มีการเสียสละ มีจิตอาสาต่อสถานที่ที่ตนเองอาศัยอยู่ ใช้หลักสมาธิกับศีล ในการดำเนินชีวิต เพราะสมาธิทำให้เกิดปัญญา ทำให้เกิดความยับยั้งชั่งใจ ควรทำ ในสิ่งที่ควรและไม่ควรซึ่งสอดคล้องกับศีล เมื่อเกิดสมาธิ ปัญญาแล้วสามารถรักษาศีลให้อยู่ครบตาม หลักการพระพุทธเจ้าใช้หลักธรรมขันติ อดทนต่อสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะหนักหรือเบา ก็สามารถที่จะผ่านไป ได้ หลักธรรมขันติ ความอดทน การดำเนินชีวิตต้องใช้ปัญญา ใช้หลักธรรมความประมาท ใช้หลัก พรหมวิหารสี่ประการ การเป็นคนว่าสอนง่าย พระสงฆ์บางท่านก็เป็นแบบอย่างที่ดีของสามเณรได้ ศีล ช่วยให้รู้ว่าจะสิ่งไหนควรทำและไม่ควรทำ สมาธิ คิดอย่างมีสติ ทำอย่างมีสติ ปัญญา การพินิจ พิจารณา สิ่งที่ถูกต้องหรือผิด ผิดควรหลีกเลี่ยง ถูกควรเพิ่มพูนให้มาก รักษากาย วาจา และใจให้เรียบร้อย เสมอ ๆ เอาศีลเป็นที่ตั้ง พยายามให้ผิดศีลน้อยที่สุด ละอายต่อบาปมีความเมตตาต่อสรรพสัตว์ ทั้งหลาย เราควรฝึกการใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิตให้มาก ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในชีวิตที่เป็นอยู่

4.3 ส่วนที่ 3 ผลสรุปข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลัก ไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

จากการที่คณะผู้วิจัยทั้งหมด ได้ข้อค้นพบจากภาคสนาม ทั้ง 3 เล้า คือ การสังเกต การ สัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มของชุมชนบ้านแสนคำ พบว่านอกจากประเด็นที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยยังค้นพบในส่วนที่ต้องปรับปรุงแก้ไข เพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ได้แก่เปิดโอกาสให้ทุกภาค ส่วนของสังคมในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการควบคุม ติดตาม และตรวจสอบให้การปฏิบัติงาน

เป็นไปอย่างโปร่งใส มีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล ตลอดจนคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อผู้มีส่วนได้เสียองค์กรต้องมีการยุทธศาสตร์ใช้การวิเคราะห์และประเมินจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เป็นไปอย่างผสมผสานกลมกลืนกับสภาพความเป็นไปของสิ่งแวดล้อม จึงจะทำให้บ้านวัดโรงเรียน อยู่กันอย่างเข้มแข็ง ด้านประเพณีวัฒนธรรมก็มีส่วนในการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต่อไปเพราะมีการสืบทอดทางด้านประเพณีวัฒนธรรมกันอย่างไม่ขาดสาย

ดังนั้นจึงสรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า ในส่วนของศีลเป็นสิ่งที่ควบคุมความประพฤติของสามเณรเป็นอย่างดีเพราะว่าสามเณรนั้นเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าการรักษาศีลของสามเณรจึงเป็นสิ่งสำคัญในการใช้ชีวิตทำให้สามารถควบคุมความประพฤติและทำให้เกิดความเรียบร้อยได้มากขึ้นสมาธิก็มีความสำคัญอีกประการหนึ่งเนื่องด้วยว่าเมื่อมีศีลแล้วสมาธิก็จะมีตามมาก็จะสามารถใช้ในการศึกษาเล่าเรียนหรือในการฝึกสมาธิในเชิงกรรมฐานรวมทั้งการใช้ชีวิตประจำวัน ในด้านการฝึกสมาธิตรงๆถ้าได้ฝึกสมาธิแล้วก็จะเกิดประโยชน์อย่างสูงในทางพระพุทธศาสนา

ผู้ให้สัมภาษณ์รูปที่ 5 ให้ความเห็นว่า ประการแรกความสำคัญของไตรสิกขานี้มีผลอย่างยิ่งต่อตัวของผู้ให้ข้อมูลเองว่ามีความสำคัญและเป็นอุปกรณ์ในการใช้ในการศึกษาทางด้านปริยัติ และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ได้ให้ความเห็นในคำถามประเด็นเดียวกันนี้ว่าไตรสิกขามีผลอย่างยิ่งต่อชีวิตของท่านโดยถือว่าเป็นแบบแนวทางในการดำเนินชีวิตให้ไม่หลงไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งทิศทางที่จะก่อให้เกิดความไม่สำเร็จในชีวิตได้ กล่าวโดยสรุปก็คือทำให้มีทิศทางในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องโดยอิงอาศัยอยู่กับพระพุทธศาสนาการจัดแถวนี้ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย กล่าวคือด้านหน้าด้านข้าง 2 ข้างซ้ายขวาและด้านหลังตรงกับคนอื่นหรือไม่ ถ้าหากไม่ตรงก็ให้ยับและนั่งให้เรียบร้อย นี่เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในการสร้างบรรทัดฐานทางวินัยให้รับผิดชอบเรื่องความมีระเบียบและขยายไปไม่ว่าจะไปที่ไหนเข้าประชุมทำกิจกรรมซึ่งมีคนหมู่มากก็จะใช้เกณฑ์นี้และถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ส่งผลและเห็นผลจับต้องได้มาเป็นเวลานาน เพราะเบื้องต้นก่อนหน้านั้นสามเณรที่ยังไม่มีระเบียบหากว่ามีคนไปทำลายระเบียบนั้นคณะกรรมการชุดหนึ่งเห็นความไม่ปกตินั้นก็จะนำเรื่องเข้าที่ประชุมและนำเสนออาจารย์ฝ่ายปกครองเพื่อจะนำว่ากล่าวตักเตือนลงโทษและทำให้จนกลายเป็นปกตินิสัยต่อไป

ผู้ให้สัมภาษณ์รูปที่ 6 กล่าวว่า ในส่วนที่ไม่เรียบร้อยและยังไม่สามารถดำเนินการให้เรียบร้อยได้เช่นหอฉันซึ่งโดยปกติแล้ววัดเจตีย์หลวงพระภิกษุสามเณรที่ออกไปรับบิณฑบาตก็ไม่อุดมสมบูรณ์มากนักทางวัดเจตีย์หลวงจึงจัดให้มีถวายเพลในทุกๆวันโดยใช้งบประมาณจากแหล่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นศรัทธาหรืองบประมาณของวัดเองโดยจ้างแม่ครัวมาทำครัวแต่ในส่วนของการจัดตั้งโต๊ะเรื่องการทำความสะอาดเรื่องการล้างถ้วยล้างจานภายหลังจากที่ฉันแล้วหรือความสะอาดห้องหอฉันในส่วนนี้ก็ยิ่งถือว่ายังไม่เป็นระเบียบวินัยมากนักและยังต้องมีการพัฒนาปรับปรุงต่อไปอีกมาก ผู้ให้ข้อมูลให้ข้อสังเกตว่าถ้าสามเณรรูปใดหรือคณะใดก็ตามหากไม่มีระเบียบที่จุดหนึ่งก็จะทำให้ขาดระเบียบไปถึงจุดอื่น ๆ ได้ เช่น สามเณรที่เล่นเกมตีกอล์ฟข้างเคียงก็คือ จะทำให้ขาดระเบียบต่อมา คือนอนตื่นสาย ไม่ไปรับบิณฑบาต ไม่ไปทำวัตร ไม่เรียนหนังสือ และกิริยามารยาทไม่งดงาม ทำให้ล้มเหลวในการศึกษาในที่สุด เพราะฉะนั้นการจะเริ่มต้นในการรักษากิจวัตรเป็นความรับผิดชอบ

พื้นฐานที่สำคัญที่สุดรายการดูแลตนเอง ดูแลสถานที่ และดูแลบุคคลอื่นควรให้ผู้ใหญ่เปิดรับฟังความคิดเห็นของสามเณรบ้าง อย่าเอาตนเองเป็นใหญ่

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสังเกตการณ์ในการวิจัยเรื่องนี้

คณะผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูลภาพสนาม โดยกำหนดให้คณะผู้วิจัยทุกท่านประกอบด้วย พระภิกษุจำนวน 5 รูป เป็นผู้สังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ โดยเข้าไปมีส่วนร่วมแล้วบันทึกสิ่งที่สังเกตนั้น แล้วนำมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลทั้งหมดแล้วจึงนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ในการตอบโจทย์วิจัยและวัตถุประสงค์ของการวิจัย แล้วเขียนบรรยายหรืออธิบายเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ตามความเป็นจริงตามต่อไปนี้

การวิจัยพบว่า คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สังเกตการณ์ความเป็นไปต่าง ๆ ของสภาพแวดล้อมวัดเจติยหลวงวรวิหาร โดยได้ลงพื้นที่สังเกตตั้งแต่วันแรกที่เดินทางไปถึงและในวันถัดมาได้สังเกตการณ์ต่ออีก ในการสังเกตการณ์นั้นได้แบ่งคณะผู้วิจัยไปสังเกตการณ์กิจกรรมต่าง ๆ ตามกรอบที่ได้ตั้งไว้อย่างมีส่วนร่วม โดยแบ่งคณะผู้สังเกตออกเป็น 2 สายด้วยกัน เรื่องที่สังเกตการณ์นั้น คณะผู้วิจัยได้ออกแบบการสังเกตแบบมีส่วนร่วมไว้ 5 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่

1. ด้านการอบรมสั่งสอนการขัดเกลาพฤติกรรม มีคุณค่าและมีประโยชน์ เช่น ได้รู้จักธรรมะในพระพุทธศาสนามากขึ้น นำมาใช้ได้ในชีวิตจริงได้รับความรู้เกี่ยวกับคำสอน คือการใช้ชีวิตอย่างรอบคอบ การใช้ชีวิตอย่างราบรื่น สนใจแก้ไขตนเองให้ดีขึ้น
2. การดำเนินกิจกรรมของสามเณรในวัดเจติยหลวง วรวิหารนี้เป็นอย่างไรบ้าง เช่น กิจกรรมการทำวัตรสวดมนต์ การเรียนนิกกรรม บาลี กิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด
3. ด้านการปกครองการเป็นอยู่ในวัดเจติยหลวงวรวิหารมีหลักการอะไรบ้างที่ช่วยขัดเกลาพฤติกรรมของสามเณร แต่ละเรื่องมี เช่น ทำให้รู้จักความขยันและทำให้เรามีความรู้เกี่ยวกับการรู้จักใช้ชีวิตให้อยู่รอด มีกฎของวัดที่ตั้งเป็นข้อตกลงของกันและกัน สามเณรปฏิบัติก็จะทำให้เป็นเครื่องกล่อมเกล่าให้สามเณรดีได้
4. หลักธรรม ประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่เป็นสิ่งสนับสนุนก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ดีงามที่สำคัญของวัดเจติยหลวง ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสามเณร
5. การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตของสามเณร เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วอวดตา หือตตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตนทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วใช้ชีวิตอย่างรอบคอบไม่ประมาทในการทำสิ่งต่าง ๆ

ข้อค้นพบที่ได้จากการลงภาคสนาม

จากการที่คณะผู้วิจัยทั้งหมด ประกอบด้วยพระภิกษุ จำนวน 5 รูป ได้ข้อค้นพบจากภาคสนาม ทั้ง 3 เสา คือ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร พบว่า ในส่วนที่สามเณรต้องปรับปรุงแก้ไข เพื่อพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ 1) ความรู้เกี่ยวกับคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เช่น การปฏิบัติตนเองให้ดีขึ้น สอนให้รับผิดชอบตนเอง เพราะเป็นวัดในเมืองมีสภาพแวดล้อมที่มีความเสี่ยงต่อภัยต่าง ๆ ทั้งหลอกลวงและหลงไปตามอารมณ์ของกิเลสตัณหาได้ง่าย 2) สามเณรมีทัศนคติที่ดีต่อการคำสอนของพระอาจารย์เช่น สอนให้ตั้งใจเรียนหนังสือ สอนให้ทำกิจวัตรประจำวันให้ดีขึ้น แต่ยังขาดอุปนิสัยในการแสดงออกเพื่อการเรียนรู้ ต้องสร้าง

เสริมนิสัยเรื่องการใฝ่รู้ใฝ่เรียนให้มากขึ้น 3) การใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตจริง คือ สามเณรมีความเชื่อว่า อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตนทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่วใช้ชีวิตอย่างรอบคอบไม่ประมาทในการทำสิ่งต่างๆ

ดังนั้นจึงสรุปเป็นความจริงขั้นพื้นฐาน (Grounded Theory) ได้ว่า สามเณรต้องมีความรับผิดชอบตนเองสูง ต้องฝึกความรับผิดชอบด้วย เพราะสามเณรที่มาอยู่ด้วยกันมีจำนวนมาก จะให้อาจารย์ดูแลอย่างทั่วถึงคงเป็นไปได้ ฝึกความอดทนหลายประการ และมีความซื่อสัตย์ในคำสอนของพระอาจารย์ที่ดูแลเพราะท่านก็อยากให้เราเป็นคนดีของสังคม และเชื่อทำดียอมได้ดี ทำชั่วยอมได้ชั่ว พุทธศาสนสุภาษิตประจำว่า อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน

ผลการศึกษาชีวประวัติบุคคลและผลงานผู้นำชุมชนในการทำกิจกรรม

ผลการวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องนี้ มีผู้นำที่มีศักยภาพและความเข้มแข็งในการพัฒนาพฤติกรรมของสามเณร เรื่องกระบวนการขัดเกลาพฤติกรรมของสามเณร วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับและนับถือ และรวมทั้งเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณอย่างมากและเป็นอาจารย์ผู้คอยควบคุมพฤติกรรมของสามเณร คณะผู้วิจัยเป็นผู้ค้นหาหรือแสวงหาความจริงใน 2 ด้าน คือ ด้านภายนอก ได้แก่บริบทหรือสิ่งแวดล้อมทางด้านวัฒนธรรม และภายใน ได้แก่ ความรู้สึก นึกคิด อุดมการณ์ หลักการ ความเชื่อหรือมโนทัศน์ที่ฝังอยู่ในจิตใจของผู้นี้ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ แล้วมาบรรยายหรืออธิบายตามความเป็นจริง ดังนี้

ชีวประวัติบุคคลสำคัญ

1. ชื่อ -พระมหาอุดร ธิปวิโส
2. ที่อยู่ - วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร ต.พระสิงห์ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200
3. ประวัติการศึกษา -น.ธ.เอก, ป.ธ.6, ระดับปริญญาตรี ศน.บ.(รัฐศาสตร์การปกครอง)
4. การประกอบอาชีพ - นักบวช ครูสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม –บาลี และสายสามัญ
5. บทบาทในการต่อสู้/พัฒนา -ให้การอบรมสั่งสอน และเป็นผู้ปกครองดูแลสามเณร ให้การพัฒนาด้านจิตใจและดูแลพฤติกรรมของสามเณร โดยการกำกับดูตามมติของคณะสงฆ์ วัดเจดีย์หลวงวรวิหาร
6. อุดมการณ์ในการทำงานเพื่อชุมชน/แรงจูงใจ - เพื่อพัฒนาศักยภาพของศาสนทายาท ให้ดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขตามแนวของพระพุทธเจ้า และเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับสามเณรด้วย
7. ผลงานที่เด่น ๆ -ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการสงฆ์วัดเจดีย์หลวง วรวิหาร และได้รับการแต่งตั้งเป็นครูดีเด่นจากสำนักงานกลุ่มโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา
8. รางวัลที่ได้รับ -เป็นบุคลากรดีเด่นอันดับ 1 ของโรงเรียนสามัคคีวิทยาทาน ซึ่งเป็นโรงเรียนในความอุปถัมภ์ของวัดเจดีย์หลวง วรวิหาร
9. ความมุ่งมั่นที่มีจิตอาสา - มีความต้องการที่จะพัฒนาคุณภาพของสามเณรศีลศีรอาราม ตามแนวคำสอนของหลวงปู่พุทธพจน์วรารักษ์ อดีตเจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวงวรวิหาร
10. ความภาคภูมิใจ -ได้เห็นสามเณรเป็นผู้ตั้งอยู่ในหลักการดี 4 ประการ คือ การเรียนดี, การงานดี, กิจวัตรดี, ความประพฤติดีและประพฤติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า
11. คุณธรรมประจำใจ - ความดีอยู่ที่ความเสียสละ ชัยชนะอยู่ที่ขันติธรรม

12. แนวทางการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมด้าน –ให้การอบรมหลังทำวัตรเช้า – เย็น เพื่อกระตุ้นให้สามเณรเห็นคุณค่าในความดีทั้ง 4 ประการ คือ การเรียนดี, การงานดี, กิจวัตรดี, ความประพฤติดีและประพฤติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

13. อื่น ๆ – มีความคาดหวังกับสามเณร คือให้เป็นผู้มีความรักและห่วงใยในพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวง อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ 1. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา 2. เพื่อวิเคราะห์วิธีการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา และ 3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวง การวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามเริ่มจากการเลือกพื้นที่ในการวิจัย การสำรวจพื้นที่ก่อนลงภาคสนามและการวางแผนก่อนการปฏิบัติงาน การเลือกกลุ่มศึกษาผู้ให้/ข้อมูลสำคัญและเทคนิคการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากสามเณรในวัดเจติยหลวง อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 25 รูป เพื่อสอบถามถึงสภาพสิ่งแวดล้อมของสามเณรวัดเจติยหลวงและนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย

5.1 สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มการสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคลและการสนทนากลุ่มของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามแบบเครื่องมือการสัมภาษณ์ และอาศัยข้อมูลจากเอกสารทั้งของราชการและเอกชนประกอบการวิเคราะห์และเรียบเรียง รวบรวมเพื่อสนับสนุนตอบโต้และวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มปรากฏดังนี้

5.1.1 ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวง อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่

คุณค่าและประโยชน์ของหลักไตรสิกขา

แกนการศึกษาพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงวางรากฐานเป็นวงจรของการฝึกหัดอยู่ 3 ด้านคือ กาย (พฤติกรรม) สมาธิ (วาจา) และใจ (จิต) เรียกว่าไตรสิกขา การศึกษาทั้ง 3 ด้านนี้เป็นกระบวนการสำคัญที่มุ่งเน้นให้ชาวพุทธทุกคนต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจ เมื่อเข้าใจชัดแล้วก็จะอยู่และสัมผัสโลก ตัวตน อารมณ์และการเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างเข้าใจและรู้ทัน เพราะฉะนั้นนำเอาไตรสิกขามาใช้ปฏิบัติในรูปแบบของวงจรชีวิตจึงเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ตัวโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระภิกษุสามเณรซึ่งอยู่ใกล้ชิดพระพุทธศาสนาต้องนำเอาการศึกษาในรูปแบบนี้มาใช้ในชีวิตประจำวันให้สอดคล้องเกิดความสุขในชีวิตรู้จักได้ศึกษาและได้ข้อสรุปว่า สามเณรที่อาศัยอยู่ในวัดเจติยหลวงได้รับการอบรมตามกระบวนการของไตรสิกขาซึ่งคล้ายตัวอยู่ในรูปกิจกรรมอันสอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดของวัด 3 ดี คือ ความประพฤติดี (ศีล) กิจวัตรดี (สมาธิ) และความรับผิดชอบดี (ปัญญา)

กิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา

การดำเนินกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของวัดเจติยหลวง กล่าวคือ วัดเจติยหลวงมีโครงสร้างด้านองค์กรสามเณรที่เรียกว่า คณะกรรมการสามเณร

ประกอบด้วยประธาน รองประธาน คณะกรรมการบริหารสามเณร ทั้งหมดได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าอาวาสในการเห็นชอบของคณะกรรมการบริหารวัด (ฝ่ายสงฆ์) ลักษณะของกิจกรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภท 1) จากคำสั่งเจ้าอาวาส หรือ พระเถระโดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายปกครองภายในวัดต้องการให้คณะกรรมการสามเณรดำเนินการภายใต้กิจกรรมที่จะขับเคลื่อนพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เช่น ปัญหาภัยยาเสพติด ทักษะการใช้ชีวิต การวางแผนอนาคต เป็นต้น 2) องค์กรสามเณรร่วมกันคิดและการทำกิจกรรมซึ่งเกิดจากการถกเถียงเรียบร้อยแล้ว ซึ่งพิจารณาตามความสามารถในด้านต่าง ๆ จนก่อให้เกิดกิจกรรม เช่น พี่สอนน้อง ประสบการณ์ชีวิต การวางแผนเป้าหมายชีวิต การทบทวนข้อปฏิบัติ ทบทวนข้อวัตร เป็นต้น โดยจะเน้นใน 3 มิติหลักอันสอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือ

1. ด้านความประพฤติ (ศีล) มีพระอาจารย์ประจำดูแลรับผิดชอบอย่างใกล้ชิดสามเณร เพื่อให้สามเณรที่อยู่ภายใต้การดูแลมีความประพฤติเรียบร้อย ในแต่ละด้านมีกิจกรรมในการรองรับแนวความคิดในเรื่องของการฝึกฝน 3 ด้านหลัก ๆ ดังกล่าวเช่น การทำวัตรเช้าเย็นมีการเช็คชื่อและการตรวจดูความเรียบร้อยสามเณรที่เดินทางเข้ามาภายในพระอุโบสถห่มผ้าเรียบร้อยหรือเปล่า ถอดรองเท้าเป็นอย่างไร นั่งตามแถวที่ได้กำหนดไว้โดยเรียงตั้งแต่สามเณรที่บวชก่อน เรียงตามลำดับพรรษา เป็นการทดสอบความพยายามสามเณรสามารถท่องบทสวดที่กำหนดไว้ผ่านหรือไม่อย่างไรเพื่อที่จะขอฉายาในพระพุทธศาสนาซึ่งธรรมเนียมการขอฉายาจะมีเฉพาะวัดสังกัดคณะธรรมยุตเท่านั้น พร้อมกันนี้ก็เป็น การดูความเรียบร้อยอย่างอื่นอันเหมาะสมแก่สมณภาวะและเป็นการตรวจสอบความรับผิดชอบและความตรงต่อเวลา วัดเจดีย์หลวงจึงมีการเช็คชื่อในกิจกรรมทำวัตรเช้าเย็นด้วยให้มีคณะกรรมการชุดหนึ่งในการดูแล นอกจากนี้ก็เป็น การตรวจทานความคืบหน้าด้านพฤติกรรมอื่นเช่น การถอดรองเท้าบนชั้นวางเป็นระเบียบหรือไม่ อย่างไร ซึ่งเป็นวินัยขั้นพื้นฐาน การห่มจีวร นุ่งสบงเรียบร้อยอย่างไร อย่างเป็นไปตามจารีตนิยมของคณะธรรมยุตหรือไม่ โดยมีสมาชิกคณะกรรมการสามเณรดูแลตรวจสอบให้คำแนะนำ อำนวยความสะดวกไปถึงเรื่องความสะดวกในการดูแลตนเอง ดูแลครูบาอาจารย์ ดูแลเพื่อนรอบข้าง เป็นต้น

2. กิจวัตรดี (สมาธิ) สามเณรวัดเจดีย์หลวงทุกรูปจะต้องได้รับการอบรมในการเสริมสร้างและส่งเสริมสมาธิทั้งที่เป็น “รูปแบบ” หมายถึง การไหว้พระสวดมนต์เช้าเย็นและทำสมาธิหลังสวดมนต์เช้าเย็นทุกวัน นอกจากนี้ก็เป็น การฝึกสมาธิ “นอกกรอบแบบ” หมายถึง ในขณะที่ทำกิจกรรมหรือเดินจงกรมรอบพระธาตุเจดีย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันสำคัญทางศาสนาเช่น วันพระ ในทุกเดือนก็จะมี การไหว้พระสวดมนต์รอบพระธาตุเจดีย์ซึ่งในกิจกรรมที่สำคัญ ก็คือการทำสมาธิ การจุดเทียนทำสมาธิบูชาพระธาตุเจดีย์เป็นต้น กิจกรรมทั้งหมดนี้ล้วนส่งเสริมทำให้เกิดการฝึกจิตใจเป็นสมาธิทั้งโดยมิตีการสงบ (สมถะ) และรู้เท่าทันมีสติในขณะที่กำลังทำกิจกรรม (วิปัสสนา) เป็นต้น

3. การรับผิดชอบดี (ปัญญา) ความรับผิดชอบดี (ปัญญา) หมายถึง การศึกษาพระปริยัติรูปแบบนักธรรมและบาลีภายในวัดเจดีย์หลวงแห่ง จัดได้ว่ามีคุณภาพทางเกณฑ์มาตรฐาน ถือเอาโดยเกณฑ์การสอบผ่านในแต่ละชั้น และมีอาจารย์สอนอย่างเป็นทางการ มีการปฐมนิเทศทำความเข้าใจกับสามเณร มีการแนะนำอาจารย์ แนะนำหนังสือและเนื้อหาการสอน รวมถึงเป้าหมายการเรียนการสอนในทั้งสองระดับ ระดับนักธรรมมีการจัดการเรียนการสอนถึงนักธรรมชั้นเอก ส่วนฝ่ายบาลีจัดการเรียนสอนถึงชั้น ป.ธ.8 เพราะฉะนั้น การรับผิดชอบในการเข้าชั้นเรียนและเรียนอย่างจริงจังนั้น นับได้ว่าเป็นการฝึกตนเองในการรับผิดชอบซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการที่จะสร้างกฎระเบียบวินัยและ

กตिका สามารถตัดสินใจเลือกสิ่งที่มีประโยชน์ การเลือกรับสิ่งที่จัดให้นั้นเป็นเบื้องต้นของการใช้ “ปัญญา” อย่างถูกต้อง เมื่อมีความรู้แล้วก็จะเคลื่อนตัวขยาย “ปัญญา” นี้ไปช่วยเหลือชุมชน สังคม และประเทศชาติ ซึ่งสิ่งที่ทำมีจุดหมายที่เกณฑ์ของจิตอยู่กับการละชั่ว ทำความดี ทำจิตใจให้ผ่องใส

5.1.2 ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์วิธีการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของ สามเณรวัดเจติยหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

คุณค่าและประโยชน์ของหลักไตรสิกขา

ไตรสิกขาคือหมวดแห่งองค์ธรรม ประกอบด้วย ศีล สมาธิและปัญญา มีคุณค่าอย่างยิ่ง เป็นวิธีการในการสร้างความปกติและตนเองและสังคม

ศีล คือ การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นจึงทำให้ความปกติไม่เดือดร้อนใจกายก็สงบ มีพฤติกรรมที่เรียบร้อยไม่กระทบตนและคนอื่น ชัดเกล่าในเรื่องต่าง ๆ ทำให้สามเณรดำรงตนมีความเป็นสมณะที่เหมาะสม จิตใจสงบเย็นทำให้เกิดสมาธิในระดับล่าง ๆ ได้ง่ายอันมีประโยชน์ต่อชีวิต ทำให้สามเณรใช้ชีวิตอยู่ในครรลองความสามเณรอย่างถูกต้อง มีจิตใจที่ละเอียดสุขุมเห็นคุณค่าและชีวิตมีระเบียบวินัยมากขึ้น

สมาธิ คือ สภาวะที่จิตใจมั่นคงหนักแน่น โดยปกติคนทั่วไปก็จะถูกความฟุ้งซ่าน ความวิตกกังวล ความคิดที่หลากหลาย อันเกิดจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวทำให้จิตใจฟุ้งไปตามเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ตรงหน้าหรือจินตนาการ อารมณ์ทั้งหมดนั้นเป็นพิษทางความรู้สึก เพราะฉะนั้น การมีสมาธิ คือ จิตใจมั่นคง เมื่ออารมณ์ไม่ว่าดีหรือไม่ดีผ่านเข้ามา หากจิตผ่านการฝึกหรือมีจิตใจแน่วแน่ก็จะสามารถหยุดยั้งคิดสักครู่แล้วจึงนำไปสู่กระบวนการการตัดสินใจในอารมณ์และเหตุการณ์นั้นอย่างถูกต้อง สมาธิจึงเป็นเหมือนเครื่องป้องกันทำให้จิตใจนั้นไม่ด่วนตัดสินใจเกิดการยังคิดและจะทำให้การตัดสินใจนั้นถูกต้องในการเลือกปฏิบัติต่ออารมณ์ ทั้งอารมณ์โมโห อารมณ์โกรธและอารมณ์อื่น ๆ ก็ตาม เพราะฉะนั้น จิตใจที่ได้ผ่านการมีสติทำให้เกิดสมาธิก็จะทำให้คนนั้นมีความรู้เท่าทันในความรู้สึกและปฏิบัติต่อความรู้สึกที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้อง ความฟุ้งซ่านที่เกิดขึ้นก็จะถูกลดทอนเป็นเพียงความสงบเย็นและปกติ

ปัญญาในพระพุทธศาสนานั้นแบ่งเป็น 3 ระดับคือ สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฟัง จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิดและ ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝนอบรมใจ ปัญญาใน 3 ระดับนี้ต่างได้รับและให้ผลที่แตกต่างกันจากเหตุปัจจัยที่ต่างกัน ปัญญาที่เกิดจากการฟัง นั้นเกิดมาจากการฟังบ้าง การอ่านหนังสือบ้างหรือจากคนอื่นเล่าให้ฟังก็ตาม ทั้งหมดนี้เรียกว่าปัญญาที่เกิดจากการฟัง ประเภทที่ 2 คือจินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด หมายถึง การนำเอาข้อมูลที่ ได้ฟัง ได้อ่านหนังสือหรือการได้รับรู้ข้อมูลจากบุคคลอื่นหรือแหล่งอื่นแล้วนำมาคิดพิจารณา ไตร่ตรองอย่างรอบคอบในทุก ๆ ด้านเหมือนมองแก้วในหลาย ๆ มุม จนเห็นทะลุเข้าไปในแก้วอย่าง ชัดเจนแล้วรู้ที่มาที่ไปของแก้วทั้งหมดอย่างนี้เป็นต้น ประเภทที่ 3 เรียกว่า ภาวนามยปัญญาปัญญาที่เกิดจากการทำจิตให้สงบหรือการรู้เท่าทันต่อเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยอุบายแยบคายเห็นชัดในปรากฏการณ์ของสิ่งที่ปรากฏนั้น ๆ ปัญญาประเภทนี้มักจะเกิดขึ้นภายหลังจากจิตหนักแน่นอันเกิดจากการทำสมาธิในรูปแบบทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน เมื่อสมาธิมั่นคงแน่วแน่อารมณ์ที่ผ่านเข้ามาดีหรือชั่ว ชอบหรือไม่ชอบก็สามารถแยกแยะและกำหนดได้ว่าสิ่งนั้น “ความจริง” คืออะไร แล้วเข้าใจอย่างชัดเจน ปฏิบัติได้ถูกต้องเหมาะสม ถ้าเป็นสิ่งที่ดีก็ขจัดออกไป ส่วนดีก็เพิ่มขึ้น นี่เองจึง

เรียกว่าเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง โดยการบอกสอนกล่าว ใช้จิตสอนจิตให้เข้าใจอย่างมั่นคงตรงตามความเป็นจริง เรียกว่า ภาวนามยปัญญา

กิจกรรมการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณร

การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวง ควรมีการดำเนินกิจกรรมในแต่ละด้านเพื่อเป็นแนวทางให้สามเณรให้ดำเนินตามแนวไตรสิกขา

1. ประเด็นเรื่องศีลหรือการส่งเสริมด้านพฤติกรรมที่พึงประสงค์นั้น สามเณรวัดเจดีย์หลวงได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดีจะเห็นได้ว่าการฝึกฝนตั้งแต่ต้นทางการจะเข้าเป็นสามเณรวัดเจดีย์หลวงนั้น กระบวนการคัดกรองเริ่มต้นโดยการบวชสามเณรภาคฤดูร้อนนั้น จะต้องผ่านการอบรมระยะเวลา 15 วันโดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โรงเรียนเมตตาศึกษา และโรงเรียนสามัคคีวิทยาทาน ให้เยาวชนเหล่านี้ซึ่งแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งคือเพื่อเข้าเรียนต่อเป็นสามเณร อีกส่วนหนึ่งเป็นเยาวชนทั่วไป แต่ทั้งหมดล้วนต้องผ่านกระบวนการฝึก รูปแบบของการฝึกอบรมนั้นตั้งแต่เข้าถึงเย็นมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ตั้งแต่การเป็นพระภิกษุสามเณรที่พึงประสงค์ การไหว้พระสวดมนต์ การกราบไหว้ การให้ความเคารพผู้ใหญ่ การมีระเบียบวินัย การนุ่งห่มผ้า กิจวัตรประจำวันและการทำสมาธิเป็นต้น ทั้งหมดนั้นล้วนเป็นการฝึกอบรมในด้านของพฤติกรรมที่พึงประสงค์จัดเข้าในหมวดศีลวัตรโดยใช้กิจวัตรเหล่านี้เป็นเครื่องพัฒนา นอกจากนี้เมื่อสามเณรถูกแยกไปตามพื้นที่พักอาศัยอื่น ๆ ก็จะมีพระอาจารย์ดูแลเอาใจใส่โดยมีข้อวัตรตั้งแต่ตื่นเช้าในเวลา ก่อน 6:00 น. ไปปิ่นบาทด้วยการห่มผ้าและมีกริยามารยาทที่เหมาะสม เป็นต้น เวลาบ่ายไปเรียนภาคสามัญ เวลาค่ำก็ไหว้พระสวดมนต์และทำสมาธิแล้ว เรียนหนังสือต่อภาคค่ำกรรมและบาลีกระทั่งถึงเวลาเลิกพักผ่อน

2. การทำสมาธิคือการทำให้จิตแน่วแน่ไม่ฟุ้งซ่านและการกำหนดอยู่ที่จุดใดจุดหนึ่งของความรู้สึกเท่านั้น เพราะฉะนั้น การทำสมาธิในรูปแบบในสังคมไทยก็จะเห็นเพียงการทำสมาธิโดยวิธีการนั่ง ทำสมาธิโดยวิธีการนั่ง และทำสมาธิโดยวิธีการนอน เมื่อเป็นดังนี้ จึงทำให้การฝึกสมาธิเป็นความเข้าใจคลาดเคลื่อนและเต็มไปด้วยรูปแบบบางครั้งจึงทำให้เกิดความเบื่อหน่ายและไม่เข้าใจตรงตามความเป็นจริง ความจริงแล้วการทำสมาธิมีมากกว่านั้น กล่าวคือ มีอยู่ในทุกอิริยาบถที่เรียกว่ายืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด อย่างรู้ทัน จึงควรทำความเข้าใจและปฏิบัติอย่างนั้นตรง ๆ เพราะฉะนั้น ในวัดเจดีย์หลวงก็เช่นเดียวกันมักจะให้สามเณรฝึกสมาธิตามรูปแบบก็คือทำสมาธิโดยการยืนเดินนั่ง เฉพาะอริยาบถนั้นก็อาจทำให้เกิดความเบื่อหน่ายและกลายเป็นยาเบื่อในความรู้สึกด้วย เพราะฉะนั้น อาจารย์ผู้ดูแลหรือผู้ฝึกกิจกรรมในประเด็นนี้ควรทำความเข้าใจและคลายความเป็นจารีต โดยให้ฝึกในทุกมิติและในอิริยาบถที่ไรกรอบแต่ให้ติดตามผลของการฝึกว่าเมื่อฝึกสมาธิแล้วความรู้สึกเป็นอย่างไร ได้รับผลอย่างไรบ้าง เป็นต้น

3. ทำให้สามเณรทำความเข้าใจในธรรมะให้ลึกซึ้ง มีความสามารถในการแยกแยะผิดถูกชั่วดีได้ มีหลักในการปฏิบัติ เปิดโลกทัศน์สิ่งใหม่ออกนอกสถานที่บ้าง มีความรับผิดชอบในการเรียนรู้ รับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองทำให้ส่งผลไม่ติด I ตัด F รู้จักสร้างความสามัคคี สร้างความสะอาด ทั้งด้านกายภาพ และจิตใจ ใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ในการดำเนินชีวิต มีปัญญาทำให้รู้จักทำความดี รู้จักคิดไตร่ตรองในสิ่งต่าง ๆ ได้ดีมากขึ้น อบรมให้รู้จักบาปกรรมมากขึ้น เพื่อให้กลัวบาป ใช้ปัญญาให้มาก

แนวทางการดูแลและให้ความรู้รอบตัวให้กับสามเณรให้ทันโลกทันเหตุการณ์ อบรมให้แนวทางการดำเนินชีวิตหลายรูปแบบ รับผิดชอบในชีวิตตนเองให้ดีขึ้นกว่าหลังจากบวชแล้ว

ปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณร

การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวงมีปัจจัยที่สำคัญ

1. สำคัญอย่างยิ่งในฐานะเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์สามเณร เมื่อดำรงอยู่ในศีลก็จะทำอะไรด้วยสติผิมน้อยลง อาจารย์ผู้รับผิดชอบจึงต้องให้การอบรมสั่งสอนบ่อย ๆ จัดสถานที่อยู่อาศัยให้เหมาะสมเป็นการเกื้อกูลต่อการศึกษาและปฏิบัติ ฝึกและสอนตามหลักไตรสิกขาด้วยความเมตตา กระตุ้นให้รู้จักรักษาศีล มุ่งหวังในการเปลี่ยนพฤติกรรมทำให้มีสติมากขึ้น ด้วยกิจกรรมและติดตามผล
2. พุทธจริยธรรมมีส่วนช่วยให้เกิด “พระเณรดี” มีพฤติกรรมดีตามเหตุปัจจัย สร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี หาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถมาอบรมสั่งสอนให้เป็นแบบอย่าง อบรมสมาธิ ปัญญาทำให้รู้แจ้งในธรรมะ ทำให้เกิดแนวทางการดำเนินชีวิต สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ มีศรัทธา ถูกต้องในพระพุทธศาสนา เป็นตัวอย่างที่ดี และพัฒนาดนอย่างต่อเนื่อง
3. เมื่อเผชิญปัญญาก็จะทำให้ทำงานรอบคอบมากขึ้นด้วยการฝึกเป็นหมวดหมู่ สามเณรต้องให้ความร่วมมือในทุกกิจกรรม ด้านการศึกษาควรมีการเรียนรู้ให้มากกว่าเพียงในห้องเรียน สามารถปรับแนวทางการดำเนินชีวิตด้วยความยืดหยุ่น มีใจแน่วแน่มากขึ้น ทำให้รู้จักหลักปฏิบัติตามคำสอนพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องในมิติว่า ตัวอย่างที่ดี ดีว่าคำสอน ไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น
4. การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมบนพื้นฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ คุณค่าดั้งเดิม ตามหลักศาสนา เศรษฐกิจ เป็นต้น

แนวทางดำเนินชีวิตด้วยหลักไตรสิกขา

ควรใช้ชีวิตอย่างมีสติปัญญาไม่ประมาท ให้สามเณรฝึกรักษาศีล ทำสมาธิ และอบรมปัญญา ในวงแคบจะทำให้เกิดความสามัคคีหมู่คณะและเมื่อลาสิกขาแล้วก็จะสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างสอดคล้อง สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การเรียนรู้ ความร่วมมือและการลงมือปฏิบัติ ทำให้เกิดปัญญา มีหลักการในการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย รู้พอเพียงในการใช้ชีวิต รักษาข้อวัตรปฏิบัติให้ดีและปรับตามความเหมาะสม เน้นอ่อนโยมช่วยเหลือมีวินัย ไม่เบียดเบียนคนอื่น ลดความอยากได้บ้างเล็กน้อย ทำให้เข้าใจชีวิตมากขึ้น มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ทำให้เกิดแนวทางการดำเนินชีวิตแก่สามเณร รู้จักคุณค่าความดีและหลักธรรมเพื่อนำไปใช้ในชีวิต ส่งผลต่อชีวิตคือ ไม่เดือดร้อน และเป็น การเสริมสร้างชีวิตตน คือ ไม่เบียดเบียนตนเองและทำคนอื่นเดือดร้อน ประกอบการทำงานสุจริต

5.1.3 ส่วนที่ 3 ผลสรุปข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ในส่วนของศีลเป็นสิ่งที่ควบคุมความประพฤติของสามเณรเป็นอย่างดี เพราะสามเณรเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า การรักษาศีลของสามเณรจึงเป็นสิ่งสำคัญในการใช้ชีวิตทำให้สามารถควบคุมความประพฤติและทำให้เกิดความเรียบร้อย สมาธิก็มีความสำคัญเนื่องจากเมื่อมีศีลแล้วสมาธิระดับต้น (ประเด็นเดือดร้อนใจจากการทำผิด) ก็จะมีตามมา สมาธิระดับนี้สามารถใช้ในการศึกษาเล่าเรียน หรือในการฝึกสมาธิในระดับสูงในมิติการฝึกกรรมฐานก็จะง่ายขึ้น

ประเด็นไตรสิกขามีผลอย่างยิ่งต่อชีวิตของท่านอย่างไร สามเณรให้ความเห็นว่า มีผลต่อการเป็นอุปกรณ์ในการศึกษาทางด้านปริยัติ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และเป็นแบบแผนในการ

ดำเนินชีวิตให้ไม่หลงไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งทิศทางที่จะก่อให้เกิดความล้มเหลวได้ กล่าวโดยสรุปคือ ทำให้มีทิศทางในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องโดยยึดโยงอยู่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ในปัญหาที่เกิดขึ้นในกิจกรรม เช่น ปัญหาที่พบบ่อยคือการนั่งไม่เป็นระเบียบตามที่จัดไว้ให้ สอดคล้องกับพันธกิจ กล่าวคือ ในเวลานั่งสามเณรทุกรูปจะต้องตรวจสอบดูด้านหน้า ด้านข้าง 2 ข้าง ซ้ายขวาและด้านหลังตรงกับคนอื่นหรือไม่ อย่างไร ถ้าไม่ตรงก็ให้ขยับและนั่งให้เรียบร้อย กรอบเช่นนี้จัดเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมสร้างระเบียบ และฝึกสติเป็นการสร้างบรรทัดฐานให้รับผิดชอบเรื่องความมีระเบียบและเคลื่อนไหวไปถึงระเบียบการประชุมทำกิจกรรมกับคนหมู่มากด้วย ในกรอบการฝึกจะเริ่มต้นด้วยกำหนดให้สามเณรที่ยังไม่สามารถทำได้ตามเกณฑ์ไม่มีระเบียบนั้น ถูกยกชูประเด็นโดยคณะกรรมการชุดหนึ่งชี้ให้เห็นความผิดปกติ นำเข้าที่ประชุมและเสนออาจารย์ฝ่ายปกครองเพื่อว่ากล่าวตักเตือน ลงโทษและฝึกทำให้ถูกต้องจนกลายเป็นปกตินิสัย

นอกจากนี้ผู้ให้ข้อมูลยังสะท้อนปัญหาเพื่อนำไปสู่ข้อแก้ไขว่า ในส่วนหอฉัน ซึ่งวัดได้จัดอาหารเพลไว้เพื่อลดทอนความลำบากและขาดแคลนอาหารของพระภิกษุสามเณรในกรณีอาหารไม่เพียงพอต่อการฉัน วัดมองเห็นความสำคัญและให้งบประมาณในการจัดทำอาหารเพื่อตอบโจทก์เรื่องนี้ แต่ก็ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากสามเณรมากนัก จึงควรที่จะให้คณะกรรมการเข้าไปกระตุ้นเตือนและยกชูประเด็นขึ้นเพื่อให้เกิดการสำนึกในการกระทำหน้าที่ นอกจากนี้ยังมีประเด็น สามเณรที่หมกหมุ่นเล่นเกมดิจิทัลข้างเคียงก็คือทำให้ขาดระเบียบ นอนตื่นสาย ไม่ไปรับบิณฑบาต ไม่ทำวัตร ไม่เรียนหนังสือและเกิดพฤติกรรมเอาแต่ใจ ทำให้ล้มเหลวในการศึกษาในที่สุด เพราะฉะนั้น จุดเริ่มต้นของทั้งหมดควรเริ่มต้นในการรักษากิจวัตร(ศีล)อันเป็นความรับผิดชอบขั้นพื้นฐาน แล้วจึงขยายไปสู่หมดหมายในการดูแลตนเอง ดูแลสถานที่และดูแลผู้อื่น

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ มีข้อค้นพบ (Fact findings) ที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และมีคุณค่าทางวิชาการ ซึ่งพร้อมที่จะนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป จึงนำมาอภิปรายผลโดยใช้หลักตรรกวิทยาในการให้เหตุผลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งมีดังต่อไปนี้ 1) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อวิเคราะห์วิธีการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

5.2.1 ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัยพบว่า การรักษาศีลเป็นเครื่องส่งเสริมและควบคุมพฤติกรรมของสามเณรได้เป็นอย่างดี เพราะศีลเป็นเครื่องอาศัยของบรรพชิต ทำให้เกิดความเรียบร้อยดีงามทั้งต่อตนเอง อีกทั้งเป็นส่วนหนึ่งของการรักษาสถาบันพระพุทธศาสนาให้เกิดความน่าเลื่อมใส ทำให้มั่นคงมากขึ้น ถ้าสามเณรรักษาศีล ศีลก็รักษาตัวของผู้รักษาเองเป็นวิหารธรรมเครื่องอยู่ ให้เกิดความร่มเย็นในพระพุทธศาสนา การฝึกสมาธิกรรมฐานช่วยส่งเสริมให้สามเณรมีสมาธิในการศึกษาเล่าเรียน การใช้ชีวิตประจำวัน ถ้าได้

ฝึกฝนทุกวันย่อมส่งผลดีต่อสามเณรก็จะเกิดประโยชน์อย่างสูงในทางพระพุทธศาสนาทำให้สามเณรมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ ประกอบไปด้วย กิจกรรมที่ดีคือการไหว้พระสวดมนต์การเก็บปิดกวาดที่อยู่ เสนาสนะการดูแลตนเองการประชุมซึ่งมุ่งเน้นความสามัคคีเป็นสำคัญ การไหว้พระสวดมนต์นี้นับได้ว่าเป็นการฝึกเรื่องศีลสมาธิปัญญาโดยตรง การรับผิตชอบดี หมายถึงในตอนเย็นวัดเจดีย์หลวงแห่งนี้มีการเรียนนักธรรมและบาลีตามเกณฑ์มาตรฐานหรือคนที่สอบผ่านในแต่ละชั้นขึ้นไปก็จะเรียนในชั้นที่ตนเองยังไม่ผ่านไม่ว่าจะเป็นนักธรรมหรือบาลีก็ตาม เพราะฉะนั้นการรับผิตชอบนี้กล่าวได้ว่าเป็นการฝึกตนเองในการรับผิตชอบซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการที่จะสร้างกฎระเบียบวินัยและกติกาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความรับผิดชอบต่อตนเองซึ่งจะเป็นการปูพื้นฐานความรับผิดชอบเบื้องต้นสู่ความรับผิดชอบต่อที่ใหญ่กว่าก็คือการรับผิดชอบต่อชุมชนการรับผิดชอบต่อสังคมและการรับผิดชอบต่อชาติ ที่สำคัญการศึกษาปริยัติธรรมเป็นการศึกษาเนื้อหาคำสอนโดยตรงของพระพุทธเจ้า ซึ่งสอนให้ละชั่ว ทำความดี ทำจิตใจให้ผ่องใสด้านความประพฤติ มีพระอาจารย์ประจำดูแลรับผิดชอบอบรมอย่างใกล้ชิดต่อสามเณร เพื่อให้สามเณรที่อยู่ภายใต้การดูแลมีความประพฤติเรียบร้อยเป็นที่น่าเลื่อมใสของศรัทธาสาธุชน และในแต่ละด้านก็มีกิจกรรมในการรองรับแนวความคิดในเรื่องของการฝึกฝน 3 ด้านหลัก สอดคล้องกับความคิดของประเวศ วะสี (2550 : 3-5) ที่กล่าวว่า ระบบการศึกษาที่คุณธรรมนำความรู้ว่าอุปสรรคของการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมก็คือระบบการศึกษาที่เอาวิชาเป็นตัวตั้งเน้นว่าเรียนวิชาอะไรได้ใช้ตำราอะไรสอบวิชาอะไรและสำเร็จวิชาอะไรเรื่องนี้ท่านเจ้าคุณพรหมคุณาภรณ์พุทธมา 20-30 ปีว่าเป็นการแยกส่วนส่วนการศึกษาจากชีวิตเด็กไม่อยากคุยกับพ่อแม่ปู่ย่าตายายมีความรู้ในตัวมาน่าจะเรียนรู้วิถีตรัสรู้เสอ่านกล่าวว่าหากนำจริยธรรมไปทำเป็นวิชาจริยธรรมก็จะไม่เกิดเพราะ จริยธรรมไม่ใช่วิชา ท่านอาจารย์พุทธทาสจะย้ำว่าการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุดคือการปฏิบัติและได้ผลจากการปฏิบัติที่เรียกว่าปฏิเวธคือผลจากการปฏิบัติสอดคล้องกับแนวคิดของ ล้วน สายยศและอังคณา สายยศ (2543 :169-170) ได้กล่าวว่า การวัดจริยธรรมว่าการพัฒนาจริยธรรม ไม่ใช่สิ่งที่ติดมาแต่กำเนิดแต่จริยธรรมเกิดจากสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญแต่คุณภาพในการเรียนรู้และสั่งสมจริยธรรมแต่ละคนแตกต่างกันบางคนมีสำนึกทางจริยธรรมตั้งแต่เด็ก ๆ บางคนโตแล้วยังไม่มีสำนึกทางจริยธรรมโครงสร้างทางสมองโครงสร้างการรับรู้และโครงสร้างของการมีสำนึกบาปบุญคุณโทษเป็นสิ่งสำคัญมากที่ก่อร่างสร้างบุญแต่ละคนให้เป็นตัวตนคนหนึ่งให้คนภูมิใจและเสียใจในความเป็นตัวตนของตนผลจากโครงสร้างทางสมองและอวัยวะสั่งการของร่างกายให้เป็นคนแสดงออกทางจริยธรรมแตกต่างกันหลายคนจึงยกให้เป็นผลมาจากยีน (Genetics) แต่ก็ให้น้อยกว่าสภาพแวดล้อมซึ่งเป็นสภาพของสังคมทั้งหลายที่คนนั้นเจริญเติบโตขึ้นหรือได้เรียนรู้มีประสบการณ์ทางจริยธรรมจากสังคมในนั้น ๆ ครอบครัวเพื่อนโรงเรียนสื่อมวลชนมีอิทธิพลในการพัฒนาจริยธรรมอย่างมาก

5.2.2 ส่วนที่ 2 ผลการวิเคราะห์วิธีการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

คุณค่าและประโยชน์ของหลักไตรสิกขาสำหรับสามเณร

ผลการวิจัยพบว่าหลักไตรสิกขามีคุณค่าและมีประโยชน์แก่สามเณรในมิติของการเตือนสติและเป็นทางในการทำความดีปกติทำให้จิตและกายสงบขึ้นมีพฤติกรรมที่เรียบร้อยขึ้น ทำให้จิตใจสงบขึ้น ช่วยขัดเกลาในเรื่องต่าง ๆ ทำให้รู้คุณพระรัตนตรัย ศีลทำให้สามเณรเป็นสมณะงามอย่างสามเณร ทำให้จิตใจเกิดความสงบร่มเย็น การรักษาศีล ภavana มีประโยชน์ต่อชีวิต ให้ชีวิตอยู่ในครรลองที่ถูกต้อง รักษาคำสอนของพระพุทธเจ้า มีประโยชน์เพราะทำหน้าที่ให้เป็นคนที่สุภาพเรียบร้อย ไม่ทำ

ให้คนอื่นเดือดร้อน รู้ตัวว่ากำลังทำอะไรอยู่ มีคุณค่าที่จะทำให้ชีวิตมีระเบียบวินัยมากขึ้น ศิลเป็นคำสอนที่สั่งตามที่สามารถต้องปฏิบัติตาม ทำให้สามเณรตั้งอยู่ในศีลธรรมอันดีงามสอดคล้องกับแนวคิดของบุญมี แท่นแก้ว (2541 : 1) ที่กล่าวถึงจริยธรรมหมายถึงธรรมชาติหรือหลักธรรมที่บุคคลควรประพฤติ จัดว่าเป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่สั่งตามถูกต้อง อันเป็นสิ่งที่ประสงค์ของสังคมและจริยธรรมจะมีได้จำต้องอาศัยหลักคำสอนทางศาสนา อันได้แก่ ศิล (Precept) อันหมายถึงหลักหรือกฎเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติเพื่อตัดหรือฝึกหัดกายและวาจาให้เรียบร้อย ให้เป็นปกติกล่าวคือ จะพูดหรือทำอะไรให้เป็นไปตามธรรมชาติ อย่าให้ผิดปกติ เช่น พูดให้ถูกต้องเป็นธรรม (พูดศีล) กระทำให้ถูกต้องให้เป็นธรรม เมื่อพูดหรือกระทำให้ถูกต้องและเป็นธรรมย่อมมีความสุข ความสบายเยือกเย็น ไม่เดือดร้อนดังกล่าว จึงเป็นผลของการมีศีลหรือเป็นผลของการมีคุณธรรมในจิตใจเมื่อมีคุณธรรมในจิตใจแล้วก็เป็นเหตุให้ประพฤติจริยธรรมได้ถูกต้อง ดังนั้นคุณธรรมและศีลจึงเป็นโครงสร้างของจริยธรรมสมาธิ ช่วยให้สติต่อการทำงาน ได้สติและสมาธิช่วยในการดำเนินชีวิตช่วยให้มีความตั้งมั่น เมื่อเรามีสมาธิฝึกจิตจะทำให้เรานิ่งอยู่ในอารมณ์ ช่วยระงับความฟุ้งซ่าน เป็นคนใจเย็นลง เป็นคนใจเย็นลง ช่วยเสริมสร้าง สติ ความรู้ตัว มีความนิ่งมากขึ้น สามารถควบคุมความคิดได้ ทำให้มีวินัย ช่วยให้มีจิตใจแน่วแน่มากขึ้น ทำให้ชีวิตไม่ออกนอกกรอบ ทำให้จิตใจหนักแน่นมากขึ้น ทำให้มีสติก่อนทำอะไรเสมอ ๆ มีอาภักิริยา เรียบร้อยมากขึ้น มีสติรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา มีความไม่ประมาทระมัดระวังตัวเองมากขึ้น ทำให้มีความนึกคิดที่ดีกว่าเด็กในวันเดียวกัน ทำให้จิตใจไม่วุ่นวาย รู้จักผิดชอบชั่วดี สอดคล้องกับแนวคิดของมัชฌิมา ว่องวิระ (2541 : 6) กล่าวถึงจริยธรรม คือกฎเกณฑ์ความประพฤติที่มนุษย์ควรประพฤติ โดยได้จากหลักการทางศีลธรรม หลักปรัชญา วัฒนธรรม กฎหมาย หรือจารีตประเพณี เพื่อเสริมสร้างมนุษย์สมบัติที่มีอยู่แล้วในตัวมนุษย์โดยธรรมชาติ เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคม นอกจากนี้จริยธรรมยังใช้เป็นแนวทางประกอบการตัดสินใจเลือกความประพฤติการกระทำที่ถูกต้องเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ด้วยปัญญา เป็นสิ่งสำคัญมากเฉพาะ พระเณร ต้องมีปัญญารอบรู้ในสิ่งต่าง ๆ รู้ในธรรมของพระพุทธเจ้า ทำให้คิดได้อย่างใช้ปัญญา สามารถแยกแยะผิดถูกชั่วดี มองโลกในแง่ดีและคิดบวกมากขึ้น ได้รู้ในสิ่งที่ควรรู้ ได้ฟังธรรม เป็นต้นทำให้เกิดปัญญา รู้จักใช้ปัญญาในการใช้ชีวิตมากขึ้น ทำให้เกิดศรัทธาที่ต้องต่อพระพุทธศาสนา ทำให้มีปัญญาในการดำเนินชีวิต ได้เรียนหลักธรรมในขณะที่บวช ใช้ปัญญาในการใช้ชีวิตมากขึ้น ทำให้คนฉลาดกลายเป็นคนเก่ง รู้จักการปรับหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้สอดคล้องกับแนวคิดของวชิณ อินทสระ (2518 : 6-7) กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรม จริยธรรมนับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ถ้าคนใดขาดจริยธรรมอาจมีผลร้ายต่อตนเองและสังคมสังคมที่มีคนขาดจริยธรรมมากย่อมเป็นสังคมที่วุ่นวายไร้ความสุข

1. ช่วยชีวิตดำเนินไปด้วยความราบรื่นและสงบไม่พบอุปสรรคถ้าคนในสังคมทุกคนมีคุณธรรมและจริยธรรมสังคมของเราจะสงบสุขตามไปด้วยทุกคนจะใช้เวลาที่มีทั้งหมดช่วยกันพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญมั่นคงเป็นปึกแผ่นเป็นอารยะประเทศไม่ต้องแบ่งเวลาไปคอยระมัดระวังอันตรายใด ๆ ที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของคนเลว

2. ช่วยให้มีสติสัมปชัญญะ คุณธรรมและจริยธรรมที่มีอยู่ในตัวแต่ละคน แจ้งเตือนสติให้รักษาเกียรติยศชื่อเสียงของตนเองและวงศ์ตระกูลไม่ไปเบียดเบียนผู้อื่นรู้จักเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ช่วยเหลือผู้อื่นผู้ที่ด้อยโอกาสกว่าสังคมก็จะสงบสุขประเทศชาติก็จะมั่นคง

3. ช่วยสร้างความมีระเบียบวินัยให้แก่บุคคลในชาติ โดยจะเป็นตัวกำหนดการประพฤติปฏิบัติของบุคคลให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับว่าถูกต้องกตเช่นนั้นจะมาจากความพอใจของคนเพียงคนเดียวไม่ได้คนเมื่ออยู่ในสังคมแล้วจะต้องพึงพาอาศัยซึ่งกันและกันเป็นญาติพี่น้องกันหรือเพื่อนฝูงร่วมสังคมเดียวกันจะอยู่คนเดียวยอมเป็นไปไม่ได้เมื่อบุคคลประพฤติตามคุณธรรมและจริยธรรมของสังคมชีวิตก็จะมีรักแบบไม่ต้องพบกับอุปสรรค ถ้าทุกคนปฏิบัติเหมือนกันในสังคมประเทศชาติก็จะมีระเบียบตามไปด้วย

4. ช่วยควบคุมไม่ให้คนชั่วมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นการปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นนับว่าเป็นคุณแก่สังคมเพราะนอกจากจะเป็นตัวอย่างโดยการขึ้นทางอ้อมแล้วยังจะออกปากแนะนำสั่งสอนโดยตรงได้ด้วยเช่นแนะนำให้แสดงความรับผิดชอบต่อสังคมอย่าเห็นแก่ตัวอย่าเห็นแก่ได้จนสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น ซึ่งส่งผลกระทบไปถึงความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติ มิฉะนั้นผู้ที่คอยจุดเราเป็นตัวอย่างอาจหมดความศรัทธาและหมดกำลังใจในการสร้างคุณธรรมจริยธรรมหันไปทำความชั่วเช่นเดิม

5. ช่วยให้มนุษย์นำความรู้และประสบการณ์ที่ได้ร่ำเรียนมาสร้างสรรค์แต่สิ่งที่ดีมีคุณค่าถ้ามนุษย์นำความรู้และประสบการณ์มาใช้ในการประกอบอาชีพที่สุจริตย่อมสร้างสรรค์คุณประโยชน์ให้แก่คนทั่วไปรวมทั้งสังคมและประเทศชาติได้ด้วย ในทางตรงกันข้ามถ้ามนุษย์ขาดคุณธรรมและจริยธรรมก็จะนำความรู้และประสบการณ์ที่มีไปเอาเปรียบเบียดเบียน เอาไรต์เอาเปรียบผู้อื่นสร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคมและประเทศชาติประเทศชาติเพียงหวังให้ตนเองมีทรัพย์สินมีความสุขผู้อื่นจะทุกอย่างไว้ก็ไม่รู้ไม่สนใจ

6. ช่วยควบคุมความเจริญทางด้านวัตถุและจิตใจของตนให้เติบโตไปพร้อม ๆ กันปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีสูงมาก ถ้าคนนำความเจริญนี้มาใช้ในการทางที่ผิด เช่น สร้างอาวุธมาประหัตประหารกันจนคนล้มตายลงเป็นจำนวนมากโดยหวังความเป็นใหญ่ความมีอำนาจความร้อนกว่าจะเกิดจากคนทั่วไปถ้าผู้ผลิตเทคโนโลยีมีคุณธรรมและจริยธรรมเหตุการณ์เหล่านี้ก็จะไม่เกิดสิ่งที่จะได้รับการสร้างหรือผลิตขึ้นมาก็จะมองแต่ประโยชน์ที่จะเกิดจากคนทั่วไปเช่นเครื่องคอมพิวเตอร์เครื่องถ่ายเอกสารดาวเทียมเพราะจิตใจที่สงบสุขจึงสามารถสร้างสิ่งที่มีคุณค่าต่อคนในสังคมและประเทศชาติได้

กิจกรรมการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณร

ผลการวิจัยพบว่า 1. ทำให้สามเณรศึกษาธรรมให้มากและส่งเสริมในการปฏิบัติ ควรมีการจัดกิจกรรมตามความเหมาะสมทำให้สามเณรรู้ประโยชน์ของการรักษาศีล สามเณรบางรูปมีปัญหาด้านจิตใจพุทธจริยธรรมช่วยให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ การออกค่ายกิจกรรมมีส่วนในการช่วยเปิดโลกทัศน์ รู้จักปล่อยวางมากขึ้น จัดอบรมการปฏิบัติธรรม การทำวัตรสวดมนต์ดีต่อการทำสมาธิจิตใจให้ดีขึ้นกว่าเดิม ฝึกการรักษาศีล ทำให้สามเณรมีวินัยมากขึ้น การรักษาศีลก็เหมือนกับการรักษาศีล ควรให้พระเณรทุกรูปมีส่วนร่วมในกิจวัตรของวัดต่าง ๆ เช่น ทำวัตรเช้าเย็น ให้รักษาศีลธรรมให้ดี ดำเนินตามทางสายกลาง รู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น 2. ทำให้สามเณรรู้จักครูบาอาจารย์มากขึ้น ทำให้สามเณรได้ฝึกสมาธิวันละหลายชั่วโมง กิจกรรมฝึกสมาธิช่วยให้สามเณร รู้จักปลูกปัญญา เพื่อให้สามเณรรู้หลักในการปฏิบัติ ควรมีการศึกษาพัฒนาให้สูงขึ้น มีความตั้งใจมากขึ้น แบ่งกลุ่มกันทำหน้าที่ให้ชัดเจน การรักษาวินัยปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรช่วยให้มีผลดีต่อชีวิตพระ

ณเฑาะว์ ฝึกการทำสมาธิ วัชรสูตรได้ฝึกจิต ทำให้จิตใจสงบมากขึ้นกว่าเดิม ศึกษาหลักธรรมวินัยให้มากขึ้น ให้มีสติรู้ตัวตลอดเวลา รู้จักปรับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทำให้สามเณรเข้าใจคำสอนทางพระพุทธศาสนามากขึ้น 3. ทำให้สามเณรทำความเข้าใจในธรรมะให้ลึกซึ้ง เพื่อออกไปต่อยอดได้ มีความสามารถในการแยกแยะผิดถูกชั่วดีได้ ศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อเป็นหลัก ในการประพฤติปฏิบัติ ควรเปิดโลกทัศน์สิ่งใหม่บ้าง ออกนอกสถานที่ มีความรับผิดชอบในการเรียนรู้ รับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองทำให้ส่งผลไม่ติด I ติด F รู้จักสร้างความสามัคคี สร้างความสะอาด ทั้ง ด้านกายภาพ และจิตใจ ใช้ปัญญาในการวิเคราะห์ในการดำเนินชีวิต มีปัญญาทำให้รู้จักทำความดี รู้จักคิดไตร่ตรองในสิ่งต่าง ๆ ได้ดีมากขึ้น อบรมให้รู้จักบาปกรรมมากขึ้น เพื่อให้กลัวบาป ใช้ปัญญาให้ มาก ๆ แนวทางการดูแล และให้ความรู้รอบตัวให้กับสามเณรให้ทันโลกทันเหตุการณ์ อบรมสั่งสอนให้ แนวทางการดำเนินชีวิตหลากหลายรูปแบบ รับผิดชอบในชีวิตตนเองให้ดีขึ้นกว่าเดิม หลังจากที่บ้านบวช แล้วสอดคล้องกับแนวคิดของปราชญ์ กล้าผจญ (2544 : 87) กล่าวว่าจริยธรรมแบ่งประเภทได้ 2 ประเภทคือ 1) จริยธรรมสำหรับผู้ครองเรือนเป็นจริยธรรมเบื้องต้นที่มนุษย์ทั่วไปสามารถปฏิบัติได้ เช่น ศีล 5 เป็นธรรมประจำใจสำหรับผู้ครองเรือนที่เรียกว่า ขรवासหรืออาคาริกชนผู้อยู่ในอาคาร บ้านเรือนมนุษย์ผู้ยังมีโลกียวิสัยอันอยู่ในชั้นธรรมาสน์ 2) จริยธรรมสำหรับผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ได้แก่ ธรรมอันมิใช่โลก ได้แก่ ผู้ที่งดเว้นจากกามทั้งปวงละโลกสละเพศขรवासออกบวชเป็นพระนิกบวช ท่องเที่ยวไปในป่าหรือไม่ก็อยู่ในวัดหรือเป็นพระธุดงค์จาริกแสวงบุญไปในที่ต่าง ๆ พวกนี้เรียกว่า อนาคาริกชน

ปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณร

ผลการวิจัยพบว่า

1. มีความสำคัญมากเพราะเป็นหน้าที่ของพระ เมื่ออยู่ในศีลก็จะทำอะไรผิดน้อยลง ต้อง อบรมสั่งสอนบ่อย ๆ สถานที่อยู่อาศัยต้องพร้อม ทำให้ผู้ที่ไม่รู้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ได้รับรู้ ได้เรียนรู้หลักไตรสิกขา ความเมตตา รู้จักรักษาศีล สถานที่มีส่วนทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนทำให้ มีสติมากขึ้น

2. พุทธจริยธรรมมีส่วนช่วยทำให้เป็นพระเถระดีขึ้น มีพฤติกรรมดีขึ้นตามเหตุปัจจัย สร้าง สิ่งแวดล้อมที่ดีหาบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ มาช่วยอบรมสั่งสอน อบรมสมาธิ ปัญญาทำให้รู้ แจ่มในธรรมะ ศีล สมาธิ ปัญญา ทำให้เกิดแนวทางการดำเนินชีวิต สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ มี ศรัทธาที่ถูกต้องต่อพระพุทธศาสนา รู้หลักพระพุทธศาสนา บุคคลที่ดีมีส่วนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้ตาม คิดก่อนทำเสมอ ๆ การภาวนา การนั่งสมาธิ ควรมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3. เมื่อมีปัญหาจะทำให้ทำงานรอบคอบมากขึ้น ให้แนวคิดดี สามเณรต้องให้ความร่วมมือ ในทุกกิจกรรม ด้านการศึกษาควรมีการเรียนรู้ให้มากกว่าในห้องเรียน ปรับแนวทางการดำเนินชีวิตให้ ยืดหยุ่น มีใจแน่วแน่มากขึ้น ทำให้รู้จักหลักปฏิบัติในคำสอนพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง

4. การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมบนพื้นฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ คุณค่าดั้งเดิม ตามหลัก ศาสนา เศรษฐกิจ เป็นต้น สอดคล้องกับแนวคิดของวศิน อินทสระ (2518 : 6-7) ความสำคัญของ จริยธรรม จริยธรรมนับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ถ้าคนใดขาดจริยธรรมอาจมีผลร้ายต่อตนเอง และสังคมสังคมที่มีคนขาดจริยธรรมมากย่อมเป็นสังคมที่วุ่นวายไร้ความสุข เจ้าพบได้จากการเกิด วิกฤตศรัทธาในวิชาชีพหลายแขนงในปัจจุบันทั้งในวงการวิชาชีพครูแพทย์ตำรวจทหารหรือ

นักการเมืองเป็นต้นจึงมีคำกล่าวว่าเราไม่สามารถสร้างกบฏบนพื้นฐานของคนไม่ดีและไม่สามารถผลิตแพทย์ตำราจักษุหรือนักธุรกิจที่ดีได้ถ้าบุคคลเหล่านั้นมีพื้นฐานทางนิสัยและความประพฤติที่ไม่ดีจริยธรรมจึงเป็นสิ่งที่สำคัญต่อชีวิตและสังคมมีส่วนสำคัญที่จะนำความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้ามาสู่สังคมนั้น ๆ เมื่อบุคคลในสังคมมีจริยธรรมจิตใจก็ยังสูงส่งมีความสะอาดและสว่างในจิตใจจะทำการใดก็ทำไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่นเป็นบุคคลที่มีค่ามีประโยชน์ต่อสังคมคนทุกคนควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมไปพร้อมกันจริยธรรมและคุณธรรมมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมมากซึ่งอาจสรุปความสำคัญของจริยธรรม ได้ดังนี้

1. ช่วยให้ชีวิตดำเนินไปด้วยความราบรื่นและสงบไม่พบอุปสรรคถ้าคนในสังคมทุกคนมีคุณธรรมและจริยธรรมสังคมของเราจะสงบสุขตามไปด้วยทุกคนจะใช้เวลาที่มีทั้งหมดช่วยกันพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญมั่นคงเป็นปึกแผ่นเป็นอารยะประเทศไม่ต้องแบ่งเวลาไปคอยระมัดระวังอันตรายใดที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของคนแล้ว

2. ช่วยให้คนเรามีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา คุณธรรมและจริยธรรมที่มีอยู่ในตัว แต่ละคน แจ้งเตือนสติให้รักษาเกียรติยศชื่อเสียงของตนเองและวงศ์ตระกูลไม่ไปเบียดเบียนผู้อื่นรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือผู้อื่นผู้ที่ด้อยโอกาสกว่าสังคมก็จะสงบสุขประเทศชาติก็จะมั่นคง

3. ช่วยสร้างความมีระเบียบวินัยให้แก่บุคคลในชาติ โดยจะเป็นตัวกำหนดการประพฤติปฏิบัติของบุคคลให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับว่าถูกต้องกตเช่นนั้นจะมาจากความพอใจของคนเพียงคนเดียวไม่ได้คนเมื่ออยู่ในสังคมแล้วจะต้องพึงพาอาศัยซึ่งกันและกันเป็นญาติพี่น้องกันหรือเพื่อนฝูงร่วมสังคมเดียวกันจะอยู่คนเดียวย่อมเป็นไปไม่ได้เมื่อบุคคลประพฤติตามคุณธรรมและจริยธรรมของสังคมชีวิตก็จะมีรักแบบไม่ต้องพบกับอุปสรรค ถ้าทุกคนปฏิบัติเหมือนกันในสังคมประเทศชาติก็จะมีระเบียบตามไปด้วย

4. ช่วยควบคุมไม่ให้คนชั่วมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นการปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นนับว่าเป็นคุณแก่สังคมเพราะนอกจากจะเป็นตัวอย่างโดยการขึ้นทางอ้อมแล้วยังจะออกปากแนะนำสั่งสอนโดยตรงได้ด้วยเช่นแนะนำให้แสดงความรับผิดชอบต่อสังคมอย่าเห็นแก่ตัวอย่าเห็นแก่ได้จนสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นซึ่งส่งผลกระทบไปถึงความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติมิฉะนั้นผู้ที่คอยจุดเราเป็นตัวอย่างอาจหมดความศรัทธาและหมดกำลังใจในการสร้างคุณธรรมจริยธรรมหันไปทำความชั่วเช่นเดิม

5. ช่วยให้นำความรู้และประสบการณ์ที่ได้ร่ำเรียนมาสร้างสรรค์แต่สิ่งที่ดีมีคุณค่าถ้ามนุษย์นำความรู้และประสบการณ์มาใช้ในการประกอบอาชีพที่สุจริตย่อมสร้างสรรค์คุณประโยชน์ให้แก่คนทั่วไปรวมทั้งสังคมและประเทศชาติได้ด้วย ในทางตรงกันข้ามถ้ามนุษย์ขาดคุณธรรมและจริยธรรมก็จะนำความรู้และประสบการณ์ที่มีไปเอาเบียดเบียน เอาัดเอาเปรียบผู้อื่นสร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคมและประเทศชาติประเทศชาติเพียงหวังให้ตนเองมีทรัพย์สินมีความสุขผู้อื่นจะทุกอย่างไร้ก็ไม่รู้ไม่สนใจ

6. ช่วยควบคุมความเจริญทางด้านวัตถุและจิตใจของตนให้เติบโตไปพร้อมกัน ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีสูงมาก ถ้าคนนำความเจริญนี้มาใช้ในการที่ผิดเช่นสร้างอาวุธมาประหัตประหารกันจนคนล้มตายลงเป็นจำนวนมากโดยหวังความเป็นใหญ่ความมีอำนาจความร้อนกว่าจะเกิดจากคนทั่วไปถ้าผู้ผลิตเทคโนโลยีมีคุณธรรมและจริยธรรมเหตุการณ์เหล่านี้ก็จะไม่เกิดสิ่งที่

จะได้รับการสร้างหรือผลิตขึ้นมา ก็จะมองแต่ประโยชน์ที่จะเกิดจากคนทั่วไปเช่นเครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องถ่ายเอกสารดาวเทียมเพราะจิตใจที่สงบสุขจึงสามารถสร้างสิ่งที่มีคุณค่าต่อคนในสังคมและประเทศชาติได้

แนวทางดำเนินชีวิตด้วยหลักไตรสิกขา

ผลการวิจัยพบว่า การทำตามข้อวัตรปฏิบัติที่ครูบาอาจารย์ได้เป็นแนวทาง เพื่อเป็นการส่งเสริมหลักไตรสิกขา และเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิต การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมบนพื้นฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ ส่งเสริมหลักไตรสิกขาแนวทางการดำเนินชีวิตให้กับสามเณรได้ใช้ชีวิตอย่างมีสติปัญญา ใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท ให้สามเณรฝึกการศึกษา สมาธิ ปัญญา ทำให้สามเณรได้ฝึกอบรม สมาธิ ศิล ปัญญา เกิดความสามัคคีหมู่คณะและเพื่อลาสิกขาออกไปก็สามารถนำไปใช้ในชีวิตขณะที่เป็นฆราวาสได้ สิ่งสำคัญคือ การเรียนรู้ ร่วมมือ และการลงมือปฏิบัติ ทำให้เกิดปัญญา ความรอบรู้ มีหลักการ ในชีวิตที่เรียบง่าย รู้พอเพียงในการใช้ชีวิต รักษาข้อวัตรปฏิบัติให้ดี และปรับตามความเหมาะสม การดำเนินตามหลักไตรสิกขาช่วยให้ตนเองมีวินัย ไม่เบียดเบียนคนอื่น ลดความอยากได้บ้างเล็กน้อย หลักคำสอนพระพุทธเจ้าช่วยให้เข้าใจชีวิตมากขึ้น มองเห็นตามความเป็นจริงตามหลักไตรสิกขามีแนวทางในด้านการเรียนการสอน หากความรู้เกี่ยวกับแนวทางพระพุทธศาสนาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และสามารถนำไปใช้กับผู้อื่นได้ หากกลัวบาปกลัวกรรม เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตว่า ทำตนไม่ให้เดือดร้อนต่อผู้อื่น เป็นคนตรงต่อเวลา รู้จักกาลเทศะ ทำให้เกิดเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตให้แก่สามเณร รู้จักคุณงามความดี และหลักธรรมเพื่อนำมาใช้ในชีวิต การรักษาศีลส่งผลดีต่อชีวิต คือ ไม่เดือดร้อน การเสริมสร้างชีวิตของตน คือ การไม่เบียดเบียนตนและทำให้คนอื่นเดือดร้อน ทำงานสุจริต สอดคล้องกับแนวคิดของ กระทรวงศึกษาธิการสำนักคณะกรรมการข้าราชการครู (2543 : 80) ที่ได้สรุปองค์ประกอบของจริยธรรม ไว้ดังนี้คือ 1. ความรับผิดชอบต่อหน้าที่หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะกระทำการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับที่มอบหมายด้วยความมานะพยายามไม่เห็นจากความเหน็ดเหนื่อยทั้งยังมีความละเอียดรอบคอบเพื่อให้เพื่อให้ผลการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่นั้นบรรลุสำเร็จตามความมุ่งหมายโดยมีความพยายามที่จะปรับปรุงและแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติหน้าที่ให้ดีขึ้น 2. ความซื่อสัตย์หมายถึงการปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมและตรงต่อความเป็นจริงประพฤติทุกอย่างตรงไปตรงมาทั้งกายวาจาใจต่อตนเองและผู้อื่น 3. ความมีเหตุผลหมายถึงความสามารถ ในการใช้ปัญญาในการประพฤติปฏิบัติรู้จักไตร่ตรองไม่หลงงมงาย 4. ความกตัญญูกตเวทียหมายถึง กตัญญู คือ ความรู้สึกสำนึกในการอุปการคุณที่ผู้อื่นมีต่อเรา กตเวทียหมายถึง การแสดงออกและการตอบแทนบุญคุณดังนั้นความกตัญญูกตเวทียซึ่งหมายถึงความรู้บุญคุณและการตอบแทนต่อผู้อื่นและสิ่งที่มีบุญคุณ 5. การรักษาระเบียบวินัยหมายถึงการควบคุมความประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องและเหมาะสมกับจรรยาบรรณมารยาทข้อบังคับกฎหมายและศีลธรรมช่วยให้สังคมเป็นระเบียบเรียบร้อยและเกิดความสุขความเจริญในประเทศชาติ 6. ความเสียสละหมายถึงการละความเห็นแก่ตัวการให้ปันกับคนที่ควรให้ด้วยกำลังกายกำลังทรัพย์กำลังปัญญารวมทั้งการรู้จักสละทั้งอารมณ์ร้ายในตนเอง 7. ความสามัคคีหมายถึงการที่บุคคลมีความพร้อมเพียงกันทั้งกายใจความคิดเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันร่วมมือร่วมใจกันกระทำการกิจการให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี 8. การประหยัดหมายถึงการใช้สิ่งทั้งหลายพอเหมาะพอควรให้ได้ประโยชน์มากที่สุดไม่ยอมให้มีส่วนเกินมากนัก 9. ความยุติธรรมหมายถึงการปฏิบัติด้วยความเที่ยงตรงสอดคล้องกับความเป็นจริงและเหตุผลไม่มีความลำเอียง 10. ความอดุสสาเห หมายถึงความ

พยายาม อย่างอย่างเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดความสำเร็จในการทำงาน 11. ความเมตตากรุณาหมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขความสงสารจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

หลักธรรมในการดำเนินชีวิต

ผลการวิจัยพบว่า การใช้หลักธรรมว่าด้วยเรื่อง สติ ความระลึกได้ เป็นการเตือนตัวเองในแต่ละวัน รู้จักควบคุมความคิดเพื่อไม่ให้ภัยเกิดแก่ตน จิตเราเป็นตัวคุมอารมณ์ ใช้เหตุผลเหนืออารมณ์ ใช้ปัญญาและขันติ ความอดทนและน้อมนำมาปฏิบัติ การได้รับการฝึกฝนปฏิบัติตามคำสอนทำให้รู้จักการทำความดี มีการเสียสละ มีจิตอาสาต่อสถานที่ที่ตนเองอาศัยอยู่ ใช้หลักสมาธิกับศีล ในการดำเนินชีวิต เพราะสมาธิทำให้เกิดปัญญา ทำให้เกิดความยับยั้งชั่งใจ ควรทำในสิ่งที่ควรและไม่ควรซึ่งสอดคล้องกับศีล เมื่อเกิดสมาธิ ปัญญาแล้วสามารถรักษาศีลให้อยู่ครบตามหลักการพระพุทธเจ้าใช้หลักธรรมขันติ อดทน ไม่ว่าจะหนักหรือเบา ก็สามารถที่จะผ่านไปได้ หลักธรรมขันติ ความอดทน การดำเนิน ชีวิตต้องใช้ปัญญา ใช้หลักธรรมความประมาท ใช้หลักพรหมวิหารสี่ประการ การเป็นคนว่าสอนง่าย พระสงฆ์บางท่านก็เป็นแบบอย่างที่ดีของสามเณรได้ ศีล ช่วยให้รู้ว่สิ่งไหนควรทำและไม่ควรทำ สมาธิ คิดอย่างมีสติ ทำอย่างมีสติ ปัญญา การพิจารณา สิ่งที่ถูกต้องหรือผิด ผิดควรหลีกเลี่ยง ควรเพิ่มพูนให้มาก รักษากาย วาจา และใจให้เรียบร้อยเสมอเอาศีลเป็นที่ตั้ง พยายามให้ผิดศีลน้อยที่สุด ละอายต่อบาปมีความเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย เราควรฝึกการใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิตให้มาก เพื่อให้เกิดความเข้าใจในชีวิตที่เป็นอยู่นี้ สอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักงานคณะกรรมการ ประถมศึกษาแห่งชาติ (2525 : 11) คณะกรรมการกองวัฒนธรรม กล่าวถึงหลักจริยธรรมไว้ 10 ประการคือ 1. ให้มีความสำนึกในเรื่องชาติเกียรติวินัยกล้าหาญ 2. ให้มีความสำนึกในเรื่องชื่อเสียงสุจริตและหิริโอตตปละ 3. ให้มีความสำนึกในเรื่องกตัญญูกตเวที 4. ให้มีความสำนึกในเรื่องความเข้มแข็งขยันหมั่นเพียรและอดทน 5. ให้มีความสำนึกในเรื่องสุภาพอ่อนโยนและมารยาทอันดีงาม 6. ให้มีใจกว้างขวางรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น 7. ให้มีความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ 8. ให้มีความเป็นระเบียบในการทำงานและความคิด 9. ให้มีความรู้จักรับผิดชอบและรู้จักหน้าที่ 10. ให้มีความสามัคคีรู้จักแพ้รู้จักชนะรู้จักถอยให้ถอยซึ่งกันและกัน

5.2.3 ส่วนที่ 3 ผลสรุปข้อเสนอแนะแนวทางการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจดีย์หลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัยพบว่า 1. ศีลเป็นสิ่งที่ควบคุมความประพฤติของสามเณรเป็นอย่างดีเพราะว่าสามเณรนั้นเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าการรักษาศีลของสามเณรจึงเป็นสิ่งสำคัญในการใช้ชีวิตทำให้สามารถควบคุมความประพฤติและทำให้เกิดความเรียบร้อยได้มากขึ้นสมาธิก็มีความสำคัญอีกประการหนึ่งเนื่องด้วยว่าเมื่อมีศีลแล้วสมาธิก็จะมีตามมาก็จะสามารถใช้ในการศึกษาเล่าเรียนหรือในการฝึกสมาธิในเชิงกรรมฐานรวมทั้งการใช้ชีวิตประจำวัน ในด้านการฝึกสมาธิในรูปแบบ ถ้าได้ฝึกสมาธิแล้วก็จะเกิดประโยชน์อย่างสูงในทางพระพุทธศาสนา และเป็นอุปกรณ์ในการใช้ในการศึกษาทางด้านปริยัติเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ได้ให้ความเห็นในคำถามประเด็นเดียวกันนี้ว่าไตรสิกขามีผลอย่างยิ่งต่อชีวิตของท่านโดยถือว่าเป็นแบบแนวทางในการดำเนินชีวิตให้ไม่หลงไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งทิศทางที่จะก่อให้เกิดความไม่สำเร็จในชีวิตได้

กล่าวโดยสรุปก็คือ ทำให้มีทิศทางในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องโดยอิงอาศัยอยู่กับพระพุทธศาสนาการจัดแถวนั่งให้เป็นระเบียบเรียบร้อย กล่าวคือด้านหน้าด้านข้าง 2 ข้างซ้ายขวาและ

ด้านหลังตรงกับคนอื่นหรือไม่ ถ้าหากไม่ตรงก็ให้ขยับและนั่งให้เรียบร้อย นี่เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในการสร้างบรรทัดฐานทางวินัยให้รับผิดชอบเรื่องความมีระเบียบและขยายไปไม่ว่าจะไปที่ไหนเข้าประชุมทำกิจกรรมซึ่งมีคนหมู่มากก็จะใช้เกณฑ์นี้และถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ส่งผลและเห็นผลจับต้องได้มาเป็นเวลานาน เพราะเบื้องต้นก่อนหน้านั้นสามเณรที่ยังไม่มีระเบียบหากว่ามีคนไปทำลายระเบียบนั้นคณะกรรมการชุดหนึ่งเห็นความไม่ปกตินั้นก็จะนำเรื่องเข้าที่ประชุมและนำเสนออาจารย์ฝ่ายปกครองเพื่อจะนำว่ากล่าวตักเตือนลงโทษและทำให้จนกลายเป็นปกตินิสัยต่อไป

ในส่วนที่ไม่เรียบร้อยและยังไม่สามารถดำเนินการให้เรียบร้อยได้เช่นหอนอนซึ่งโดยปกติแล้ววัดเจติยหลวงพระภิกษุสามเณรที่ออกไปรับบิณฑบาตก็ไม่อดมสมบุญรณมากนักทางวัดเจติยหลวงจึงจัดให้มีถวายเพลในทุก ๆ วันโดยใช้งบประมาณจากแหล่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นศรัทธาหรืองบประมาณของวัดเองโดยจ้างแม่ครัวมาทำครัวแต่ในส่วนของการจัดตั้งโต๊ะเรียงการทำความสะอาดเรื่องการล้างถ้วยล้างจานภายหลังจากที่ฉันแล้วหรือความสะอาดห้องหอนอน ในส่วนนี้ก็ยังถือว่ายังไม่เป็นระเบียบวินัยมากนักและยังต้องมีการพัฒนาปรับปรุงต่อไปอีกมาก ผู้ให้ข้อมูลให้ข้อสังเกตว่าถ้าสามเณรรูปใดหรือคณะใดก็ตามหากไม่มีระเบียบที่จุดหนึ่งก็จะทำให้ขาดระเบียบไปถึงจุดอื่นได้เช่น สามเณรที่เล่นเกมดึกผลข้างเคียงก็คือ จะทำให้ขาดระเบียบต่อมา คือนอนตื่นสาย ไม่ไปรับบิณฑบาต ไม่ไปทำวัตร ไม่เรียนหนังสือ และกิริยามารยาทไม่งดงาม ทำให้ล้มเหลวในการศึกษาในที่สุด เพราะฉะนั้นการจะเริ่มต้นในการรักษากิจวัตรเป็นความรับผิดชอบพื้นฐานที่สำคัญที่สุดรายการดูแลตนเอง ดูแลสถานที่ และดูแลบุคคลอื่น ควรให้ผู้ใหญ่เปิดรับฟังความคิดเห็นของสามเณบบ้าง อย่าเอาตนเองเป็นใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับงานของพระเทพเวที (ปยุตโต อ.ป) (2535 : 17-27) กล่าวถึงหลักจริยธรรมเหมาะสำหรับการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ศึกษา 3 นี้ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา อธิศีลสิกขาเป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยปาฏิโมกข์สังวร สมบูรณ์ด้วยอาจาระและโคจร มีปกติภายในเห็นโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายภิกษุทั้งหลายนี้เรียกว่าอธิศีลสิกขาสังกัดจากกามสังกัดจากอกุศลธรรมเข้าถึงปฐมฌานอันมีวิตกวิจารณ์และสุขเกิดแต่วิเวกอยู่เข้าถึงทุติยฌานอันมีความโปร่งใสแห่งจิตภายในมีภาวะใจเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตกวิจารณ์... สิกขา แปลว่า การศึกษา การฝึกฝนอบรม ได้แก่ ข้อปฏิบัติเป็นหลักสำหรับฝึกอบรมพัฒนากายวาจาใจและปัญญาให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นจนบรรลุความหลุดพ้นหรือนิพพานในที่สุด

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานพุทธศาสนาควรให้การสนับสนุนในโครงการ เช่น การรักษาศีลของสามเณร การเจริญภาวนา เพื่อส่งเสริมให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของเยาวชนมากกว่านี้
2. ควรให้จัดกิจกรรมทางศาสนากับวิชาการทางโลกเพื่อให้สามเณรเรียนรู้ในมิติทั้งสอง
3. ควรมีการส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องให้กับสามเณรเพื่อให้เกิดมิติทางกิจกรรม เรียนคือเรียน เล่นคือเล่น
4. ควรมีการส่งเสริมหลัก “ปัญญา” ในการดำเนินชีวิตโดยใช้หลักมรรคมีองค์ 8 ในการดำเนินชีวิตโดยเชื่อมโยงกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐาน

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

1. ควรให้สามเณรรู้จักธรรมะในหลายรูปแบบ ควรเปิดศูนย์การเรียนรู้พุทธศาสนาในชุมชนให้เกิดการประยุกต์ใช้ธรรมะในชีวิตจริงได้
2. ควรสร้างความเข้าใจในหลักพุทธศาสนาให้มากขึ้น แทนที่ให้สามเณรเพียงท่องจำ ควรต้องให้วิเคราะห์ สร้างการเรียนรู้พุทธศาสนาในทุกมิติทั้งประวัติศาสตร์และธรรมะผ่านแผนที่พุทธประวัติศาสตร์ เป็นต้น

5.3.3 ข้อเสนอแนะสำหรับศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้และการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการสืบทอดศาสนาประเภทภาวะผู้นำเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ศาสนา
2. ควรศึกษาเกี่ยวกับการใช้แหล่งความรู้ในวัดเพื่อการถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิต
3. ควรศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมให้กับสามเณรเพื่อสร้างความเข้มแข็งกลุ่มบวร (บ้าน วัด โรงเรียน)

บรรณานุกรม

1) ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

1. หนังสือทั่วไป

กรมวิชาการ. (2539). *คู่มือการสร้างเครื่องมือคุณลักษณะด้านจิตพิสัย*. กรุงเทพมหานคร : ครูสภา.

กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักคณะกรรมการข้าราชการครู. (2543). *คุณธรรมและจิตสำนึกของข้าราชการครู*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.

กิริติ บุญเจือ. (2538). *ชุดพื้นฐานปรัชญาจริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน*. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.

โกวิท พวงงาม. (2553). *การจัดตนเองของชุมชนและท้องถิ่น=Community and local self governance*. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์.

ขจิตภัย บุรุษพัฒน์. (2538). *ชาวเขา*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ.

คณะกรรมการประเมินศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน.(2525) .*แนวทางปฏิบัติตามค่านิยมขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการประเมินศึกษาแห่งชาติ.

ดารณี พานทอง พาลุสุข และสุรเสกข์ พงษ์หาญยุทธ, (2548). *ทฤษฎีการจูงใจ = Theory of persuasion*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาการโฆษณาและการประชาสัมพันธ์ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

บุญมี แท่นแก้ว. (2541). *จริยธรรมกับชีวิต*. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินต์ติ้ง. แฮาส์.

_____. (2539). *จริยศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินต์ติ้ง.

ประเวศ วะสี. (2550). *ระบบการศึกษาที่ค่านิยมนำความรู้*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล.

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2535). *การบริหารราชการ*. กรุงเทพมหานคร : สหมิตรออฟเซต.

พระธรรมโกศาจารย์. (2547). *ธรรมะกับชีวิตประจำวัน*. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ. ปยุตโต). (2553). *อนุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิกจำกัด.

_____. (2555). *พุทธธรรมฉบับปรับขยาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 35). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮมจำกัด.

พวงรัตน์ บุญญานุรักษ์. (2536). *50 ปี ชีวิตและงานอาจารย์พวงรัตน์ บุญญานุรักษ์*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วังใหม่บลูปรินท์.

พิภพ วังเงิน. (2546). *จริยธรรมทางธุรกิจ*. กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์.

- เพ็ชรี รูปะวิเชตร. (2547). *เอกสารรวบรวมบทความทางวิชาการ บทความพิเศษ และบทความงานวิจัยของอาจารย์ ดร. เพ็ชรี รูปะวิเชตร. สาขาวิชาบริหารธุรกิจ ภาควิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2536). *มังคลัตถทีปนี ภาค 2. นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย*.
- มัชฌิมา ว่องวิระ. (2541). *จริยธรรมกับการพยาบาล*. สงขลา : ชานเมืองการพิมพ์.
- มาลี จูทา. (2542). *จิตวิทยาการเรียนรู้การสอน*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร : อักษราพัฒนา.
- ยงยุทธ เกษสาคร. (2541). *ภาวะผู้นำและการจูงใจ*. กรุงเทพมหานคร : SK Booknet.
- รัตนวดี โชติกะพาณิชย์,รศ. (มปป). *จริยธรรมและจรรยาบรรณในวิชาชีพครู*. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.
- ล้วน สายยศและอังคณา สายยศ.(2543). *เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น.
- วสิน อินทสระ. (2541). *พุทธจริยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกวาว.
- _____. (2544). *จริยศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ.
- _____. (2518). *จริยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บรรณาคาร.
- _____. (2529). *แนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา, เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร : บรรณาคาร.
- วิทยวิเศษและเสถียรพงษ์วรรณปก. (2533). *จริยธรรมกับบุคคล*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์.
- วิทยาลัยครูเชียงใหม่, ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่. (2541). *วัดสำคัญของนครเชียงใหม่*. เชียงใหม่.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2554). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11*. กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี.
- _____. (2559). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12*. กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. (2550). *ตัวบ่งชี้และเกณฑ์พิจารณาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2553*. กรุงเทพมหานคร : บริษัทจุดทอง จำกัด.
- สวลี ศิริไธ. (2528). *จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล*.มหาสารคาม : ปรีดาการพิมพ์.
- สมน อมรวิวัฒน์. (2549). *บทบาทของสถาบันการศึกษาต่อการพัฒนาจิตใจ*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์และการทำปกเจริญผล, นนทบุรี.
- สุเมธตันติเวชกุล. (2549). *พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับศาสนาในหลักธรรมตามรอยพระยุคลบาท*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพันธ์ ฉันทแดนสุวรรณ. (2550). *องค์การและการจัดการ*. กรุงเทพมหานคร : จุดทอง.

แสง จันทร์งาม. (2542). *ศาสนศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.

ไสว มาลาทอง. (2542). *คู่มือการศึกษาจริยธรรม*. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา.

2. วารสาร

จิตรศิริ ชื่นเงิน. (2545). *การสังเคราะห์งานวิจัยโดยวิธีวิเคราะห์เมตต้า : ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างพลังอำนาจในงาน*. วารสารคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 25 (2-3) : 82 - 102.

ทัศนา บุญทอง. (2533). *ความเครียดและการคลายเครียด*. วารสารสภาพพยาบาล, 3(1), 12-13.

3. วิทยานิพนธ์/งานวิจัย

ดวงเดือน พันธุนาวิน และเพ็ญแข ประจณปัจจนิก. (2520). *จริยธรรมของเยาวชนไทย*. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

นิลุบล วงศिला. (2553). *หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาสำหรับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4.(การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบไตรสิกขา)วิทยานิพนธ์ครุศาสตรบัณฑิต, มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.*

พระครูปลัดสุวัฒนเมธากุล (ชัยยนต์ สืบกระพันธ์). (2555). *บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์สาขาพุทธศาสนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสัญญาชัย ญาณวิโร (ทิพย์โอสถ). (2561). *การส่งเสริมพฤติกรรมเชิงพุทธจริยธรรมของนักศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลในภาคเหนือ*. วิทยานิพนธ์สาขาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสัญญาชัย ญาณวิโร (ทิพย์โอสถ). (2559). *กระบวนการขัดเกลาพฤติกรรมของสามเณร วัดเจดีย์หลวง วรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่*. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยญาณสังวร (สาขาวิชาพุทธศาสตร์). มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

เพียงใจ คงพันธ์. (2553). *การศึกษาจริยธรรมนักศึกษาชั้นปีที่ 1มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ปีการศึกษา 2553*. รายงานวิจัย. นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีธรรมราช.

เยาวเรศ พันธโนราช. (2554). *หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. (การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้บทเรียนสำเร็จรูปประกอบการสอนตามหลักไตรสิกขา) วิทยานิพนธ์ครุศาสตรบัณฑิต, มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.*

รัตนกร วงศ์ศรีและคณะ. (2550). *การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนนักศึกษาโรงเรียนลำปาง พานิชัยการเทคโนโลยี*. รายงานการวิจัย. ลำปาง : โรงเรียนลำปางพานิชัยการและเทคโนโลยี.

ฤทธิชัย แกมมณาค,ดร. และพระครูวิมลศิลป์กิจ. (มปป.). *พฤติกรรมเชิงจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาของสามเณรชาวไทยภูเขาศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดเชียงราย*. พุทธสนับสนุนวิจัยจาก สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ลัดดาวัลย์ ศรีนิมิตแก้ว. (2552). *แนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ.*

วิชาญภา เมธีวรฉัตร.(2558). *รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธของมหาลัยราชภัฏภาคเหนือตอนล่าง 2. พุทธศาสตร์ดุขดีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*

สุทัศน์ บุญโถม. (2557). *การขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวกับพฤติกรรมเบี่ยงเบนของวัยรุ่นตอนต้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง. โครงการปรัชญาดุษฎีบัณฑิตทางสังคมศาสตร์ (สาขาวิชาสังคมวิทยา). คณะมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.*

สุปรียา เปลือยหนองแซ่, ประภัสสร ปรีเอี่ยม และวิสัน จุมปาแฝด. (2558). *หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาสำหรับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4.(การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบไตรสิกขา). รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.*

อนุวัฒน์ กระสังข์. (2557). *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรตามแนวพุทธภายใต้กระแสบริโภคนิยม. ปรัชญาพุทธศาสนาดุษฎีบัณฑิต. (สาขารัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*

4. เว็บไซต์

จํารง บัวศรี. (2560). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษา, สืบค้นเมื่อวันที่ [25 มกราคม2563]. เข้าถึงได้จาก.*<https://chaianan1.wikispaces.com>.

พระมหาสาคร ศรีดี. (2560). *พุทธจริยธรรม, สืบค้นเมื่อวันที่ [23 มกราคม2563]. เข้าถึงได้จาก.*<http://www.thaicadet.org/Buddhism/BuddhistEthics-SakonSridee.html>.

2) ภาษาอังกฤษ

Anderson, L. W. & Krathwohl, D. R. (2001). *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*. New York: Longman.

Bloom, et al. (1956). *The Function of Executive*. London: Oxford University Press.

Conger, J. A., & Kanungo, R. N. (1988). *The empowerment process: Integrating theory and practice*. Academy Management Review, 13(3): 471-482.

Gibson, C. H. (1991). *A concept analysis of empowerment*. Journal of Advanced Nursing, 16:354-361.

Gomez, C., & Rosen, B. (2001). *The leader-member exchange as a link between managerial trust and employee*. Group & Organization Management, 26(1):53-70.

- Greasley, K., & King, N. (2005). *Employee perceptions of empowerment*. *Employee Relations*, 27.
- Gunden, E., & Crissman, S. (1992). *Leadership skills for empowerment*. *Journal of Nursing Administration Quarterly*, 16 (3) : 6-10.
- Hawks, J. H. (1992). *Empowerment in nursing education: Concept analysis and application to philosophy, learning and instruction*. *Journal of Advanced Nursing*, 17 (5) : 609-617.
- Honold, L. (1997). *A review of the literature on employee empowerment*. *Empowerment in Organizations*, 5(4):202-212.
- Kanter, R. M. (1979). *Power failure in management circuits*. *Harvard Business Review*, 57:65-75.
- Kanter, R. M. (1997). *Frontiers of management*. United States of American : A Harvard Business Review Book.
- Kinlaw, D. C. (1995). *The practice of empowerment*. Hampshire England: Gower.
- Klein, S.B. (1991). *Learning*. New York : McGraw –Hill.
- Laschinger, H. K. S. (1996). *A theoretical approach to studying work empowerment in nursing : a review of studies testing Kanter's theory of structural power in organizations*. *Nursing Administration Quarterly*, 20(2) : 25-41.
- Laschinger, H. K. S., Wong, C., McMabon, L., & Kaufmann, C. (1999). *Leader behavior impact on staff nurse empowerment, job tension, and work effectiveness*. *Journal of Nursing Administration*, 29(5) : 28-39.
- Laschinger, H. K. S., & Havens, D. S. (1995). *Staff nurse work empowerment and perceived control over nursing practice: Conditions for work effectiveness*. *Journal of Nursing Administration*, 26(9) : 27-35.
- Laschinger, H. K. S., Finegan, J. E., Shamian, J., & Wilk, P. (2004). *A longitudinal analysis of the impact of workplace empowerment on work satisfaction*. *Journal of Organizational Behavior*, 25 : 527-545.
- Laschinger, H.K., Finegan, J., Shamian, J. (2001). *The impact of workplace empowerment, organizational trust on staff nurses' work satisfaction and organizational commitment*. *Health Care Manage Rev.*, 26(3) :7-23
- MaKay, B.; Forbes, J. A. ;&Bourner, K. (1990). *Empowerment in general practice*. *The trilogies of caring*. *Aust Fam Physician*, 19(4) : 513, 516-20.
- McDermont, K., Laschinger, H. K. S., & Shamian, J. (1996). *Work empowerment and organizational commitment*. *Nursing Management*, 27(5) : 44-48.
- McDermont, K., Laschinger, H. K. S., & Shamian, J. (1996). *Work empowerment and organizational commitment*. *Nursing Management*, 27(5) : 44-48.

- McGraw, J. P. (1992). *The road to empowerment*. Journal of Nursing Administration Quarterly, 16 (3) : 16-19.
- Merriam Webster Online Dictionary. (2005). Available from: <http://www.m-w.com> [September 18, 2005].
- Ozaralli, N.(2003). *Effects of transformational leadership on empowerment and team effectiveness*. Leadership & Organization Development Journal, 24 (6) : 335-344.
- Porter-O'Grady, T. (1986). *Creative nursing administration: participative management into the 21st century*. Rockville, Md.: Aspen Systems.
- Pressey, S. L.; Robinson, F. P. & Horrocks, J. E. (1959). *Psychology in Education*. New York: Harper - Collins.
- Puetz, B. E. (1988). *Empowerment in occupational health nursing: wielding power through expertise*. AAOHN Journal, 36(12):503-7.
- Rappaport, J. (1987). *Terms of empowerment/exemplars of prevention: Toward a theory of community psychology*. American Journal of Community Psychology, 15 : 121-148.
- Sabito, J. A., & Laschinger, H. K. S. (1995). *Staff nurse work empowerment and perceived autonomy: Testing Kanter's Theory of Structural Power in Organizations*. Journal of Nursing Administration, 25(9): 42-45
- Spreitzer, G. M. (1995). *Psychological empowerment in the workplace: Dimensions, measurement, and validation*. Academy of Management Journal, 38 (5) : 1442 - 1465.
- Stewart, A. M. (1994). *Empowering people*. London: Pitman.
- Tebbitt, B. V. (1993). *Demystifying organizational empowerment*. Journal of Nursing Administration, 23(1) : 18-23.
- Thomas, K. W., & Velthouse, B. A. (1990). *Cognitive element of empowerment*. Journal of Nursing Administration, 23(1):18-23.
- Tracy, D. (1990). *10 steps to empowerment : A common-sense guide to managing people*. New York: William Morrow.
- Walton, M. (1986). *The Deming management method*. London : Mercury Books.
- Wilkinson, A. (1998). *Empowerment : Theory and practice*. Personnel Review, 27(1) : 40-46.
- Wilson, B., & Laschinger, H. K. S. (1994). *Staff nurses' perception of job empowerment and organizational commitment : A test theory of Structural Power in Organizations*. Journal of Nursing Administration, 24 (4s) :39-45.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือการวิจัย
(แบบสัมภาษณ์เชิงลึก – แบบสังเกตสภาพสิ่งแวดล้อม/บริบท)

ภาคผนวก ข
ภาพการเก็บข้อมูลงานวิจัย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล

เรื่อง

การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร

อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ขอความกรุณาท่าน ในฐานะตัวแทนของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร ได้กรุณาเสียสละเวลาให้ข้อมูลอย่างละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งข้อมูลที่ได้จะปกปิดเป็นความลับ แต่จะนำมาวิเคราะห์เชิงวิชาการในภาพรวม เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1. ท่านคิดว่าหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา มีคุณค่าและมีประโยชน์อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

2. การดำเนินกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร เป็นอย่างไรบ้างแต่ละด้านทำอย่างไร

.....

.....

.....

3. การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวง ท่านคิดว่ามีปัจจัยที่สำคัญอะไรบ้าง

.....

.....

.....

4. วัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญของวัดหรือสังคมสงฆ์ที่นี่มีสิ่งสนับสนุนอะไรบ้าง ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม นิสัย ความประพฤติ หรือทัศนคติ แนวคิด ความคิด และเพื่อการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ของสามเณร

.....

.....

.....

5. ท่านใช้หลักธรรมอะไรบ้างในการดำเนินชีวิต

.....

5.1 หลักธรรมข้อที่ 1 คือ

.....

.....

.....

5.2 หลักธรรมข้อที่ 2 คือ

.....

.....

.....

5.3 หลักธรรมข้อที่ 3 คือ

.....

.....

.....

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เวลา.....

ขอขอบคุณที่ให้ข้อมูล

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายกลุ่ม

เรื่อง

การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร

อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ขอความกรุณาท่าน ในฐานะตัวแทนของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร ได้กรุณาเสียสละเวลาให้ข้อมูลอย่างละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งข้อมูลที่ได้จะปกปิดเป็นความลับ แต่จะนำมาวิเคราะห์เชิงวิชาการในภาพรวม เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1. ท่านคิดว่าหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา มีคุณค่าและมีประโยชน์อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

2. การดำเนินกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร เป็นอย่างไรบ้างแต่ละด้านทำอย่างไร

.....

.....

.....

3. ชุมชนนี้มีวัฒนธรรมประเพณีอะไรบ้าง เพื่อการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร แต่ละเรื่องมีอะไรบ้าง ทำอย่างไร

.....

.....

.....

4. วัฒนธรรมประเพณีที่สำคัญของวัดหรือสังคมสงฆ์ที่นี่มีสิ่งสนับสนุนอะไรบ้าง ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม นิสัย ความประพฤติ หรือทัศนคติ แนวคิด ความคิด และเพื่อการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ของสามเณร

.....

.....

.....

5. ท่านใช้หลักธรรมอะไรบ้างในการดำเนินชีวิต

.....

5.1 หลักธรรมข้อที่ 1 คือ

.....

.....

.....

5.2 หลักธรรมข้อที่ 2 คือ

.....

.....

.....

5.3 หลักธรรมข้อที่ 3 คือ

.....

.....

.....

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

เวลา.....

1. ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่.....
โทร..... สถานที่ให้ข้อมูล.....
วันที่..... ระหว่างเวลา.....น.

2. ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่.....
โทร..... สถานที่ให้ข้อมูล.....
วันที่..... ระหว่างเวลา.....น.

3. ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่.....
โทร..... สถานที่ให้ข้อมูล.....
วันที่..... ระหว่างเวลา.....น.

4. ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่.....
โทร..... สถานที่ให้ข้อมูล.....
วันที่..... ระหว่างเวลา.....น.

5. ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่.....
โทร..... สถานที่ให้ข้อมูล.....
วันที่..... ระหว่างเวลา.....น.

6. ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่.....
โทร..... สถานที่ให้ข้อมูล.....
วันที่..... ระหว่างเวลา.....น.

7. ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่.....
โทร..... สถานที่ให้ข้อมูล.....
วันที่..... ระหว่างเวลา.....น.

8. ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่.....
โทร..... สถานที่ให้ข้อมูล.....
วันที่..... ระหว่างเวลา.....น.

9. ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่.....
โทร..... สถานที่ให้ข้อมูล.....
วันที่..... ระหว่างเวลา.....น.

10. ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่.....
โทร..... สถานที่ให้ข้อมูล.....
วันที่..... ระหว่างเวลา.....น.

ขอขอบคุณที่ให้ข้อมูล

แบบสังเกตสภาพสิ่งแวดล้อม/บริบท
 ของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
 สังเกต วันที่.....

เรื่อง

การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร
 อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1. สภาพที่ตั้ง

.....

2. สภาพสิ่งแวดล้อม

.....

3. สภาพความเป็นอยู่

.....

4. กิจกรรมของพื้นที่วิจัย (สิ่งที่น่าสนใจ)

.....

5. แหล่งวัฒนธรรมชุมชน (วัด โรงเรียน พิพิธภัณฑ์ ฯ)

.....

ผู้บันทึกข้อมูล

วันที่เดือน.....พ.ศ.....

เวลา.....

เครื่องมือในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล

โครงการวิจัยเชิงคุณภาพ

เรื่อง

การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่

ขอความกรุณาท่าน ในฐานะตัวแทนของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร ได้กรุณาเสียสละเวลาให้ข้อมูลอย่างละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งข้อมูลที่ได้จะปกปิดเป็นความลับ แต่จะนำมาวิเคราะห์เชิงวิชาการในภาพรวม เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

1. ท่านคิดว่าหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา มีคุณค่าและมีประโยชน์แก่สามเณรอย่างไรบ้าง

1.1.....

1.2.....

1.3.....

2. การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร ควรมีการดำเนินกิจกรรมอย่างไรบ้างในแต่ละด้านเพื่อเป็นแนวทางให้สามเณรให้ดำเนินตามแนวไตรสิกขา

2.1.....

2.2.....

2.3.....

3. การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวง ท่านคิดว่ามีปัจจัยที่สำคัญอะไรบ้าง

ปัจจัยที่1.....

ปัจจัยที่2.....

ปัจจัยที่3.....

4. การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมบนพื้นฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ คุณค่าดั้งเดิม ตามหลักศาสนา เศรษฐกิจ เป็นต้น สามารถส่งเสริมหลักไตรสิกขา ให้เกิดเป็นแนวทางดำเนินชีวิตให้แก่สามเณรได้อย่างไรบ้าง และการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวง ท่านคิดว่ามีแนวทางอะไรบ้าง

.....
.....
.....

5. ท่านใช้หลักธรรมอะไรบ้างในการดำเนินชีวิต และหลักธรรมใดที่สอดคล้องกับหลักไตรสิกขาอย่างไร
บ้าง.....

.....
.....
.....

6. ความคิดเห็นอื่นๆ.....

.....

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่... เดือน.....พ.ศ.....

เวลา

ขอขอบคุณที่ให้ข้อมูล

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายการกลุ่ม

โครงการวิจัยเชิงคุณภาพ

เรื่อง

การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่

ขอความกรุณาท่าน ในฐานะตัวแทนของ สามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัด
เชียงใหม่ ได้กรุณาเสียสละเวลาให้ข้อมูลอย่างละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งข้อมูลที่ได้จะปกปิดเป็นความลับ แต่
จะนำมาวิเคราะห์เชิงวิชาการในภาพรวม เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และการ
เสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัด
เชียงใหม่

1. ท่านคิดว่าหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา มีคุณค่าและมีประโยชน์แก่สามเณรอย่างไรบ้าง

1.1.....

1.2.....

1.3.....

2. การดำเนินกิจกรรมเพื่อการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวง
วรวิหาร เป็นอย่างไรบ้างแต่ละด้านทำอย่างไร

2.1.....

2.2.....

2.3.....

3. การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวง ท่านคิดว่ามีปัจจัยที่
สำคัญอะไรบ้าง

ปัจจัยที่1.....

ปัจจัยที่2.....

ปัจจัยที่3.....

4. การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมบนพื้นฐานวัฒนธรรม ความเชื่อ คุณค่าดั้งเดิม ตามหลักศาสนา
เศรษฐกิจ เป็นต้น สามารถส่งเสริมหลักไตรสิกขา ให้เกิดเป็นแนวทางดำเนินชีวิตให้แก่สามเณรได้
อย่างไรบ้าง และการเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวง ท่านคิดว่า
มีแนวทางอะไรบ้าง

.....

.....

.....

5. ท่านใช้หลักธรรมอะไรบ้างในการดำเนินชีวิต และหลักธรรมใดที่สอดคล้องกับหลักไตรสิกขาอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

6. ความคิดเห็นอื่นๆ.....

.....

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่... เดือน.....พ.ศ.....

เวลา

1.ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่
.....โทร.....สถานที่ให้ข้อมูล
.....วันที่.....ระหว่าง
เวลา.....น.

2.ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่
.....โทร.....สถานที่ให้ข้อมูล
.....วันที่.....ระหว่าง
เวลา.....น.

3.ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่
.....โทร.....สถานที่ให้ข้อมูล
.....วันที่.....ระหว่าง
เวลา.....น.

4.ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่
.....โทร.....สถานที่ให้ข้อมูล
.....วันที่.....ระหว่าง
เวลา.....น.

5.ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่
.....โทร.....สถานที่ให้ข้อมูล
.....วันที่.....ระหว่าง
เวลา.....น.

6.ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่
.....โทร.....สถานที่ให้ข้อมูล
.....วันที่.....ระหว่าง
เวลา.....น.

7.ชื่อผู้ให้ข้อมูล.....ที่อยู่
.....โทร.....สถานที่ให้ข้อมูล
.....วันที่..... ระหว่าง
เวลา.....น.

ขอขอบคุณที่ให้ข้อมูล

แบบสังเกตสภาพสิ่งแวดล้อม
ของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
สังเกต วันที่.....

โครงการวิจัยเชิงคุณภาพ
เรื่อง

การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่

๑. สภาพที่ตั้ง

๒. สภาพสิ่งแวดล้อม

๓. สภาพความเป็นอยู่

๔. กิจกรรมชุมชน (ภูมิปัญญาท้องถิ่น)

๕. แหล่งวัฒนธรรมชุมชน(วัด โรงเรียน พิพิธภัณฑ์ ฯ)

ผู้บันทึกข้อมูล

วันที่
เวลา

เดือน

พ.ศ.

แบบบันทึกชีวประวัติบุคคล
โครงการวิจัยเชิงคุณภาพ เรื่อง

การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่

1. ชื่อ..... ที่อยู่.....
.....
.....
2. ประวัติการศึกษา.....
.....
.....
3. ชีวิตการสมรส.....
.....
.....
4. การประกอบอาชีพ.....
.....
.....
5. บทบาทในการต่อสู้พัฒนา.....
.....
.....
6. อุดมการณ์ในการทำงานเพื่อชุมชนและแรงจูงใจ
-
-
7. ผลงานที่เด่นๆ.....
.....
.....
8. รางวัลที่ได้รับ
-
9. ความมุ่งมั่นที่มีจิตอาสา
-
-
10. ความภาคภูมิใจ
-

.....
11.คุณธรรมประจำใจ

.....
12.แนวทางการส่งเสริมศีลธรรมด้าน

.....
13.อื่นๆ

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่ เดือน พ.ศ.

เวลา

แบบบันทึกการเดินทาง
โครงการวิจัยเชิงคุณภาพ เรื่อง
การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่ เดือน พ.ศ.

เวลา

แบบสำรวจพื้นที่เบื้องต้น

โครงการวิจัยเชิงคุณภาพ

เรื่อง

การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่ เดือน พ.ศ.

เวลา

แบบสังเกตการณ์ชนิดไม่มีส่วนร่วม

โครงการวิจัยเชิงคุณภาพ เรื่อง

การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่ เดือน พ.ศ.

เวลา

รายชื่อสามเณรผู้ให้การยินยอมในการให้ข้อมูลทำวิจัย

เรื่อง การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวงวรวิหาร

ที่	ชื่อ/นามสกุล	หมายเหตุ
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		
11		
12		
13		
14		
15		
16		
17		
18		
19		
20		
21		
22		
23		
24		
25		
26		
27		
28		
29		
30		
31		
32		

33		
34		
35		
36		
37		
38		
39		
40		
41		

ประวัตินักวิจัย

1. ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) พระมหาบุญสมบัตี ปภากโร (บุญเรือง)
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Phramaha Punsombat Pabhakaro (Boonrueang)
2. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน x xxxx xxxxx 487
3. ตำแหน่งปัจจุบัน
 - อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา
 - กรรมการสภาวิชาการ
 - กรรมการวิทยาเขตล้านนา
 - ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการ
 - เจ้าคณะอำเภอเมืองตาก-บ้านตาก จ.ตาก
4. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา 103 ถนนพระปกเกล้า ต.พระสิงห์
อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200 โทรศัพท์ 089-1756608
E-mail : lannakubapoon@gmail.com มือถือ 089-1756608
5. ประวัติการศึกษา
 - ปริญญาตรี : ศน.บ. (ภาษาอังกฤษ)
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย 2540
 - ปริญญาโท : ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พุทธศาสนศึกษา)
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2544
 - ป.ธ. 7 : การศึกษาคณะสงฆ์ไทย 2559
6. สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ
พุทธศาสนา
 - พระพุทธศาสนากับสังคม (engaged Buddhism พระพุทธศาสนากับการศึกษาและการพัฒนา
 - สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
 - คอมพิวเตอร์
 - จำพระปาฏิโมกข์
7. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัย
 1. การนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันของนักเรียนที่เข้าค่ายอบรมคุณธรรมของ
ศูนย์บริการวิชาการ (2549)
 2. ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของค่ายพัฒนาคุณธรรมวัดปัญญานันทาราม (2550)
 3. การนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันของเยาวชนในภาคเหนือ (2551)

4.ความพึงพอใจของสถานศึกษาที่มีต่อครูพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา (2560)

5.การเสริมสร้างพุทธจริยธรรมตามหลักไตรสิกขาของสามเณรวัดเจติยหลวง (2563)

8. บทความวิชาการ

1. ธรรมยุติกนิกาย : จุดเชื่อมต่อลังกามอญสยาม
2. ธรรมยุติกนิกาย : ความดั้งเดิมเมื่อแรกเริ่มและความแตกต่างของข้อวัตรในล้านนา
3. ธรรมยุติกนิกาย : พัฒนาการ เครือข่าย แนวทางปฏิบัติของธรรมยุตในล้านนา
4. อุปัชฌาย์และสัทธีการิก : ระบบคัดกรองบุคคลเข้าสู่สังฆะ
- 5.จีวร : การเมืองเรื่องการครองผ้าของธรรมยุติกนิกายในประเทศไทย
- 6.วิจารณ์หนังสือเรื่อง พระป่า
7. คติความเชื่อโลกของคนล้านนาข้าง